

**Kan rasjonelle teorier forklare utfallet av
stridigheter internt i politiske parti?**

**En analyse av Arbeiderpartiets behandling av
Statoil-saken i lys av rasjonelle teorier.**

Kenneth Nepstad

Hovedfagsoppgave

Institutt for Sammenlignende politikk

Universitetet i Bergen

Mai 2003

Forord

Den etterlengtede dagen er kommet, dagen da jeg skal levere denne oppgaven. Det er en dag med både vemod og glede. Tryggheten som det å være student gir, er snart borte. Jeg skal, som så mange før meg, bevege meg ut i den virkelige verden. Filosofering over verdensproblemer som enhver student liker å fylle lange kaffepauser med, og selvfølgelig å finne løsninger på dem, må overlates til nye kull av studenter. Konjunktursvingninger, rente på boliglån og mettete arbeidsmarked er noen av de nye begrepene som heretter skal oppta min oppmerksomhet.

Før denne jeg trer inn i den virkelige verden, vil jeg takke dem som har hjulpet meg gjennom den prosessen det er å skrive en hovedoppgave. Den viktigste bidragsyteren har vært min veileder Tor Midtbø. Han har alltid holdt døren åpen for meg under de vanskelige periodene av denne prosessen, og hjulpet meg svært mye. Midtbø satte meg på sporet av teoriene jeg benytter, og han har i tillegg gjort en formidabel jobb med å motivere meg til å få skrevet ferdig denne oppgaven. Grete Knudsen og Trond Jensrud og andre i Arbeiderpartiet sin hjelp for å få informasjon om saken, har også vært uvurderlig. Andre har gjort en innsats blant annet som korrekturlesere og ellers kommet med nyttige innspill og støtte, her må Jarle Hersvik, Aino Tornes, Axel Rød, Jon Håkon Odd, Peter Keilen, Erlend Keilen og Kjersti Vikør nevnes. Også Frank Aarebrot har bidratt med innspill, og fortjener en takk. I tillegg nevnes stedet "Brød og Vin", som har holdt meg med kaffe gjennom prosessen, og Aktive Studenters Forening som lot meg få utløp for mer kreative sider.

Til slutt vil jeg takke min kjære forlovede, Kristin Riise Fester. Hun har støttet meg og kommet med nyttige innspill til oppgaven, og sørget for at jeg aldri har manglet verken kjærlighet eller rent tøy. Takk!!

Oppgaven er dedikert til mine foreldre, Elin og Bjørn Nepstad.

Bergen, mai 2003

Sammendrag

Kan rasjonelle teorier forklare utfallet av stridigheter i politiske parti? I denne oppgaven har jeg valgt å se nærmere på striden rundt spørsmålet om Statoil skulle bli delprivatisert eller ikke, og i tillegg få andeler av SDØE. Sakens størrelse og viktighet er bakgrunnen for valg av case, sammen med at det ble en så åpen splittelse mellom partene internt i Arbeiderpartiet.

De rasjonelle teoriene som blir benyttet er prinsipal-agent teori, og spill-teori. Prinsipal-agent teori er ment å forklare problemer med politisk styring ved å dele politiske hierarki inn i to grupper; prinsipaler og agenter. I denne saken er landsmøtet i Arbeiderpartiet prinsipal, mens ledelsen i partiet er agent. Prinsipalen delegerer makt til en agent for at denne skal handle på vegne av prinsipalen, med andre ord arbeide for å nå prinsipalens sine mål. Problem oppstår når prinsipalen og agenten ikke har sammenfallende interesser. Den første og tredje fasen er analysert i lys av prinsipal-agent teori, og den andre fasen er analysert i lys av spill-teori.

I den første fasen er det strid om hvem som har myndighet til å fatte vedtak i en sak av en slik størrelse. Ledelsen tillater her landsmøte-behandling av saken, som er overraskende siden de kan avgjøre saken til sin fordel allerede da. Det blir her argumentert for at det var rasjonelt av agenten å handle som de gjorde, ut fra prinsipalens mulighet til å sanksjonere handlingene i ettertid.

Den andre fasen omhandler landsmøtet i år 2000, og Chicken-spillet benyttes her for å forklare ledelsen og motstanderne sine handlinger. Det ender med her med at ledelsen benytter sin posisjon til å tvinge frem en løsning i saken som er på linje med deres innstilling. Motstanderne uttaler seg derimot, overraskende nok, som om de har vunnet en halv seier. Det blir argumentert for at deres begrunnelse for å uttale seg slik, er å legge føringer på ledelsen sin endelige fortolkning av landsmøtevedtaket. I den siste fasen, der partiet forhandler med andre partier, går ledelsen ut over sitt forhandlingsgrunnlag for å få en løsning i saken som er nærmere deres ønske enn det forhandlingsmandatet tilsier.

Innholdsoversikt

KAPITTEL I.....	3
INNLEDNING OG PROBLEMSTILLING	3
METODE.....	6
INNDELING AV OPPGAVEN	11
KAPITTEL II.....	12
INNLEDNING	12
BAKGRUNN FOR PRINSIPAL-AGENT TEORI	13
FORHOLDET MELLOM PRINSIPAL OG AGENT	14
SKJULT HANDLING, OG SKJULT INFORMASJON	15
MADISON'S DILEMMA	17
Å UNNGÅ STYRINGSPROBLEM	18
FORHOLDET TIL OLIGARKIETS JERNLOV	21
CHICKEN-SPILLET	22
TILSYNELATENDE IRRASJONALITET	25
OPPSUMMERING	27
KAPITTEL III.....	28
INNLEDNING	28
STATOIL OG STATENS DIREKTE ØKONOMISKE ENGASJEMENT (SDØE)	29
DELPRIVATISERINGS-SPØRSMÅLET DUKKER OPP, FRA VEST	33
LANDSMØTET	34
LANDSSTYRET	35
SENTRALSTYRET	36
LANDSSTYRET FÅR SAKEN PÅ BORDET	36
ER DETTE EN SAK FOR ET LANDSMØTE? STRID OM PROSEDYRE	38
RETRETT!	43
ARGUMENTENE PRESENTERES	45
JA-SIDENS ARGUMENT	45
NEI-SIDENS ARGUMENT	48
MELLOM SENTRALSTYREMØTET OG LANDSMØTET	50
LIKEVEL EN MULIGHET FOR KOMPROMISS?	52
LANDSMØTET 2000.....	54
JAGLAND PÅ TALERSTOLEN	54
DEBATT	55
"DET INTELLIGENTE KOMPROMISS"	57
EKSTERNE FORHANDLINGER	61
PETORO.....	63
OPPSUMMERING AV SAKEN	64
KAPITTEL IV.....	66
INNLEDNING	66
HVEM ER PRINSIPAL, HVEM ER AGENT?.....	67
FASE EN, HVEM SKAL BESTEMME I PARTIET?.....	68
ULIKE MOTIV?	68
FORSKJELL I TILGANG TIL INFORMASJON?	70
MEDIA SOM OVERVÅKER.....	72
LEDELSENS FORDEL, DEN STRATEGISKE Plasseringen.....	73
KONTRAKTDESIGN.....	75
HVORFOR SNUR LEDELSEN? STATUS FREM MOT LANDSMØTET	77
FASE TO, LANDSMØTET	79
BAKLENGS INDUKSJON	82
HVORDAN BINDER LEDELSEN SEG?	83
UTTALELSER OM KOMPROMISSET, RASJONALITETEN BAK DET TILSYNELATENDE IRRASJONELLE	85
FASE TRE, EKSTERNE FORHANDLINGER	89
KAPITTEL V	92

OPPSUMMERING AV FUNN I FASE EN	93
OPPSUMMERING AV FUNN I FASE TO	95
OPPSUMMERING AV FUNN I FASE TRE.....	97
SVAR PÅ PROBLEMSTILLING	98
KAPITTEL VI.....	101
KILDER OG LITTERATUR.....	101
APPENDIKS.....	104
 FIGURLISTE:	
FIGUR 1: CHICKEN-SPILLET.....	23
FIGUR 2: CHICKEN-SPILLET I EKSTENSIV FORM	24
FIGUR 3: CHICKEN-SPILLET PÅ LANDSMØTET 2000.....	81

Kapittel I

Innledning og problemstilling

Winston Churchill uttalte en gang at "å skape et kompromiss, det er kunsten å skjære en kake slik at alle tror at de har fått det største kakestykket". Norsk oljepolitikk har alltid vært et resultat av kompromisser mellom ulike politiske partier på Stortinget, helt fra oljeeventyrets spede start på 1960-tallet. Disse kompromissene har vært nødvendige, siden ingen partier har hatt flertall alene på Stortinget i denne perioden, og dermed hatt kraft til alene å drive gjennom sin politikk uten hensyn til andre partier. Denne oppgaven vil rette fokus mot striden om det største oljepolitiske kompromisset i den nyere tid. Dette kompromisset kom som et endelig resultatet etter striden om delprivatiseringen av Statoil, og salg av andeler av Statens Direkte Økonomiske Engasjement, SDØE.

Delprivatiseringssaken fikk svært mye oppmerksomhet i norske medier, før det endelige kompromisset ble funnet. Fokuset for oppmerksomheten var hvilken retning norsk oljepolitikk skulle gå, og hvor uavhengig den norske stats oljeselskap kunne være når de forvalter den nasjonale oljeformuen. Striden fikk også et preg av å være en personstrid, noe som nok forsterket medias interesse. Saken var særdeles stor og viktig, både politisk og økonomisk.

Den største striden om saken kom internt i det som på det aktuelle tidspunktet var det største partiet i Norge, og som har vært det sentrale i alle oljepolitiske kompromiss, Det norske Arbeiderpartiet. Med andre ord, det var ikke bare en strid mellom partiene på Stortinget på bakgrunn av ideologisk orientering. På grunn av størrelsen på Arbeiderpartiet og resten av Stortingets sammensetning, kunne avgjørelsen om det i det hele tatt skulle bli en delprivatisering avgjøres av Arbeiderpartiet. Partiet kunne få flertall både for og imot i saken, avhengig av hvilke andre partier Arbeiderpartiet ville velge å alliere seg med.

Saken ble av mange i Arbeiderpartiet sett på som den største ideologiske debatten som partiet hadde hatt på svært mange år (Dagbladet 5. juni 2000), og fikk undertoner av å være et veivalg for partiets ideologiske profil for årene som kommer. Den største debatten om ideologi i denne saken, kom slik *internt* i et parti. Spørsmålet var om Arbeiderpartiet skulle være for en stor grad av statlig innblanding i oljenæringen og for 100 prosent eierskap av selskap og ressurser, eller kunne Arbeiderpartiet stille seg bak et vedtak som gjorde at deler av selskapet og deler av ressursene som tilhørte den norske stat, ble solgt til private aktører?

I denne saken var det den sentrale ledelsen i partiet som ivret mest for å delprivatisere Statoil, og å selge ut deler av SDØE. Flertallet av motstanderne derimot, kom fra de litt lavere gradene i partiet, som ledere fra ulike fylkeslag, kommunelag, etc.

Et sentralt spørsmål for denne oppgaven blir da som følger; *hvor viktig*, for det endelige utfallet i saken om delprivatisering av Statoil og salg av deler av SDØE, var synspunktene, handlingene og den strategiske posisjonen til den sentrale ledelsen?

Saken tok underveis flere svært overraskende vendinger. Fremfor alt gjaldt dette uttalelser og handlinger ettersom saken kom høyt opp i de politiske rekkene i Arbeiderpartiet. Det er flere eksempler på at de ulike aktørene handler og uttaler seg på en måte som få hadde forventet. Dette er noe av det som gjør saken spesielt interessant, også i et teoretisk perspektiv. Et eksempel på dette kan være Finn Lied sine uttalelser i etterkant av vedtaket som blir fattet på landsmøtet i partiet (Aftenposten 12 nov. 2000). Der uttaler han seg slik at det virker som motstanderne, som han ledet, ikke har forstått hva de har stemt over. Motstanderne snakker om et godt kompromiss, mens ledelsen i partiet uttaler seg som om de har vunnet frem med sitt syn, og mener de har vunnet en full sier. Sentralt blir da også spørsmålet om det ligger et rasjonelt tankesett bak disse tilsynelatende irrasjonelle uttalelsene. Med andre ord; Var det tilfeller i denne saken der det var rasjonelt å fremstå som irrasjonell?

Det finnes ulike analytiske tilnæringsmåter for å se på en sak som dette. Denne oppgaven vil benytte to ulike rasjonelle teorier kombinert, for å forklare utfallet av saken og de handlinger som observeres underveis. Den første er prinsipal-agent teori. Utgangspunkt for denne teorien er rasjonelle aktører, som står i et hierarkisk forhold til hverandre. Et viktig moment i prinsipal-agent teorien er at agenten, som får overført makt til å handle på vegne av sin prinsipal, har egeninteresser som han vil (i den grad det lar seg gjøre) forsøke å fremme. Videre tar teorien utgangspunkt i at prinsipalen og agenten ikke alltid har sammenfallende interesser. Dette kan gjøre det vanskelig for prinsipalen å styre agentens handlinger. Disse teoretiske forutsetningene vil være sentrale i oppgaven.

Når det gjelder landsmøtet i Arbeiderpartiet i år 2000, der det skal avgjøres hvilket standpunkt partiet skal ha i saken, så er den situasjonen spesiell. Her vil den aktuelle situasjonen bli sett på i forhold til spillteori. Spillet som skal benyttes er "Chicken-spillet". Målet er å vise at ved å benytte disse to teoriene, prinsipal-agent teori og spillteori, kan en få innsikt i de ulike aktørenes handlinger og valgmuligheter. Dermed kan det også bli forsøkt forklart hvorfor det endelige utfallet ble som det ble.

Samlet er det én hovedproblemstilling og én underproblemstilling som er satt for denne oppgaven:

Kan rasjonelle teorier forklare utfallet i saken om delprivatisering av Statoil og salg av deler av SDØE, og hvor viktig var synspunktene, handlingene og den strategiske posisjonen til den sentrale ledelsen i Arbeiderpartiet?

Og videre, kan tilsynelatende irrasjonelle handlinger og uttalelser i denne saken, egentlig være rasjonelle?

Metode

Denne oppgaven er et case-studie. Målet for et case-studie er ofte å forstå en spesifikk sak for denne sin egne verdi (Ragin,1989). Dette er også målet med denne oppgaven. På samme tid har denne oppgaven et mer generelt mål, nemlig å se på oppbygningen av et politisk parti, og hvordan en sak som dette går gjennom et politisk parti før den får sin endelige avgjørelse. Slik har denne oppgaven et todelt mål. Det ene er å belyse den største endringen av rammevilkår som oljenæringen har sett i nyere tid. Det andre er å se hvem i et parti som har innflytelse når en så stor sak, som det er så stor uenighet om, skal avgjøres. Samtidig må det her understrekes at de generelle ambisjonene med oppgaven er begrenset, siden det kun er sjelden saker av en slik størrelse og med så stor sprengkraft for et parti dukker opp i Norge. Den forrige saken av en slik størrelse i Norge var om EU, og også her var det i Arbeiderpartiet en fant den største uenigheten.

Oppgaven er en gjennomgang, og en fortolkning, av empirisk materiale. Fortolkningen av empiriske funnene vil bli foretatt med utgangspunkt i av de teoriene som har blitt nevnt.

For å få tilstrekkelig informasjon til å skrive denne oppgaven, var det nødvendig å benytte ulike kvalitative kilder. Disse er som følger:

1. Intervju.
2. Offentlige dokument
3. Publikasjoner i form av aviser, bøker, etc.

Den første kvalitative kilden er intervju, som er i muntlig form. Jeg har her basert meg på et intervju med Grete Knudsen. Intervjuet ble gjennomført for å supplere den kunnskapen jeg har kunnet tilegne meg via andre kilder. Knudsen satt tidligere sentralt i Arbeiderpartiets ledelse, og hun var blant annet næringsminister i regjeringen Stoltenberg. Hun var dermed sentralt plassert i partiet og i striden da delprivatiseringssaken ble avgjort. Knudsen var også

leder av redaksjonskomiteen som hadde denne saken oppe under Landsmøtet 2000. Intervjuet ble spilt inn på lydbånd. Intervjuet ble gjennomført for å få en dypere forståelse av selve prosessen som fant sted internt i Arbeiderpartiet, og de vurderingene som sentrale aktører gjorde underveis.

Når en benytter intervjuer, er det viktig å være oppmerksom på ulike elementer som spiller inn i en slik situasjon. Det første er at når en person intervjuer, er denne selv med på å skape kildens utsagn, altså selve kildematerialet (Fossum, 1991). For å poengtere betydningen av dette, i en tenkt situasjon kan to personer som intervjuer samme tredjeperson, få forskjellige uttalelser av intervjuobjektet. Dette er fordi at noen menneskelige egenskaper kan være forskjellig hos de to intervjuerne. Der en person klarer å få tillit, kan den andre mislykkes (Fossum, 1991).

Et annet poeng, er vurdering av kildens troverdighet. Dette kan skje på flere måter. Arne Trankell, en svensk vitnepsykolog, har en liste over hvordan en kan vurdere om en påstand eller en gjengivelse av en hendelse er korrekt. Et av hans hovedmoment er at hvis utsagnet inneholder detaljer av unik art, så øker sannsynligheten for at den hendelsen personen påstår er sann, faktisk er det (Trankell, 1972). I denne saken hadde mitt intervjuobjekt et stort antall slike detaljer å berette om, noe som da øker sannsynligheten for at hennes gjengivelse er korrekt. Dette kom frem både i intervjuet, og i uformelle samtaler før og etter selve intervjuet.

Når en foretar et intervju, så er det en *subjektiv* sannhet som kommer frem. Den subjektive sannheten, er sannheten slik intervjuobjektet husker den eller fremstiller den, med andre ord sannheten for denne personen. Trankell (1972) skiller dette klart fra den *objektive* sannheten, hendelsen slik den faktisk fant sted. Disse to stemmer sjeldent perfekt overens. Et slikt misforhold kan være resultat av at intervjuobjektet husker feil, eller ønsker å skjule noe.

Det er med andre ord svært viktig å kontrollere opplysninger som innhentes i et intervju, så langt det lar seg gjøre. Så langt det har vært mulig, har jeg sjekket om mitt intervju-objekt har husket riktig. En måte dette har vært gjort på, er for

eksempel ved at Knudsens opplysninger har blitt sjekket opp mot de aviskilder og andre offentlige dokument som omhandler denne saken. Dette er gjort både for å sjekke at intervjuobjektet husket rett når hun snakket om saken, og for eventuelt se om hun skjulte noe om saken utfra egeninteresse. Ettersom tiden går kan detaljer bli glemt selv av de aktørene som var sentrale i hendelsen.

Ved å kryssjekke uttalelser, minimeres feilmarginene som kan komme i en intervjusituasjon, og dermed risikerer ikke intervjueren å foreta feilaktige konklusjoner på bakgrunn av opplysninger fra intervjuet. Når det derimot gjelder de samtale som foretas i for eksempel redaksjonskomiteen og som Knudsen refererer til, så er disse vanskeligere å kontrollere. Da snakker Knudsen om samtaler og møter der det ikke er personer fra medier tilstede, og det er ikke ført referat. Hun kan tenkes å ville skjule eventuelle kontroverser som stiller henne eller andre nære medarbeidere i et dårlig lys.

Jeg har ikke funnet noe belegg for at opplysningene Grete Knudsen kom med i intervjuet ikke er troverdige. Derimot har jeg i uformelle samtaler med andre personer som var tilstede på redaksjonskomiteens møter fått bekreftet at det Knudsen sa om hendelsene på disse møtene, faktisk stemte. Det er likevel viktig å ha i mente at det er hennes subjektive sannhet som fremstilles.

Et siste moment som må tas med her, er eventuelle feilformuleringer. Det kan være at uttalelser som et intervjuobjekt gir i et intervju, er formulert på en uriktig måte. I ytterste konsekvens kan formuleringsfeil føre til at et utsagn får en ny mening som det ikke var ment til å ha. For å sjekke om dette hadde skjedd her, oversendte jeg et transskribert eksemplar av intervjuet til Grete Knudsen, for at hun selv skulle få muligheten til å oppklare eventuelle misforståelser. Slike feil forekom ikke.

Den andre formen for kilder som benyttes, er publikasjoner. Bøker og artikler har vært sentralt når det gjelder den teoretiske delen av oppgaven, som også danner basis for analysen. En nærmere vurdering av teoriene, ansees ikke som nødvendig på dette tidspunktet.

En annen type publikasjoner som jeg benytter, og som må dveles litt ved, er aviser. Når gjelder opplysninger om selve saken sin gang, så var det her helt klart nyttig at saken ble viet så stor oppmerksomhet som den ble. Dette har gjort at det er svært mye informasjon tilgjengelig om saken, i form av artikler i aviser. Men heller ikke disse kan benyttes ukritisk.

Når en benytter aviser som kilder, representerer også journalisten eller skribenten et kildekritisk problem. Når en innhenter informasjon som er skrevet av en journalist, så er hans observasjoner basert på hans verdier, holdninger og persepsjonsevne. "Hvis journalisten formidler informasjon fra en førstehåndskilde, blir han en annenhåndskilde for oss" (Fossum 1991, s.136). Dette er et forbehold som må tas med i betraktningen når denne typen kilder benyttes. Det er også her journalisten/skribenten sin subjektive sannhet som blir beskrevet.

For å forsøke å få frem informasjon som er mest mulig sikret mot å være farget av journalisten, har jeg forsøkt å holde meg til direkte sitater fra de ulike aktørene i delprivatiseringssaken, som avisene har gjengitt. På denne måten kommer en så nært det er mulig til førstehåndskilden. Jeg har også undersøkt om det er kommet noen rettelser i avisene de påfølgende dagene etter et utsagn er gitt, altså dementi av uttalelsene.

Andre steder, derimot, har jeg bevisst benyttet anerkjente politiske observatører sine artikler om delprivatiseringssaken. Dette er fordi jeg vurderer dem som svært pålitelige når det gjelder å analysere situasjoner og å spekulere i tenkelige utfall på gitte tidspunkt i saken. Tanken bak å benytte disse kommentarene, som er annenhåndskilder, er å rette fokus mot det som "ekspertene" på norsk politikk forventer av handling fra aktørene, samt forventede utfall. Dette er sentralt for å vise at deler av hendelsene virker irrasjonelle, selv på dem som følger politikken til daglig.

Den tredje og siste formen kilder som benyttes, er offentlige dokument. Ulike dokumenter som er laget av motstanderne av delprivatisering, så vel som dokumenter laget av tilhengerene, har blitt gjort tilgjengelig for meg fra personer

i Arbeiderpartiet. Det er altså dokument fra både tilhengerene og motstanderne i saken, og disse beskriver for eksempel hva de ulike fylkeslagene synes om innstillinger fra ledelsen. Her er det verdt å merke seg at de fleste innstillingene fra fylkeslagene også oppgir hva mindretallets forslag til uttalelse og vedtak er, noe som gjør at en kan se på meningsforskjellene helt fra sakens start. I tillegg har innstillinger fra sentralstyret og fellesuttalelser fra fylkeslagene i de tre vestlandsfylkene, samt partiets statutter, og andre partidokumenter blitt gjort tilgjengelige for meg.

Som et eksempel på andre partidokumenter. Jeg fikk oversendt fra partiets sekretariat i Oslo det dokumentet som kanskje er det viktigste for å forstå hva som skjer på selve landsmøtet. Det er et transkribert eksemplar av alt det som ble sagt fra talerstolen i Arbeiderpartiet under landsmøtet 2000, Landsmøteprotokollen. Dette dokumentet, sammen med intervjuet som ble foretatt med Grete Knudsen om hva som foregikk i redaksjonskomiteen under landsmøtet, har gitt en god innsikt i hva som skjedde under selve landsmøtet under behandlingen av saken, og gitt en dypere forståelse av handlingene. Dette er ett av flere eksempler på at bruk av flere kilder kombinert, gir stor innsikt i sakens gang.

Jeg vil her også nevne at det var problematisk å få tilgang til deler av dette materialet, og det hele var en meget tidkrevende prosess. Det transkriberte eksemplaret fra landsmøtet ble for eksempel først oversendt til meg etter mange purringer, og etter at partiets stortingsgruppe gav sin tillatelse til at jeg skulle få tilgang til det. Dette kom nærmere tre måneder etter min første forespørsel. Trond Jensrud bidro sterkt til å hjelpe meg med å få oversikt over sakens gang, ved at han sendte meg et stort antall avisutklipp om saken.

Bortsett fra de rene partsinnleggene i saken, der synspunktene til motstanderne og tilhengerene blir presentert, så er alle dokumentene som blir benyttet i denne oppgaven skrevet som referat fra møter og lignende, og godkjent av begge parter i saken.

Inndeling av oppgaven

Oppgaven vil få en tradisjonell oppdeling, der jeg starter med en teoretisk gjennomgang av de to teoriene. Her vil det gjøres rede for teoriene jeg skal benytte, og litt om bakgrunnen for dem. Dette er for å sette leseren inn i forutsetningene for oppgaven fra starten av. Prinsipal-agent teori er som nevnt den mest sentrale i oppgaven, og forutsetningene for den vil bli presentert nøye. Når det gjelder spillet "Chicken", så er det forutsatt at leseren kjenner de generelle forutsetningene for et spill, og dermed er det kun selve spillet, det særegne ved det, som er presentert.

Det neste kapitlet er det empiriske. Her vil det først bli rettet fokus mot sakens innhold, som er oljeselskapet Statoil og Statens Direkte Økonomiske Engasjement. Denne delen er for å gi leseren en bakgrunn om hva sakens faktiske forhold var, og slik vise hvilke spørsmål som skulle tas stilling til. Dermed får leseren et innblikk i hvordan status var før spørsmålet om delprivatiseringen kom opp.

Etter dette presenteres sakens forløp, og underveis vil oppbygningen av Arbeiderpartiet bli forklart. Dette er for å belyse selve rammen som saken skal avgjøres innenfor, samt hva som ligger i fullmaktene til de ulike organene i partiet. Til slutt vil det være en del om hva saken endte med, og hvordan SDØE ble videreført.

Deretter kommer analysekapitlet. I dette kapitlet vil teori- og empirikapittelene bli benyttet til å analysere sakens gang, og slik se om valgene aktørene gjorde ble utslagsgivende. Hensikten her er å vise hvordan de teoriene som blir benyttet, kan brukes til å få en dypere innsikt i saken og dens mange vendinger.

Det siste kapitlet er en oppsummering av analysedelen i oppgaven, samt de funnene som er gjort. Det vil avslutningsvis bli foretatt en vurdering av de funnene som er gjort.

KAPITTEL II

Prinsipal-agent teori, og Chicken-spillet

Innledning

Dette kapitlet er ment som en generell introduksjon til de teorier jeg vil benytte i denne oppgaven. Teoriene er Prinsipal-agent teori, som er den mest sentrale, og spillteori. Under spillteori er det spillet Chicken som skal benyttes. Prinsipal-agent teori vil også bli plassert i forhold til den klassiske tesen om "oligarkiets jernlov". Kapitlet vil senere utgjøre basis for analysedelen, som er siste kapittel av denne oppgaven.

Proessen frem mot det endelige vedtaket i Arbeiderpartiet vil bli delt inn i to faser senere i teksten, der Prinsipal-agent teori vil bli benyttet for å forklare handlingene til de ulike aktørene frem mot landsmøtet november 2000 (fase 1), mens de ulike aktørenes handlinger på selve landsmøtet vil bli behandlet i lys av Chicken-spillet (fase 2) . Jeg vil også se på hva som skjer når vedtaket fra landsmøtet skal settes ut i livet, gjennom forhandlinger med andre partier (fase 3).

Bakgrunn for Prinsipal-agent teori

I et samfunn er det gjerne flere effektive løsninger på et problem, og fordi medlemmene av et samfunn er usikre på hvilke strategier andre medlemmer velger, så blir koordinasjon et problem. Samarbeid og koordinering vil gjøre at en lettere kan oppnå et resultat som er optimalt, altså som er bedre for de ulike partene. Det er i kontekst av organisasjoner at problemet med kollektiv handling best kan bli koordinert og overvunnet, og der stabile løsninger kan finnes (Kiewiet og McCubbins 1991).

Oppgaver som må løses i en organisasjon er ofte for kompliserte og omfattende til at en kan gjøre dem selv. En måte å løse dette problemet på, er at en delegerer oppgaver til en annen, som innehar de nødvendige kunnskaper og ferdigheter til å få løst oppgaven. Når en slik delegering skjer, opprettes det et agent-forhold mellom to parter, der en aktør, *agenten*, handler på vegne av en annen, *prinsipalen*. (Levinthal 1988). Dette skjer innenfor alle typer organisasjoner.

"The organizational bases of collective actions are many- firms, bureucracies, assosiations, committies, leagus, representative assemblies, to name a few. What the most prominent forms of organizations have in common, however is the delegation of authority to take action from the individual or individuals to whom it was originally endowed - the principal - to one or more agents." (Kiewiet og McCubbins 1991, s.24). Det bør her også fremheves at både agenten og prinsipalen forutsettes å være i all hovedsak autonome.

Delegeringen av arbeidsoppgaver, autoritet og ansvarsområder er altså vanlig i en hver form for organisering, og det er dette som faller inn under prinsipal-agent teori. Fordelene ved å delegere autoritet er at transaksjonskostnadene, som stiger som følge av for eksempel dårlig informasjon, reduseres. Her bør det nevnes at autoritet ikke blir sett på som et spørsmål om styring, men heller som en toveis prosess der agenten etablerer en slags mal for hva som er akseptabelt vis à vis prinsipalen.

Delegering fra prinsipal til agent er nøkkelen til all arbeidsfordeling og utvikling av spesialisering. Store gevinster kan genereres hvis oppgaver delegeres til dem som har talent og trening til å løse dem. Det er dette som gjør at firmaer kan skape fortjeneste, økonomier kan vokse, og stater kan styre. (Kiewiet og McCubbins 1991)

Forholdet mellom prinsipal og agent

Som nevnt, får en agent tildelt oppgaver som passer agentens kunnskaper og ferdigheter, og han har en høy grad av autonomi. Denne autonomien vil agenten, i tråd med det som er vanlig i rasjonelle teorier, benytte til å fremme egne interesser. Slik vil agenten forsøke å maksimere sitt eget utbytte, i forhold til de hindringer og insentiver som blir tilbudet av prinsipalen. Dette er naturlig nok ikke et problem så lenge prinsipalen og agenten har samme interesser. Da vil prinsipalen dra nytte av handlingene til agenten selv om de er motivert ut fra egeninteresse. Derimot vil det kunne bli et stort problem dersom interessene ikke er sammenfallende, noe jeg vil komme tilbake til.

Oppportunistisk adferd i en situasjon der interessene ikke er like for prinsipal og agent, vil produsere en del uønskede bivirkninger, sett fra prinsipalens ståsted. Dette defineres som "agency losses" (Olsen & Torsvik, 1997), og innebærer at agenten mislykkes med å oppnå det som prinsipalen hadde forventet som resultat. Noe som kan være en konsekvens av både en bevisst eller en ubevisst handling fra agenten sin side.

Prinsipalen bør være på vakt før agenten utnevnes, for hvis det mulige tapet ved å miste agenten er større enn en utbyttet som kan avledes ved hans handlinger, bør ikke agenten utnevnes. Det bør også legges til at den opportunistiske oppførsel, som er røttene til agency-problem, ikke utelukkende er relatert til Prinsipal-agent-forhold. En kan se eksempel på lignende oppførsel i vanlige markedstransaksjoner, der individer har en grunn for å oppføre seg "in less than a noble manner." (Kiewiet og McCubbins 1991, s.25).

Hva er det så som gjør at opportunismen fra agentens side kan gjennomføres uten at prinsipalen griper inn på et tidlig stadium? Det er fordi det er enkelte vilkår som generelt er tilstede i et prinsipal-agent forhold som gjør det til et egnet forhold å være opportunistisk i (Martimort, 1993) Dette refereres til som skjult handling (hidden action), skjult informasjon (hidden information), og en slags strategisk sårbarhet som omtales som Madisons dilemma.

Skjult handling, og skjult informasjon

Agenten har i kraft av sin posisjon, informasjon som prinsipalen enten ikke har tilgang til eller som det er for kostbart for ham å erverve. Gjennom sin posisjon som agent, vil han ha insentiv, altså motivasjon, til å benytte denne informasjonen strategisk eller å skjule den. Det vil altså være vanskelig å få sannferdige opplysninger fra agenten i en slik situasjon. Et eksempel på dette, kan være forhold på en helt vanlig fabrikk. Der vil arbeideren (agenten) sitte med informasjon om hvor raskt samlebåndet kan drives, men han vil velge å skjule dette for ledelsen (prinsipalen), så sant samlebåndet der og da går saktere enn det som er arbeiderenes grense.

Hvis arbeideren (agenten) går til ledelsen med informasjonen, så vil det innebære at arbeideren og hans kollegaer må jobbe mye raskere, med de ulemper det vil medføre (stress, dårligere arbeidsforhold etc). (Kiewiet og McCubbins 1991). En annen informasjon som agenten innehar, er hvilken type han selv er. Dette går på agentens egenskaper, om han har talent eller ikke, om han er lat eller arbeidssom ,og så videre (Kaarbø & Olsen 2001)

Denne variasjonen av problemet med skjult informasjon, går under betegnelsen "adverse selection"(Kiewiet og McCubbins 1991), altså *skjev utvelging*. I en slik situasjon, der prinsipalen og agenten har ulike motiv, og agenten sitter med informasjon som prinsipalen ikke har, vil altså agenten følge sine egne mål, fremfor å søke å oppnå det ønskede resultatet for prinsipalen. På bakgrunn av informasjonsasymmetrien, kan prinsipalen gjøre en skjev utvelging av agent. (Tvedt 2002).

Det som driver agenten i en slik situasjon, er i følge Tvedt at: "Motivet til agenten er definert som a) **høgt aktivitetsnivå** verdsett for sin egen del, uavhengig av politisk måloppnåing, og/eller såkalla **slakk**, som er ein kategori der alle andre mål på nytte inngår. Eksempel på slakk kan være lokalisering av ressursar til eigen region og prestisje." (Tvedt 2002, s.17). Skjev utvelging finner sted i perioden før et vedtak blir fattet av en prinsipal, altså før en kontrakt blir skrevet.

Når en agent handler på vegne av en prinsipal, er det umulig for prinsipalen å ha fullstendig oversikt over hans handlinger. Ut fra dette springer problemet med skjult handling. I enkelte saker vil det ferdige resultatet kun i liten grad være avhengig av agentens innsats, og da kan ikke prinsipalen være sikker på hvor kompetent agenten egentlig er. Dette kan for eksempel angå saker der agenten sitter i en komité, hvor han blir bedt om å forfekte prinsipalen sitt syn, og å få en avgjørelse i prinsipalens favør.

Når det endelige resultatet kommer, vet ikke prinsipalen om det er innsatsen til agenten som er avgjørende for at saken tippet i hans favør, eller agentens manglende innsats som gjorde at den gikk i hans disfavør. Andre eksempel på dette, er at en aksjeeier (prinsipal) ikke vet hvilke handlinger som foretas av ledelsen i firmaet (agenten), og at de folkevalgte (agent) handlinger ofte er skjult for velgerne (prinsipal) (Kiewiet og McCubbins 1991). Agenten vil i slike situasjoner kunne handle på den måte han selv mener gagnar ham best, uten nevneverdig bekymring for at prinsipalen skal finne ut hva som egentlig har funnet sted.

Dette går inn under begrepet *moralsk hasard*. Utrykket stammer fra forhold innenfor forsikring. Med dette menes det at siden en som har forsikring (agent) slipper å dekke kostnadene ved sine egne handlinger, så vil dette kunne føre til at hans handlinger vil være mer risikopreget enn om han ikke hadde hatt forsikring. Slike situasjoner oppstår når det er skille i motivene til prinsipal og agent (på samme måte som ved skjev utvelging), som er en av forutsetningene for problemet. Et eksempel på dette er at en offentlig ansatt ikke må dekke mellomlegget på en budsjettsprikk selv, og at dette kan føre til en annen adferd

hos ham enn hvis han fikk trekk i lønn for å dekke overskridelser. En annen forutsetning er at prinsipalen ikke kan observere direkte adferden til agenten. "Moralsk hasard i prinsipal-agent tilhøve oppstår såleis som følge av den naudsynte avvegninga mellom forsikring knytt til agenten sitt økonomiske utkomme på den eine sida, og insentiv til optimal innsats på den andre." (Tvedt 2002, s.22).

Madison´s dilemma

Et tredje element som gjør at det er gunstig å være opportunistisk i prinsipal-agent forhold, er det som kalles Madison´s dilemma. Det har sitt utspring i følgende utsagn: "In framing a government to be administered by men over men, the great difficulty lies in this: you must first enable the government to control the governed; and in the next place oblige it to control itself." (Madison i Kiewiet og McCubbins 1991). Poenget til Madison når han skrev dette, under utarbeidelsen av den amerikanske konstitusjonen og da debatten gikk om hvordan makten skulle fordeles mellom flere institusjoner, var at når en gir en regjering makt nok til å styre, så vil de også ha nok makt til å kunne vanstyre og undertrykke.

I denne sammenhengen, er det slik at ressursene og autoriteten som blir gitt til en agent for at han effektivt skal kunne fremme sin prinsipal sine interesser, i neste instans kan benyttes av agenten *mot* prinsipalen som gav ressursene og autoriteten til ham. Dette er et generelt problem i prinsipal-agent teori, men det gjør seg spesielt gjeldende i situasjoner der agenten er i en lederstilling. (Kiewiet og McCubbins 1991). Det må her spesifiseres at dilemmaet er ikke et resultat av skjult handlinger eller skjult informasjon fra agentens side, men at agenten utnytter den strategiske posisjonen som han har blitt gitt gjennom prinsipalens styringsfullmakt.

Samlet sett gir disse tre faktorene, skjult handling, skjult informasjon og Madisons dilemma, agenten et overtak i relasjonen til prinsipalen. De tre faktorene går under fellesbetegnelsen informasjons-asymmetri, og beskriver

agentes fordel i forhold til prinsipalen. De tre er, som nevnt, felles for alle prinsipal/agent forhold. Men, når det er snakk om en kollektiv agent eller en kollektiv prinsipal, er det også andre fallgruver ved å delegere autoritet, sett fra prinsipalen sitt ståsted.

De problemene som en forsøker å løse ved å delegere, av typen fangens dilemma og manglende koordinasjon, kan dukke opp igjen og ramme en kollektiv agent eller kollektiv prinsipal. Grunnen er at det kan være vanskelig for den kollektive prinsipalen å fremme en enkelt håndteringsmåte i en spesiell sak, eller å fremme en entydig avtale som sikrer agenten kompensasjon for den jobben han gjør (Kiewiet og McCubbins 1991). En undergruppe av medlemmene kan for eksempel strategisk manipulere avgjørelsesprosessen hos den kollektive prinsipalen, og agenten som er delegert lederskap kan bruke sine krefter til det samme. På denne måten blir prinsipalen sårbar for en form for Madisons dilemma (Kiewiet og McCubbins 1991). En annen fare er hvis det er flere agenter med felles prinsipal. Her kan disse søke sammen mot prinsipalen, for å fremme sitt eget beste.

For å unngå slike problemer som her er nevnt, er det en rekke grep prinsipalen kan foreta for å sikre seg mot det som tidligere er omtalt som "agency losses". Problemet med disse grepene er at de i seg selv er kostbare for prinsipalen, og han vil helst unngå å måtte gjøre dem. Disse vil nå bli sett nærmere på.

Å unngå styringsproblem

Det er ulike måter prinsipalen kan gå frem for å unngå uønsket adferd fra agenten. Først kan det være nyttig å dele disse midlene i to. De som blir satt i verk ut i fra det en vet på forhånd (ex ante) og de som blir satt i verk ut fra resultatet (ex post) (Strøm 1995). Tvedt gir følgende inndeling av prinsipalens virkemiddel (basert på publikasjoner av D. Christensen & T. Midtbø, K.Strøm, T. Moe og R.Kiewitt & McCubbins) :

Konkurransen (ex ante):

Når en prinsipal benytter dette middelet, setter han flere agenter opp mot hverandre i en form for "splitt og hersk"-situasjon, for selv å kunne holde kontroll. Dette er et velkjent virkemiddel som er brukt flittig i politisk historie. Konkurransen kan brukes for å unngå skjev utvelging.

Kontraktdesign (ex ante):

Agenten vil, som et nyttemaksimerende individ, trenge en form for påskjønnelse for sin innsats, og prinsipalen må kunne oppfylle dette kriteriet. I tillegg må kontrakten mellom de to sikre at agenten handler til prinsipalen sitt beste. Hvis agenten bryter kontrakten må det få konsekvenser for ham, og denne straffen må være større enn en eventuell påskjønnelse for godt arbeid. Alle forbehold som kontrakten må inneholde, kan være vanskelig å komme på når den inngås. I det at kontrakten er ufullstendig ligger det en mulighet for agenten å finne smutthull og utnytte eventuelle mangler. Hvis en tredjepart klager på agenten, vil prinsipalen ha mulighet til å spesifisere sine mål for agenten. Kontrakt kan benyttes for å unngå moralsk hasard.

Overvåking og rapportering (ex post):

Informasjonen som agenten får, vil han tjene på å sitte med selv. Ved å innføre overvåking av agenten, og å få agenten til å rapportere progresjon, kan prinsipalen minske kostnadene ved skjult informasjon og skjult handling. Overvåking og rapportering har også sine kostnader, som skjult informasjon og overvåking. Poenget her er at prinsipalen må finne en balanse der dette virkemiddelet ikke overskrider kostnadene ved skjult informasjon og skjult handling. Å designe et effektivt system for dette er komplisert. Det er ikke slik at jo mer informasjon en får, desto bedre er det. Blir informasjonsmengden for stor er konsekvensen at det blir vanskelig å drive effektiv overvåking.

Informasjonsmengden må derfor være moderat. Agenten vil søke å skjule informasjon som stiller ham i et negativt lys, enten ved å gi falsk informasjon eller ved å unnlate å gi informasjon. En slik situasjon vil være uholdbar fra en prinsipal sitt ståsted, og for å bøte på dette kan han oppnevne et eget organ som driver overvåking av agenten. Dette er, innlysende nok, meget kostbart

for prinsipalen. Den er heller ikke alltid nødvendig. For eksempel kan pressen ofte ta på seg denne rollen i større saker.

Brannalarm (ex post/ex ante):

Dette virkemiddelet kan benyttes dersom handlingene til en agent berører en tredjepart. Tredjeparten vil da ha insentiv til å overvåke agenten, og dele informasjonen med prinsipalen. Virkemiddelet kan benyttes før et vedtak for å hindre skjev fordeling, eller i etterkant av et vedtak for å hindre moralsk hasard. Fordelen ved å benytte et slikt virkemiddel, er at den har lave kostnader for prinsipalen, ettersom tredjeparten vil stå for det meste av kostnadene. Hvis prinsipalen har mulighet til det, vil han også legge forholdene til rette for tredje part, slik at denne får mulighet til å erverve informasjon på en måte som ikke gir tredjepart høye kostnader. Et eksempel som Tvedt her benytter, er innsynsretten i offentlige dokument. Agenten kan også pålegges informasjonsplikt overfor tredjeparten.

Institusjonelle kontrollmekanismer (ex post/ex ante):

En annen måte prinsipalen kan gå frem på for å få for å minimere skjult handling og skjult informasjon, er å hente inn flere agenter. En begrunnelse for å gjøre det, vil være at det er bedre å få informasjon fra ulike agenter med motstridende interesser, enn fra kun en agent. Hvis en prinsipal i tillegg gir de ulike agentene vetorett mot hverandre, kan dette fjerne muligheten for handlinger som fra prinsipalen sin side er uønsket. Disse mulighetene må derimot ikke være for omfattende, slik at en får tilstander som i den gamle polske riksdagen, der alle delegatene har vetorett, slik at det var umulig å få igjennom et vedtak. Et eksempel på dette er at i saker i det offentlige som går over flere fagfelt, så vil ulike departement bli koblet på saken for å gi informasjon. På denne måten får styresmaktene informasjon fra flere ulike agenter med ulike motiv.

De ulike tiltakene som er beskrevet, er kostnadskrevende for prinsipalen. Han må derfor tenke nøye gjennom hvert tiltak for å minimere skjult informasjon og skjult handling, før han iverksetter tiltak. Problemet med skjult informasjon og skjult handling vil ikke kunne fjernes helt, en viss mengde av dette vil alltid finne

sted. Prinsipalen må bare finne ut hvor mye han kan tåle, og velge tiltak på bakgrunn av det. Siden prinsipalen anses for å være en rasjonell aktør, vil han ikke sette i verk ulike tiltak for å redusere transaksjonskostnader, dersom "tiltakene er dyrere enn transaksjonskostnadene i seg selv" (Tvedt 2002, s.22).

Forholdet til oligarkiets jernlov

Prinsipal-agent teorien som her har vært presentert, kan sees på som en slags presisering av deler av Pareto Michels "oligarkiets jernlov". Jeg vil presentere kort hva oligarkiets jernlov sier, for deretter å se om den kritikken som rammer oligarkiets jernlov også er treffende for Prinsipal-agent teori.

Denne "loven" sier som følger: "Når man forenkler loven om de politiske partier (begrepet politikk her brukt i dets mest omfattende betydning) til den mest presise betydning, kan den formuleres på følgende måte: Det er organisasjon som gir grunnlag for dominansen av de valgte over velgerne, av de som har mandat over de som har gitt dem mandat, av delegatene over dem som de har fått delegasjon fra. Den som sier organisasjon, sier samtidig oligarki." (oversettelse av Michels i S.U.Larsen 1987, s.1). Michels forklarer dette med at en organisasjon har et behov for felles handling, koordinering og kommunikasjon, som igjen gir lederskapet et 'teknologisk' herredømme over medlemmene.

Organisasjoner vil også over tid utvikle en egen form for adferd i tilknytningen til deres formål, fordi "hurtige avgjørelser må ofte forekomme, utformingen av program må skje med visse mellomrom og videre utvikler behovet seg for en bestemt form for arbeidsdeling. Disse *politisk-sosiologiske* faktorer bestemmer at det innen organisasjonene vil utvikle seg en lederelite."(S.U.Larsen 1987, s.1).

På sett og vis er det på dette (riktignok svært spede) grunnlaget riktig å se på prinsipal-agent teori som en presisering av oligarkiets jernlov, selv om de to inntar et noe forskjellig fokus. Jernloven fokuserer på at behovet for

arbeidsdeling i en organisasjon fører til at autoritet og arbeidsoppgaver blir delegert, for på denne måten å kunne fungere mer effektivt, og at dette igjen fører til en forskjell mellom ledere og medlemmer i for eksempel et politisk parti. Prinsipal-agent teori fokuserer på *hva* som skjer når delegeringen har funnet sted, og *hvilke fallgruver* de som delegerer kan gå i når de delegerer, og dermed også hvilke midler den som delegerer har til rådighet blant annet for å *unngå* at organisasjonen blir oligarkisk.

Videre går forskjellen på at deler av kritikken som rammer oligarkiets jernlov på et mer generelt grunnlag, ikke treffer prinsipal-agent teori med samme tyngde. Dette gjelder blant annet at jernloven er vag og lite operasjonell, og at den er lite presisert med hensyn til forutsetningene. (S.U.Larsen 1987). Prinsipal-agent teori gir på sin side helt klart en oppskrift på hva en skal se etter under forskningen, og gir alternative løsninger på ulike situasjoner. De to teoriene omtaler altså en del av de samme relasjonene. Forskjellen er at prinsipal-agent teori er godt operasjonalisert, og forutsetningene er spesifikke. I prinsipal-agent teori er det ikke gitt at en vil ende opp med en spesiell organisasjonsstruktur. Det er snarere slik at det finnes en rekke forskjellige utfall som er mulig. Det hele avhenger av hvordan prinsipalen og agenten fungerer sammen, og hvilke løsninger som velges i avgjørende situasjoner.

Som tidligere nevnt er ikke prinsipal-agent teori den eneste teorien som vil bli anvendt på det valgte caset. I den avgjørende situasjonen på Landsmøtet i Arbeiderpartiet, er de strategiske valgene og fremgangsmåtene de ulike aktørene velger, avgjørende for utfallet. Denne spesielle situasjonen belyses ved å anvende spillteori, og da mer spesifikt Chicken-spillet.

Chicken-spillet

Spillet har sitt navn etter den amerikanske ungdomsleken ved samme navn. I denne leken kjører to biler mot hverandre i rasende fart, og den første som viker unna for å unngå sammenstøt, blir ansett for å være "Chicken" (altså en "kylling", som er en betegnelse på en "pyse", eller en "knehøne").

I dette Chicken-spillet har de to aktørene to alternativ, de kan stå på eller de kan bøye av (Hovi & Rasch 1997). Det verste som kan skje for begge parter er at ingen bøyer av, det vil naturlig nok føre til en kollisjon mellom de to bilene. Begge vil også regne det som den beste løsningen at den andre parten bøyer av, mens en selv står på. Samtidig vil også begge partene foretrekke at begge bøyer av, altså at partene finner et kompromiss, fremfor at en selv er den eneste som bøyer av.

Det er to måter å sette opp slike spill på. Det første er som et *statisk* spill. Dette innebærer at ingen av partene har mulighet til å reagere på andre spillere sine handlingsvalg. Satt opp i en matrise vil dette se slik ut:

Figur 1: Chicken-spillet

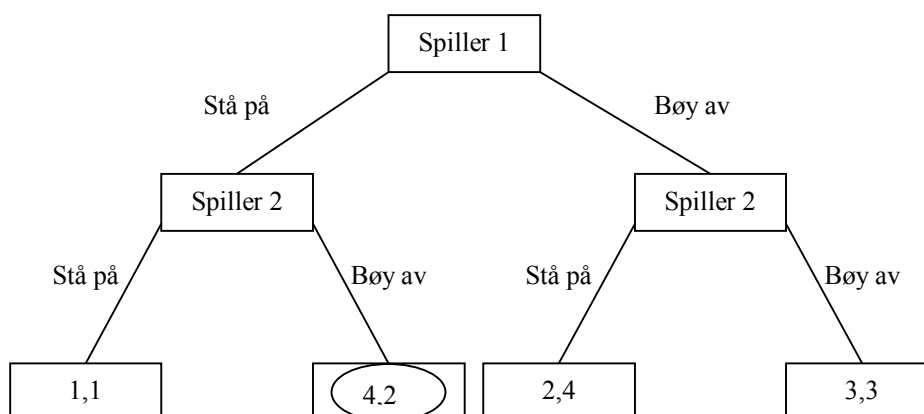
		SPILLER 2	
		Bøye av	Stå på
SPILLER 1	Bøye av	3, 3	2, 4
	Stå på	4, 2	1, 1

Verdiene er rangert for spillerene, der 4 er best, og 1 er dårligst. Sirklene rundt to av tallparene i tabellen viser de to Nash-likevektene.

I et *dynamisk* spill vil et spill bli satt opp slik at en spiller foretar den første handlingen. I neste figur er det satt opp slik at det er spiller 1 som foretar det

første valget, mens spiller 2 må handle ut fra dette. Her har altså har spillerne mulighet til å observere og handle på bakgrunn av den andre spillerens handlinger. Spillet vil, når det settes opp i det som kalles *ekstensiv form*, eller et såkalt *spilltre*, se slik ut:

Figur 2: Chicken-spillet i ekstensiv form

(Verdiene i nederste rad er stilt opp slik at det er spiller 1 sin verdi som står først.)

Når en stiller opp et spill i ekstensiv form, kan en analysere spillet ved å benytte såkalt "baklengs induksjon" (Hovi & Rasch 1997, 70). Denne teknikken innebærer å starte med det siste trekket, og så nøste seg tilbake, trinn for trinn, til det første. Med teknikken blir det mulig å avdekke beslutningsstrukturen. Dette vil jeg komme mer tilbake til i analysekapittelet, der jeg vil benytte det endelige resultatet som utgangspunkt for å forklare handlingene som førte frem til det.

Hvert boks der det står "Spiller 2" i denne modellen symboliserer en valgsituasjon for denne spilleren, på bakgrunn av det valg som spiller 1 har tatt. Denne valgsituasjonen kalles en node.

I dynamiske spill er det problematisk å operere med Nash-likevekter som løsninger på spillet, siden bruk av trusler kan være viktig for utfallet i et dynamisk spill. En Nash-likevekt tar ikke hensyn til om en trussel er reell eller ikke, og en rasjonell aktør vil ikke la seg true av en trussel som ikke er reell. For

å ta hensyn til denne dimensjonen med trusler, så opereres det i slike spill med et annet sett likevekter. Disse kalles delspill-perfekte likevekter, som utelukker tomme trusler (Hovi & Rasch 1997).

Den delspill-perfekte likevektsløsningen i dette spillet, som er i boks to fra venstre i nederste linje, er et resultat av at spiller en kommer med en troverdig trussel om at han vil stå på uansett, noe som gjør at spiller to må bøye av når han skal velge hvilken handling han skal foreta. Med andre ord; *Hvis spiller 1 binder seg opp til en løsning på en slik måte at det for spiller 2 blir umulig å stå på, så vil spiller 1 kunne fremtvinge en løsning av spillet som er den beste for ham selv.*

For å utdype dette litt, kan en tenke seg to biler som raser mot hverandre i den leken som spillet har sitt navn etter. Hvis den ene sjåføren (spiller 1) på forhånd har løsnet rattet, og mens bilene er på kollisjonskurs sørger for å få den andre sjåføren (spiller 2) sin oppmerksomhet, så kan han binde seg opp til en løsning ved å kaste rattet ut vinduet av bilen. Når spiller 2 ser dette, så er valget enkelt for ham. Han *må* være den som bøyer av, fordi den andre spilleren ikke lenger har mulighet til å gjøre det. Det er bedre for spiller 2 å være den som er pyse i spillet, enn å kolliderer med spiller 1.

Jeg vil i analysekapittelet vise hvordan politiske ledere kan gjøre det tilsvarende, ved å se på landsmøtet 2000 i Arbeiderpartiet, og se på hvordan ledelsen i partiet og motstanderne deres i delprivatiserings-spørsmålet handler.

Tilsynelatende irrasjonalitet

Et siste poeng i denne delen, er om rasjonalitet. Hvis en skal følge Jon Elsters (1985) definisjon av "den brede rasjonalitet", så innebærer den at en skal stille krav om konsistens, og at aktørenes virkelighetsoppfatning er konsistente og reflekterte. Dette utelukker ønsketenkning og dissonansreduksjon som basis for en rasjonell aktørs virkelighetsoppfatning. Preferansene er kjennetegnet av

autonomi, ikke av ekstrem konformisme eller følge av ståsted, dette er ikke forenlig med begrepet rasjonell aktør. (Hovi & Rasch, 1997).

I boken "Nested Games" (1990) peker George Tsebelis på at en adferd som ved første øyekast kan virke irrasjonell, likevel kan vise seg å være rasjonell. Han mener derfor at en bør tenke seg nøye om før en forkaster bruk av en rasjonell modell på bakgrunn av at en eller flere av aktørene ikke kan sies å ha handlet rasjonelt. Det som i øyeblikket virker som en irrasjonell handling, kan ha elementet *fremtidig gevinst* ved seg.

Tsebelis illustrerer dette ved å vise til flere eksempler der kandidater fra det britiske Labour-partiet i ulike valgkretser blir presset av partiaktivister til å oppgi sitt kandidatur. Grunnen til at de må trekke seg, er at de ikke sees på som tilstrekkelig orientert mot venstresiden i politikken. Når disse kandidatene blir presset til å oppgi sitt kandidatur, mister Labour som en konsekvens av dette, et sete i parlamentet. Dette fordi at den nye kandidaten (som erstatter den tidligere kandidaten), ikke har samme appell til velgerene som den første.

Spørsmålet blir da om det virkelig er slik at partiaktivistene foretrekker en fra det konservative partiet, fremfor en fra Labour? Svaret er nei. Isolert sett er denne oppførselen dermed irrasjonell, men hvis en trekker inn hva aktivistene oppnår *på sikt* med en slik oppførsel, så kan den forstås som rasjonell. Når aktivistene på denne måten avviser kandidaturet til en sikker vinner, så skaper de et inntrykk av dem selv som "tøffe". Dette kan aktivistene bruke til å sende et klart signal til de som vil være representanter, om at det vil få store konsekvenser for kandidatene hvis de ikke gjør som aktivistene vil når det gjelder utforming av politikk.

Tsebelis sitt poeng blir da som følger: det som virker som en irrasjonell handling hvis den står alene, kan få en rasjonell mening hvis spillet gjentas, eller hvis spillet ikke kan oppfattes som helt over. Dette poenget vil også være sentralt analysedelen av oppgaven, når uttalelsene og handlingene til partene i denne saken skal forklares. Fordi, det er slik at handlingene til ledelsen og til

motstanderne i denne saken er preget av at de vil vinne frem med sitt syn om hvordan det endelige vedtaket skal være.

Oppsummering

Denne delen av oppgaven startet med en gjennomgang av det som danner bakgrunnen for prinsipal-agent teori, for å få frem hva som er premissene bak denne teorien, og hva en ønsker å sette fokus på når en anvender teorien. De ulike begrepene måtte presenteres grundig siden de vil danne kjernen i analysen av delprivatiseringen av Statoil og omleggingen av SDØE. Fokuset ble først rettet mot vilkårene som gjør at prinsipal-agent relasjonen er egnet til opportunisme fra agentens side. Deretter ble prinsipalen sine midler til å hindre uønskede handlinger fra agenten presentert.

Videre har jeg sett litt på forholdet mellom prinsipal-agent teori og oligarkiets jernlov. Dette ble gjort for å belyse forskjellen på dem, for å vise at kritikken som rammer jernloven ikke rammer prinsipal-agent teori på samme måte, og dermed underbygge prinsipal-agent teoriens styrke.

Premissene for Chicken-spillet har også blitt presentert. Dette spillet vil bli sentralt for å analysere de ulike aktørenes handlinger på landsmøtet i Arbeiderpartiet år 2000, og for å se om det var slik at noen av aktørene sine handlinger i den gitte situasjonen, ble utslagsgivende for selve resultatet.

Tilslutt ble det gjennomgått noen betraktninger rundt det som kalles "tilsynelatende irrasjonalitet". Poenget her, var å vise at handlinger som virker irrasjonelle når de sees på isolert, kan få mening når en trekker inn elementet fremtidig gevinst.

Kapittel III

Sakens forløp, delprivatisering eller ikke?

Innledning

Denne delen av oppgaven vil se nærmere på spørsmålet om delprivatisering av Statoil og salg av deler av SDØE, fra denne saken kom opp internt i Arbeiderpartiet i januar 2000. Saken kom opp som et initiativ fra de tre vestlandsfylkene. Omleggingen av SDØE og salg av enorme verdier til Statoil, Hydro og andre oljeselskap, er et resultat av vedtak som fattes av politikere. Grunnen til at det er politikerne som skal fatte vedtaket, er at da saken kom opp var både Statoil og SDØE eid 100 prosent av Staten. Et salg må derfor ha et flertall i Stortinget bak seg. Det er derfor naturlig å se på saksgangen internt i Arbeiderpartiet som, med størrelsen på sin stortingsgruppe, satt på løsningen i denne saken og kunne bestemme det endelige utfallet.

Grunnen til at det er Arbeiderpartiet som bestemmer hva som skal skje, er ganske enkelt fordi partiet kunne få flertall både *for* delprivatisering og *mot* delprivatisering på Stortinget, avhengig av hvilke andre parti de ville velge å samarbeide med i denne saken. Det var nemlig slik at Arbeiderpartiet kunne samarbeide med Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet for å få flertall mot delprivatisering, eller med Venstre, Kristelig Folkeparti og Høyre for å få flertall for delprivatisering.

Innledningsvis vil de faktiske forhold om hva SDØE og Statoil henholdsvis var og er bli presentert, siden det er dette statlige organet og dette oljeselskapet saken dreier seg om. Underveis som delprivatiseringssaken utvikler seg videre, og den skal opp i sentrale styringsorgan i Arbeiderpartiet, vil det bli sett nærmere på strukturen i partiet og da også forholdet mellom de ulike styringsorganene i partiet. Dette gjøres for å senere kunne slå fast om det er et prinsippal-agent forhold mellom de ulike organene, noe som jo naturlig nok er

nødvendig for å kunne benytte det teoretiske rammeverket som allerede er beskrevet.

I tillegg vil kapitlet gå inn på hva som skjer på selve Landsmøtet, og legge vekt på fremgangsmåten til ledelsen i Arbeiderpartiet og deres motstandere. Bakgrunnen for dette er å se om det lar seg gjøre å benytte Chicken-spillet for å forklare handlingene til de ulike aktørene.

I den siste delen av dette kapitlet vil det bli sett nærmere på hva som skjer når vedtaket fra landsmøtet skal settes ut i livet, og de forhandlingene som da finner sted med andre partier.

Saken er delt opp i tre faser. Den første er handlingene til de ulike aktørene frem mot landsmøtet november 2000 (fase 1), mens den andre er de ulike aktørene sine handlinger på selve landsmøtet (fase 2). Den siste fasen vil se på hva som skjer når vedtaket fra landsmøtet skal settes ut i livet (fase 3). Denne inndelingen vil bli senere bli benyttet i analysekapitlet. Først derimot, bør det her presenteres hva denne saken handler om, det heleide oljeselskapet Statoil, og organiseringen av statens eierandeler på norsk sokkel.

Statoil og Statens Direkte Økonomiske Engasjement (SDØE)

Statoil ble opprettet som den norske stats oljeselskap. Selskapets opprinnelse startet med at gassfunn i Groningen gjorde at interessen for norsk kontinentalsokkel dermed ble vekket. I 1963 erklærte Stortinget at staten Norge hadde eiendomsrett til ressursene. Den norske sokkelen ble deretter delt opp i blokker, der det ble gitt utvinningstillatelse til hver blokk til to eller flere selskaper i fellesskap. Dette for å dele kapitalutlegg, kompetanse og risiko. Det norske selskapet ble båret av de øvrige deltakere i letefasen, inntil drivverdige funn ble gjort.

Hvilken eiermodell skulle så det norske selskapet få? Her var det store uenigheter i de politiske miljøene. Den ene modellen var det som ofte refereres

til som "Hydro-modellen", der staten er majoritetseier, noe som var et av alternativene som hadde sine tilhengere på høyre-siden i norsk politikk. Arbeiderpartiet ville heller ha et 100% statlig eid selskap, noe partiet også til slutt fikk gjennomslag for. "Statoil AS ble etablert som et operativt selskap i henhold til den alminnelige aksjelovgivning, med de særbestemmelser som 100% statlig eierskap medfører" (Notat fra Oslo Ap 17.oktober 2000).

I vedtektene til selskapet fikk det forretningsmessige friheter til å opprette hel- eller deleide datterselskaper i inn- og utland. Selskapet opprettet med denne paragrafen i hånd en rekke datterselskaper, hvor blant annet Bolaris (petrokjemisk selskap) og bensinstasjonkjeder kan nevnes. Disse vedtektene ble noe endret i 1974, og her er paragraf 10 viktig. Denne klargjør hvilke spørsmål som må legges frem for generalforsamlingen, som i Statoil utgjøres av den norske olje- og energiministeren. Dette er spørsmål som er av overordnet politisk karakter, slik som spørsmål om større bevilgninger, mulighet for å etablere seg i utlandet og lignende.

Vedtektene var ment som et vern om de betydelige samfunnsmessige, og ikke minst økonomiske, verdiene som er investert i selskapet. Dette gjorde at staten kunne gripe inn overfor selskapet når det skulle foreta avgjørelser som kunne være kontroversielle ut fra politiske, miljømessige eller fra menneskerettighetsmessige hensyn.

Denne modellen for politisk kontroll over selskapet besto i over 30 år, men underveis ble deler av selskapet, selve eierandelene i feltene skilt ut. Hvordan dette ble gjort, og tanken bak, må det dveles litt ved.

SDØE ble opprettet som et kompromiss mellom Høyre, KrF, Arbeiderpartiet og Venstre. I 1984 var det også snakk om at endringer måtte foretas når det gjaldt Statoil. På det tidspunkt mente Willoch-regjeringen at Statoil var blitt for mektig, slik at selskapet i for stor grad dominerte norsk industri og norsk økonomi. Høyre ville helst ha private interessenter inn i Statoil.

Etter en politisk dragkamp mellom de ulike partiene, ble det flertall på Stortinget for at staten skulle ha egne eierandeler i norske olje- og gassfelt, i tillegg til Statoils eierandeler, og dermed engasjere seg mer direkte i aktivitetene på norsk sokkel. Dette fikk det svært byråkratiske navnet Statens Direkte Økonomiske Engasjement, forkortet til SDØE. Store deler av Statoils eierandeler i olje- og gassfeltene ble ført over til staten, med effekt fra 1. januar 1985.

Ved seinere blokktildelinger har staten sikret seg eierandeler i de aller fleste olje- og gassfeltene. Slik fikk en tilbake kontrollen over selskapet, og fjernet den høye grad av autonomi og for mektige posisjon som selskapets kritikere mente det hadde. Forut for dette, var Statoil sine eierandeler ofte 60% i de ulike utvinningstillatelsene på sokkelen. Ved omleggingen ble disse redusert til rundt 20%, mens staten fikk de resterende 40%.

Problemet var altså Statoils styrke, og løsningen ble opprettelsen av SDØE. Intensjonen med opprettelsen kommer til uttrykk ved følgende uttalelse fra Sentralstyret i Arbeiderpartiet; "SDØE er en "sovende", ikke-industriell partner i oljevirkningskraften som sikrer en jevn kontantstrøm til staten." (Grunnlagsdokument fra Sentralstyret i AP, 01.06.2000) SDØE-ordningen er et felt-spesifikt virkemiddel, bygget opp slik at andelen som Staten har i et felt, blir tilpasset lønnsomheten og ressurspotensialet i den enkelte utvinningstillatelse.

Hensikten med å opprette SDØE var også å " skille ut en betydelig del av den kontantstrømmen som ellers ville tilfalt Statoil, og føre denne rett inn i statskassen." (Grunnlagsdokument fra Sentralstyret i AP, 01.06.2000). Tanken bak opprettelsen av SDØE var med andre ord også noe mer enn bare å få tilbake kontrollen over ressursene i Nordsjøen, som mange mente det var Statoil hadde tatt kontrollen over. Hensikten var å kanalisere penger direkte tilbake til staten.

SDØE ble som nevnt opprettet med virkning fra 1. januar 1985. Delingen ble slik at de fleste av Statoils utvinningstillatelser på norsk kontinentalsokkel ble delt i en direkte økonomisk del til staten (SDØE), og en økonomisk del til Statoil.

Gjennom disse grepene eide staten Norge 40 % av all olje og gass på norsk sokkel, noe som gjorde at SDØE var mer enn tre ganger så stort som Statoil, målt etter oljereservene som de to satt på. Dette gav staten en mer direkte rolle på eiersiden i olje-eventyret, siden staten ble direkte eiere i lisensene på norsk kontinentalsokkel. Det kan også legges til at denne løsningen er høyst uvanlig, "SDØE er en unik ordning som ikke finnes noe annet sted i verden" (Grunnlagsdokument fra Sentralstyret i AP, 01.06.2000). I år 2000 var det slik at hvert tredje fat med olje som kom fra norsk sokkel, var eid av SDØE.

Fra opprettelsen og frem til 14. konsesjonsrunde i 1993, forbeholdt staten seg en direkte andel i alle utvinningstillatelser. I 15. konsesjonsrunde i 1996 ble det fastsatt SDØE-andel i 16 av 18 utvinningstillatelser. Etter hvert som norsk sokkel ble sett på som mer moden, så ble nivået på SDØE- andelene gradvis redusert. Det ble dessuten ikke fastsatt SDØE- andel i alle utvinningstillatelser, slik som var vanlig i starten. I 16. konsesjonsrunde ble det fastsatt SDØE-andel i åtte av i alt fjorten tildelte lisenser (hvorav to var tilleggstildelinger). SDØE-ordningen innebar at en fastsatt andel av inntekter, kostnader og investeringer ble knyttet til de enkelte utvinningstillatelser og felt på kontinentalsokkelen, samt tilknyttede anlegg kanalisert over statsbudsjettet.

Hvem forvaltet så dette organet? Det ble bestemt at for at SDØE skulle bli forvaltet på best mulig måte, måtte en finne noen som hadde kompetanse til å kunne forvalte det slik at staten var garantert sikre inntekter. Valget falt på Statoil på bakgrunn av deres ekspertise, og selvfølgelig det faktum at staten eide selskapet. Statoil forvaltet vederlagsfritt SDØE på vegne av staten, så lenge det eksisterte. SDØE ble "en passiv investor, som i mange lisenser sitter med mer enn 50% av eierskapet, og betaler tilsvarende andel av alle regninger og tar sin del av risikoen." (Grunnlagsdokument fra Sentralstyret i AP, 01.06.2000). For Statoils del ble det altså slik at i stedet for å eie andelene på staten sine vegne som selskapet gjorde før SDØE ble innført, så ble de forretningsførere for dem.

Det er svært store verdier det er snakk om i denne sammenhengen. I tiden rundt landsmøtet i Ap som skulle avgjøre fremtiden til Statoil og SDØE, var

SDØE anslått til å ha en verdi på 660 milliarder, før skatt. Et vedtak om å selge for eksempel 20% til Statoil, vil da si at det var antatte verdier for 132 milliarder som skal selges.

Delprivatiserings-spørsmålet dukker opp, fra vest

Den 31. januar var det et fellesmøte mellom Arbeiderpartiets fylkeslag i Hordaland, Sogn og Fjordane og Rogaland. På dette møtet utarbeides det en fellesuttalelse om SDØE og eierskap i Statoil. I denne uttalelsen legges det vekt på oljens betydning for velferdsutviklingen i Norge, og at "Ressursane er heile nasjonen si eiga og må difor koma heile folket til gode gjennom maksimal og langsiktig verdiskaping for framtidige generasjoner." (Fellesuttale fra de tre vestlandfylkenes møte 31.1.2000). Dette er, innlysende nok, ikke nye toner fra partiet.

Lengre ut i fellesuttalelsen er det derimot et vedtak som åpner for en ny kurs. Her uttales det at "Me går inn for at 10% av SDØE vert lagt ut for sal og overført eit fond for industriell utvikling og forskning, herunder infrastrukturelle tiltak som bygging av eit distribusjonssystem for gass, primært til bruk i industrisamanheng og til transportføremål. Norsk Hydro må styrkast og gjevast økt konkurransekraft. Delar av SDØE må brukast til dette føremålet, og staten må nytta SDØE-verdiane til igjen å skaffa seg aksjemajoriteten i selskapet. Dei resterande og vesentlege delane av SDØE vært overført Statoil." (Fellesuttale fra de tre vestlandfylkenes møte 31.1.2000).

Videre heter det om Statoil at "Privatisering av Statoil er ikkje eit mål i seg sjølv. Statoil må ha rammer som gjer selskapet i stand til å hevda seg internasjonalt og delta i alle delar av produksjon av olje og gass(...). Eigardelar i utanlandske og internasjonale selskap vil gje Statoil mulighet for utvikling og marknadsposisjonering med påfølgande auka verdiskaping. I ein slik samanheng kan selskapet tilførast private eigarinteresser. Den private eigarandelen må likevel ikkje overstige 1/3. (Fellesuttale fra de tre vestlandfylkenes møte 31.1.2000). Med dette notatet åpner de tre

vestlandsfylkene for to endringer. Den første er å selge ut deler av statens andeler på norsk sokkel (SDØE) og å overføre det resterende til Statoil, og den andre er å legge til rette for private eierinteresser i Statoil. Saken skal etter dette opp i de høyere organene i partiet.

Før jeg går inn på den videre saksgangen, vil det her være nødvendig å sette seg inn i hvilke formelle rammer det er for en sak som dette i Arbeiderpartiet. Jeg vil nå gå inn på forholdet mellom de sentrale styringsorganene i Arbeiderpartiet, og hva som er deres ansvarsområder. Det er, på bakgrunn av Stortingssammensetningen, innenfor de formelle rammene i dette partiet, at saken skal avgjøres.

Landsmøtet

Landsmøtet holdes hvert annet år, og har 300 delegater som kommer fra hele landet på bakgrunn av valgene som er foretatt i de ulike fylkeslagene. Ekstraordinært landsmøte kan også avholdes når landsstyret bestemmer det, eller når fylkespartier som representerer minst 2/5 av partiets medlemmer, krever det.

Fordelingen av representanter er slik: " Av de 300 representanter som møter, skal Svalbard Arbeiderparti skal ha en representant så sant minst et partilag er aktivt på Svalbard. De resterende 299 representanter fordeles på fylkespartiene i forhold til det gjennomsnittlige antall medlemmer det er betalt kontingent for de siste to år forut for landsmøtet." (Det Norske Arbeiderparti sine statutter, paragraf 6.)

Disse representantene har forholdsvis store fullmakter, som blir utformet av de ulike styrene i fylkespartiene. Etter at de er vedtatt, blir de sendt til sentralstyret i partiet, og godkjent der av en spesielt oppnevnt nemd.

Det er også et fast oppsett som skal følges på landsmøtene, disse er som følger:

- a) innstilling fra fullmaktskomite
  - b) valg av møtets funksjonærer og komiteer
  - c) framlegg av årsberetningene
  - d) framlegg av godkjente årsregnskaper i landsmøteperioden
  - e) framlegg av revisors årlige revisjonsberetninger og kontrollkomiteens årlige beretninger i landsmøteperioden
  - f) prioriterte politiske og organisatoriske saker i landsmøteperioden
  - g) behandling av de framlegg som er kommet inn
  - h) valg av sentralstyre, sentralt kvinnepolitisk styre og kontrollkomite.
- (Det Norske Arbeiderparti sine statutter, paragraf 6.)

Landsmøtet er i følge partiets statutter partiets høyeste myndighet, og det er her partiets program meisles ut. Eventuelle endringer i politikken som føres, skal bestemmes av landsmøtet. Hvis store politiske saker dukker opp mellom landsmøtene, er det altså mulig for ledelsen å kalle inn til ekstraordinært landsmøte, for å få nye retningslinjer i form av vedtak fra landsmøtet.

Landsstyret

I statuttene står det klart formulert at landsstyret er partiets høyeste myndighet *mellom* landsmøtene. Det er derfor delprivatiseringssaken kommer opp her i februar, som jeg snart kommer tilbake til. Landsstyret har ansvaret for at partiets virksomhet blir drevet i samsvar med vedtektene til partiet, og landsmøtets vedtak.

Sammensetningen er også fast; "Landsstyret består av partiets sentralstyre, to representanter fra AUF og to representanter fra kvinnebevegelsen, som velges av AUF og kvinnebevegelsen selv, og to representanter fra hvert av fylkespartiene. Fylkespartienes representanter skal være den til enhver tid sittende leder og en av nestlederne/styremedlemmene, slik at begge kjønn blir representert. Kvinnepolitisk leder bør vurderes som kandidat på linje med en av nestlederne/styremedlemmene. Fylkespartiene velger også to varamedlemmer til landsstyret." (Det Norske Arbeiderparti sine statutter, paragraf 7.)

Landsstyret møtes vanligvis to til fire ganger i året, men oftere dersom spesielle forhold krever det.

Sentralstyret

Det er sentralstyret som leder og har ansvaret for partiets virksomhet i det daglige. Også her er sammensetningen fastlagt av partiets statutter, som sier at det skal inneholde "Arbeiderpartiets leder, to nestledere, partiets sekretær og 14 andre landsmøtevalgte medlemmer." (Det Norske Arbeiderparti sine statutter, paragraf 8.) I tillegg møter en representant fra AUF og en fra det kvinnepolitiske utvalg med fulle rettigheter. (Det Norske Arbeiderparti sine statutter, paragraf 8.)

Sentralstyret skal også se til at landsmøtets vedtak blir gjennomført, og i tillegg skal sentralstyret sørge for at landsstyrets vedtak blir iverksatt. Dette er et meget viktig poeng. Det er en svært vid fullmakt som sentralstyret som organ har, og i denne fullmakten ligger blant annet det faktum at det til syvende og sist er sentralstyret som fortolker de vedtak som landsmøtet og landsstyret har fattet. Det avgjør også administrative og organisasjonsmessige spørsmål.

Partilederen, de to nestlederne og partisekretæren velges på landsmøtet ved særskilte valg. Sentralstyret møtes vanligvis annen hver uke, og er således en slags utøvende makt i partiet. I den aktuelle perioden var ledelsen bestående bl.a av leder Jagland og nestlederene Stoltenberg og Solberg, samt partisekretær Torsvik.

Landsstyret får saken på bordet

Delprivatiseringssaken kom opp for landsstyret 11. februar, etter initiativet fra de tre vestlandsfylkene tolv dager tidligere. Landsstyrets flertall stilte seg her på linje med innstillingen fra vestlandsfylkene. En skulle jo tro at konflikten internt i partiet startet umiddelbart etter dette, men så var ikke tilfelle. Vedtaket i denne

saken kom i skyggen av en annen sak på møtet, nemlig at Thorbjørn Jagland trakk seg som partiets statsministerkandidat og overlot kandidaturet til sin nestleder Jens Stoltenberg. Jagland fortsatte derimot som partileder. Den striden som en kunne forvente ville komme umiddelbart etter et slikt kontroversielt vedtak vedrørende norsk oljepolitikks fremtid, kom dermed i skyggen av mediernes fokusering på Jagland sin avgjørelse.

Dette bekreftes også i intervjuet jeg har gjort, der det sies at " det var også samme møte der Jagland bestemte seg for trekke seg som statsministerkandidat. Slik at hele saken ble veldig lite drøftet. Den andre saken overskygget alt. Det ble veldig mye murring, både åpent og skjult, om at de som hadde laget premissene for det landsstyre-vedtaket, det var det som var blitt gjort fra vestlandsfylkene." (intervju med Grete Knudsen, 03.10.2002.)

Thorbjørn Berntsen gir også uttrykk for at dette var grunnen til at striden ble utsatt, "den psykologiske stemningen lå ikke til rette for debatt om Statoil-saken. Det var uaktuelt å lage baluba om en slik sak samtidig som Jens ble kandidat. Jeg måtte holde meg i skinnet, men akter ikke å gjøre det lenger" (Dagsavisen, 25. mai 2000). I tillegg kom det samme våren en annen sak som gjorde at spørsmålet om delprivatisering ikke var fokus, nemlig det at Jens Stoltenberg førte Arbeiderpartiet tilbake til regjeringskontorene. Saken skulle derimot komme opp igjen utover våren.

Etter landsstyremøtet gikk saken til behandling i de ulike fylkespartiene. Her begynner det å vise seg at synet på Landsstyrets vedtak er delt. Som et eksempel, i Hordaland Arbeiderparti, som var en av initiativtakerne overfor landsstyret, ble det på Årsmøtet 11. og 12.mars fremmet en innstilling fra AUF, Arbeiderpartiets ungdomsorganisasjon. Her het det at " i denne sammenhengen er det mange som har teke til ordet for å selje delar av Statoil til andre aktørar enn staten som i dag eig heile selskapet. I fylgje tilhengjarne av ei slik løysing vil Statoil verte meir konkurransedyktig, og såleis verte eit sterkare og meir kostnadseffektivt selskap. Hordaland Arbeiderparti er i mot ei slik løysing fordi andre aktørar kan få for stor makt over selskapet som igjen kan føre til at delar av produksjonen vert flytta ut av landet. Dette vil føre til økonomiske tap og tap

av arbeidsplassar i Noreg. Hordaland AP meiner staten bør halde fram som den einaste eigaren av Statoil. Vi seier såleis nei til delprivatisering av selskapet" (Referat fra Årsmøte i Hordaland AP, 11. og 12. mars 2000).

Forslaget om at dette skulle være Hordaland APs innstilling ble nedstemt, og det ble en delt innstilling i dette fylkeslaget. Både flertalls- og mindretallsinnstillingen ble oversendt til redaksjonskomiteen for samferdsel, energi og næring. Ved å sende det til denne komiteen, er det på sett og vis innforstått at saken skulle opp på neste landsmøte. Det skulle vise seg at ikke alle i partiet var enige i dette.

Er dette en sak for et landsmøte? Strid om prosedyre

Den 11. mai år 2000, ble det klart at daværende olje- og energiminister Olav Akselsen ville forsøke å legge frem forslag om å delprivatisere Statoil for Stortinget så snart som mulig. Dette kom frem på regjeringsskonferansen samme dag. Begrunnelsen som står referert blant ulike politiske observatører, er at "Jens Stoltenberg ikke vil ta risken på å at Arbeiderpartiets landsmøtedelegater setter bom for denne største oljepolitiske reformen siden 1985 (henspeiler på opprettelsen av SDØE, egen anm.)." (Verdens Gang, 12. mai 2000).

I samme artikkel påpekes det også at flere tunge fylkeslag har sagt nei til delprivatisering etter landsstyrets "ja" 11.februar. Blant disse var Oslo, Oppland og Hedmark, samt fylkeslag i Trøndelag og Nord-Norge. Det påpekes også at "en landsmøtebehandling vil derfor være et sjansespill. Det kan like gjerne bli nei som ja." (Verdens Gang, 12.mai 2000).

Måten partiledelsen i denne situasjonen kunne unngå å få denne saken opp på landsmøtet, og dermed risikere å få nei, var å få saken opp tidlig på Stortinget. Det som ble gjort på dette tidspunktet, var at ledelsen varslet om at det ville komme en stortingsproposisjon om statens eierandeler i Statoil og SDØE i juni. Denne ville også komme samtidig med en stortingsmelding om norsk

oljepolitikk. På denne måten ville da Stortinget være ferdig med sin behandling av saken *før* landsmøtet trer sammen i november. Slik ville det ikke være noen sak på landsmøtet, fordi saken allerede ville være avgjort.

Det eneste som partiledelsen i en slik situasjon kunne risikere, var kritikk for måten saken ble behandlet på, noe som nok fremstår som et bedre alternativ enn å tape en avstemming om saken på landsmøtet. Sentrale personer i Ap bekreftet også at det var viktig å få saken opp snarest mulig, for eksempel sier partisekretær Solveig Torsvik i en kommentar at "vi ønsker å få avgjort denne saken så raskt som mulig" (Dagsavisen 22. mai 2000). Det skulle senere vise seg å bli vel ambisiøst å følge denne tidsplanen.

Konturene av hva som blir innholdet i forslaget, var på denne tiden forholdsvis klart. Det innebar i første omgang en mindre delprivatisering av Statoil, og at det på sikt kunne bli 30% privat kapital i selskapet, noe som kunne skje gjennom allianser med et eller flere andre selskaper. Dagens Næringsliv får også bekreftet at Statoil skal få tildelt SDØE-andeler i forbindelse med delprivatiseringen, selv om størrelsen på det tidspunktet ikke var fastlagt. Forslaget inneholdt også hva som skulle skje med de resterende andelene av SDØE, og det syntes klart at det skulle dannes en egen organisasjon for å forvalte disse. Det påpekes at "utfra de planene som det nå jobbes med, skal dette være et rent forvaltningsselskap som setter selve driften av SDØE-andelene ut på anbud." (Dagens Næringsliv, 15. mai 2000).

En annen sak som kom frem midt oppe i denne striden, var at Arbeiderpartiet sin leder av Stortingets energi- og miljøkomité, daværende leder i Rogaland Ap og tidligere ordfører i Stavanger, Tore Nordtun, mente at Staten på sikt ikke kan ha store eierandeler i to konkurrerende selskaper som Hydro og Statoil. Med disse utsagnene startet Nordtun dermed en debatt på siden av den eksisterende om delprivatisering, nemlig om de to selskapene bør fusjonere sine olje og gassvirksomheter.

Videre sa Nordtun at "når det gjelder SDØE, så mener jeg at Statoil bør få en god del av det, mens noe selges til Hydro og andre aktører, og at staten

beholder noe selv. (Dagens Næringsliv 15.mai 2000). Han åpnet også for å gå lengre enn landsstyrets vedtak om delprivatisering for å knytte til seg en partner i en allianse. Videre så han mulighetene også for børsnotering av selskapet før selskapet fant en alliansepartner. Med dette kom debatten om det skal bli landsmøtebehandling av delprivatiserings-spørsmålet for alvor i gang.

Den 22.mai viser en oversikt i Dagsavisen hvor stor splittelsen internt i Arbeiderpartiet var. Her fremgår det at åtte fylkeslag ville ha saken opp på landsmøtet (Finnmark, Nord- og Sør-Trøndelag, Hedmark, Akershus, Oslo, Buskerud og Aust-Agder), åtte fylkeslag støttet landsstyrets vedtak om å åpne for delprivatisering (Troms, Vest-Agder, Telemark, Rogaland, Hordaland, Sogn og Fjordane, Nord-Trøndelag, og Møre og Romsdal), og fem sa klart nei til delprivatisering (Finnmark, Nordland, Sør-Trøndelag, Oppland og Oslo). På denne tiden har ikke Østfold tatt stilling til saken, men sa at de var kritisk til landsstyrets vedtak. Vestfold hadde ikke gjort vedtak i saken.

Motstanden mot delprivatisering og salg av SDØE var spesielt sterk i Oslo Arbeiderparti. En av de som gjorde seg til talsmann for denne siden er Bjørgulv Froyn, som var nyvalgt leder i fylkeslaget. Han påpekte at det etter et vedtak i Stortinget ikke vil være noen vei tilbake, og at "vi gjør strategiske valg som binder oss opp for all fremtid" (Dagsavisen 22.mai 2000). Videre mente Froyn at signalene fra de ulike fylkeslagene burde bli tatt til følge av ledelsen, og at det burde bli landsmøtebehandling av saken.

Froyn fikk støtte blant annet av tidligere industriminister og Statoils første styreformann, Finn Lied. Han mente at "saken kjøres frem i et hurtigtempo som er absolutt forkastelig! Vi må få en åpen debatt om dette på landsmøte. Nå legges det opp til å sende en proposisjon til Stortinget, ikke en melding en gang. Dette avskjærer debatt i partiet og påkaller lojalitet i en så viktig sak." (Dagsavisen 22.mai 2000). Videre påpekte han at denne saken er viktigere enn EU-saken, fordi "EU er bare et psykologisk problem. Spørsmålet om olje- og gassformuen har derimot store og langsiktige konsekvenser for landet resten av hundreåret."

På ja-siden var det en helt annen oppfatning som rådet. Olje- og energiminister Olav Akselsen uttalte at "jeg forholder meg til at landsstyrets i partiet med stort flertall har vedtatt å åpne for en delprivatisering av Statoil og gitt signaler om en videre håndtering av SDØE. Dette skjedde etter en omfattende debatt i partiet, men jeg ser av vi kanskje ikke har vært flinke nok til å informere". Nevnte Nordtun svarte følgende på et spørsmål om saken burde bli tatt opp på landsmøtet siden åtte fylkeslag ønsker det: "Nei, jeg ser ingen grunn til at saken bør tas opp på landsmøtet. Vi har gjort en meget grundig jobb med saken innad i partiet og dermed latt partiorganisasjonen delta aktivt (...) Saken bør ikke utsettes mer. Alle fylkespartiene har hatt god tid til å drøfte saken." (Dagsavisen 22.mai 2000). Nordtun uttalte at følgende burde skje, "hvis regjeringen legger frem saken før sommerferien, tror jeg vi raskt kan få oppnevnt en saksordfører. Da kan vi ta saken opp til behandling tidlig i høst og få gjennom et vedtak før jul"(Dagsavisen 22.mai 2000).

Disse uttalelsene viser at ledelsen i løpet av den siste uken hadde innsett at saken likevel ikke ville være helt ferdigbehandlet før landsmøtet, slik som en først antok. Likevel, så håpet en å være kommet så langt i behandlingen av saken ved avholdelsen av landsmøtet, at de hendelser som der måtte finne sted ikke fikk noen betydning. Ledelsen i partiet hadde lagt opp til at saken var ferdigbehandlet internt i partiet, i og med landsstyrets vedtak fra februar. Det ble allikevel bestemt at saken skulle opp i Sentralstyret 29. mai. Siden de som var imot delprivatisering antas ikke å få med seg sentralstyret i at saken skulle opp til debatt på landsmøtet, anser politiske observatører dette for å være en formalitet.

Det er her på sin plass å utdype betydningen av tid i denne saken, i forhold til denne sakens gang på Stortinget. Stortinget oppløste vårsesjonen 16. juni. I løpet av tiden fra 29. mai og frem til da, ville det ikke være tid for energi- og miljøkomitéen til å starte noen behandling av saken, slik ledelsen først hadde håpet på. Stortinget er vanligvis heller ikke tilbake i normalt gjenge før i oktober, da statsbudsjettet legges frem. Dette tilsier at komitéen ikke ville ha tid til å gjennomføre høringer og deretter samle seg om en innstilling før landsmøtet i Arbeiderpartiet, som skulle avholdes i første halvdel av november. For

motstanderne i saken lå det her en åpning som de kunne benytte seg av. De kan tvinge saken inn på landsmøtet, selv om sentralstyret skulle si nei på sitt møte 29. mai, og selv om behandlingen av saken vil være inne i sin slutfase når Landsmøtet trådte sammen.

Den 24. mai gikk Sentralstyremedlem Britt Hildeng ut i avisen Verdens Gang og kommenterte den pågående striden, som nå ble betegnet som "svært betent" . Hun uttalte at hun vil fremme forslag i sentralstyret om at hele saken "blir utsatt til etter landsmøtet har sagt sitt". Hildeng sa også at det var flere som var opprørt over at statsminister Jens Stoltenberg og partileder Thorbjørn Jagland "prøver å hindre landsmøtet å si sin mening om saken". Hun fikk støtte av andre i sentralstyret, som sa de ville stemme for Hildeng sitt forslag. En ikke navngitt sentralstyre-kollega mente at "det vil bli provoserende at landsmøtet ikke skal få bestemme dette."(VG 24.mai 2000). Det så dermed ut til at det kunne gå mot votering i sentralstyret i denne saken, noe som er svært uvanlig. Sentralstyret pleier vanligvis å diskutere seg frem til løsninger uten å votere.

Når Stoltenberg uttalte seg om saken, påpekte han at "regjeringen iverksetter det som er partiets politikk. Vedtaket er gjort i det høyeste organet i partiet mellom landsmøtene. Det vedtaket er fattet som følge av en omfattende prosess i partiet." (Verdens Gang 26. mai 2000). Han gjør det med andre ord klart at den behandlingen som har vært gjort er tilstrekkelig, og at han vil stå hardt på at denne saken ikke skal opp på landsmøtet. I disse dagene stod stadig flere sentrale personer i Arbeiderpartiet frem med krav om at ledelsen måtte gi partiorganisasjonen tid til å gå gjennom saken på nytt, siden den ble sett på som å ha svært viktige, prinsipielle aspekt ved seg. Andre kritiserte Stoltenberg og Jagland for å ha lagt en " bevisst strategi for å få avgjort spørsmålet om delprivatisering før høstens landsmøte"(Verdens Gang 27. mai 2000).

Det skjedde altså en enorm mobilisering mot ledelsen i denne saken i tiden frem mot sentralstyrets møte den 29. mai. Vinden skifter fort i politikk, og dagen før sentralstyrets møte, har hele 10 av 19 fylkeslag gitt beskjed om at de ønsket å utsette saken til Landsmøtet i november. Dagen etter gav også Troms Ap

beskjed om at de vil ha landsmøtebehandling av saken. Det ble knyttet stor spenning til sentralstyrets møte samme dag, og fremtredende krefter i partiet ba Stoltenberg om å bøye av for motstanderne.

Retrett!

Møtet i sentralstyret ble en heller trist affære, sett fra Jens Stoltenbergs ståsted. Som nevnt gikk han ut i media kun dager i forkant av sentralstyrets møte, og uttalte da at han ville stå hardt på for at saken ikke skulle opp på landsmøtet. Etter at sentralstyremøtet var over var hans første nederlag som statsminister, i forhold til sitt eget parti, et faktum. Motstanderne i partiet vant frem med sitt krav om at saken skulle opp for landsmøtet og avgjøres der. En oppdatert liste fra 31. mai over fordelingen av fylkespartiene bekrefter dette. Her er de delt opp i fem grupper.

Den første er de fylkeslagene som støttet landsstyrets vedtak:

Rogaland, Hordaland, Troms, Vest-Agder, Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane.

Den andre er de som var uenige i landsstyrets vedtak, dvs mot delprivatisering av Statoil og overføring av SDØE-andeler:

Oslo, Sør-Trøndelag, Hedmark, Oppland, Finnmark og Nordland.

Gruppe tre viser dem som har fattet vedtak om at de ønsker

landsmøtebehandling av Statoil/SDØE-saken:

Akershus, Aust-Agder, Østfold, Nord-Trøndelag.

I tillegg er det noen som har gjort vedtak om saken, som også ønsker

landsmøtebehandling av den:

Troms, Oppland, Oslo, Sør-Trøndelag.

Den fjerde gruppen er fylkespartiet som har fattet vedtak om "grundig og bred organisatorisk behandling av saken (fattet etter landsstyret i februar) og en viss

"omvendt " åpning for delprivatisering" (Dokument fra AP, datert 31.mai 2000). Det er fylkespartiet i Telemark.

Den femte gruppen er dem som ikke har gjort noe vedtak i saken, som er bestående av Buskerud og Vestfold. (Sentralstyret, 31.mai 2000)

Ulike politiske observatører så på dette som blant annet et prestisjenederlag for Stoltenberg, og mente det var "pinlig at APs viktigste organ mellom landsmøtene i ettertid ikke tør vedstå seg det man vedtok. For det er jo det man i virkeligheten gjør når et flertall av fylkespartiene noen måneder etter landsstyremøtet ber om ny behandling av saken på landsmøtet i november." (Arne Strand i Dagsavisen, 30.mai 2000). Også en tanke om hvorfor vedtaket gikk så lett igjennom på landsmøtet luftes i samme artikkel; "Den oljepolitiske debatten på møtet druknet i lettelsen mange følte over skiftet av partiets statsministerkandidat fra Thorbjørn til Jens." Stoltenberg selv mente at denne saken ikke var et nederlag for ham, og sa at "det ville være dumt å legge prestisje i tidspunktet for når saken skal legges frem" (Dagsavisen, 30.mai 2000).

Det var altså tidsplanen for når saken skulle legges frem for Stortinget som røk. Stoltenberg mente også nå at dette ikke var så viktig, fordi da Ap behandlet saken "måtte vi forholde oss til at regjeringen Bondevik hadde varslet en oljemelding. Den ble utsatt flere ganger, siden kom regjeringsskiftet, det betyr at vi har bedre tid enn vi trodde vi hadde den gangen" (Aftenposten, 30.mai 2000). Slik han så det på dette, trengte ikke en landsmøtebehandling av saken å bety at det ble noen store forsinkelser, siden Stortinget ikke kom sammen før i oktober. "Det kan være snakk om to-tre arbeids måneder, og det bør vi koste på oss i en så stor og viktig sak som dette" (Stoltenberg i Aftenposten, 30.mai 2000). Dette står i sterk kontrast til hans tidligere uttalelser, der han la vekt på hvor viktig det var å få denne saken gjennom hurtig.

Et poeng som også må nevnes her, er at Arbeiderpartiets sentralstyre valgte å likevel stå fast på vedtaket som ble fattet av partiets landsstyre, noe som kommer frem i punkt to i uttalelsen fra sentralstyret. Der heter det at

"Sentralstyret stadfester vedtaket og vil konkretisere dette, med sikte på å legge frem forslag til endelig behandling på landsmøtet i november i år". Dette er, om en skal benytte militær sjargong, et signal om at selv om det første slaget er tapt, så er en fremdeles innstilt på å vinne krigen.

Striden hadde frem til dette punktet gått på prosedyre, noe også Finn Lied, av mediene nå utropt til nei-sidens hærfører, understreket (Dagsavisen 30.mai 2000). Det handlet om hvorvidt dette var en sak som trengte legitimitet i kraft av et landsmøtevedtak eller ikke, eller om landsstyret kunne fatte vedtak av denne typen på egenhånd. Dette vil jeg komme tilbake til i analysedelen av oppgaven.

Argumentene presenteres

Ledelsen i partiet var straks etter dette første nederlaget i gang med å forberede høstens kamp. Allerede den 1.juni ble det sendt ut et grunnlagsdokument til fylkespartiene av partisekretær Solveig Torsvik. Dette var notatet som ble utarbeidet av arbeidsgruppen som sentralstyret satt ned, og som landsstyret fattet sitt vedtak på bakgrunn av. I dette dokumentet presenteres de ulike argumentene i saken på ja-siden som ble sett på som viktige, noe som vil bli gått nærmere inn på. Deretter blir nei-sidens argumenter presentert. Det var nå striden gikk fra å være mest et spørsmål om hvem som skal avgjøre en slik sak i Arbeiderpartiet, til å bli et spørsmål om hva Arbeiderpartiet skulle mene i denne saken.

Ja-sidens argument

Hovedpoenget fra ledelsen var at vilkårene for petroleumsvirksomheten på norsk sokkel var under endring. Det som kjennetegnet utviklingen frem mot dagens situasjon, altså juni 2000, var at det "har vært et fruktbart samarbeid mellom norsk og utenlandsk, statlig og privat eierskap". Dette var derimot i endring. Blant annet gjaldt dette nye internasjonale forpliktelser som Norge hadde knyttet seg til, som for eksempel EØS-avtalen. Denne innebærer for eksempel at alle selskaper skal likebehandles, og gjør at Statoil ikke lenger kan

særbehandles, for eksempel når det skal tildeles nye konsesjoner. Dette hadde hyppig vært gjort tidligere. Det hadde med andre ord skjedd en endring i rammevilkårene som Statoil skal operere innenfor.

Det skjedde også endringer på selve den norske sokkelen. Det gjøres færre og mindre funn på norsk sokkel i forhold til tidligere, letekostnadene øker og de drivverdige funnene er mindre lønnsomme. Dette gjorde at produksjonen og de nye investeringene på sokkelen falt, noe som ville ramme Statoil sterkt, siden det var et selskap som er basert på norsk sokkel. Hvordan kunne så dette løses for Statoils del, eller mer konkret, hvordan kunne de unngå å måtte trappe ned sin virksomhet? Svaret er, innlysende nok i følge dette dokumentet, at de måtte satse mer utenfor norsk sokkel, ved å gå mer aktivt inn i prosjekter i andre deler av verden.

For at Statoil skulle få muligheten til å utvikle seg som et konkurransedyktig internasjonalt energiselskap, og da spesielt komme seg inn som en stor aktør på det europeiske gassmarkedet, måtte selskapet ha mulighet til å inngå allianser med andre selskap. For som det heter i dokumentet; "Gjennom allianser med andre selskaper kan Statoil få kompetanse, markedsadgang, deling av risiko og andre ressurser som kan styrke selskapets muligheter til å lykkes internasjonalt" (Sentralstyret 01.06.2000).

Et av flere poeng som Statoil selv fremhevet, er at en delprivatisering ville øke selskapets handlefrihet, noe selskapet så på som viktig. Et eksempel var at noen år før dette var selskapet Saga til salgs, og Statoil var det eneste selskapet som var avskåret fra å by på det. Det var for eksempel ikke Hydro, som er en av hovedkonkurrentene til Statoil, og som staten også har eierandeler i. Handlefrihet ble ansett som viktig for selskapet hvis det skulle kunne bli en seriøs aktør internasjonalt.

Selskapet kunne satse internasjonalt uavhengig om det var statlig eid eller ikke, noe dokumentet nevner (Dokument fra Sentralstyret 01.juni, 2000). Forskjellen når det gjelder risiko var derimot betydelig. Hvis staten er eneeier, vil de sitte med all risiko når det gjelder investeringer internasjonalt. Derimot er det slik at

hvis selskapet også har andre eiere, så er disse med på å dele risikoen med Statoil. Spørsmålet som ble stilt fra arbeidsgruppen var om "det er fornuftig av staten å ta enerisiko som investor i Statoil for investeringer i internasjonale oljemarkeder når det finnes et velfungerende kapitalmarked som er villig til å dele denne risikoen med staten" (Sentralstyret 01.06.2000). Arbeidsgruppen tenderte i retning av at det ikke var det.

Inntektene den norske staten har hatt fra olje- og gassforekomstene har kommet på tre måter. Den første har vært gjennom det statlige eierskapet i form av SDØE, den andre gjennom skattesystemet, og den tredje har vært gjennom utbytte fra Statoil. Altså hardeler av operatørens overskudd fra driften på sokkelen også kommet Staten til del, i tillegg til utbyttet fra de eide ressursene. "Skatteinntektene er der det hentes inn mest penger, ca 80% av fortjenesten på sokkelen går til skatt" (Notat fra Oslo Ap 17. oktober 2000).

Det var tre kriterier som Sentralstyret mente en må ha som retningslinjer når en først måtte legge om oljepolitikken. Det er:

- økte inntekter til fellesskapet.
- bedre forvaltning og økt verdiskaping.
- et sterkere Statoil.

Tanken om at staten fortsatt skulle være grunneier skulle bli videreført, og ressursene skulle fortsatt forvaltes slik at de "kommer hele folket til gode" (Dokument fra Sentralstyret 01.juni 2000). Skattesystemet og den statlige deltagelsen ville bli utformet slik at inntektene til fellesskapet ble sikret. En viktig formulering her er at "Endringer i statens deltagelse kan bare aksepteres dersom dette gir økt verdiskaping til fellesskapet." (Dokument fra Sentralstyret 01.juni 2000). Det ligger altså en føring her om at inntektene til staten skal organiseres på samme måte som tidligere, gjennom skattlegging og eierskap. Forskjellen er at også andre selskaper gjennom en aksjeportefølje i Statoil, skulle kunne eie en del av det fremtidige utbyttet. På denne måten ønsker en å gjøre Statoil attraktivt som investeringsobjekt for andre selskaper.

Arbeidsgruppen konkluderte med at det statlige eierskapet fortsatt skulle være sterkt i petroleumssektoren, men at det var grunn til å stille spørsmål om hvordan denne skulle organiseres. Verken fullt statlig eierskap eller privatisering må være et mål i seg selv. Gruppen så det slik at hvis en fikk en mer aktiv og bevisst forvaltning av statens direkte eierandeler på sokkelen, så vil dette kunne gi betydelige merinntekter og økt verdiskaping (Dokument fra Sentralstyret 01.juni 2000). Derav følger det at en må være åpen for andre eiere i Statoil.

Nei-sidens argument

Utgangspunktet for nei-sidens argument var et notat om Statoil og SDØE som ble laget av Oslo Arbeiderparti, og sendt ut 17. oktober. Som nevnt var flere av de som tilhørte fylkeslaget sentrale på nei-siden i saken fra Oslo Arbeiderparti, noe som også mitt intervju med Grethe Knudsen bekrefter. Blant disse var Bjørgulv Froyn, Britt Hildeng og Trond Jensrud.

Deres vurderinger i denne saken står i sterk kontrast til dem gjort av arbeidsgruppen og Sentralstyret. De legger vekt på at den norske petroleumsepoke er ikke nær sin avslutning, og at bare en mindre del av oljen og kanskje bare 10% av gassen er produsert. Ny teknologi mener de vil øke utvinningsgraden. (Notat om Statoil og SDØE, Oslo Ap 17. oktober). De mente at den internasjonale situasjonen per høsten 2000 var slik at verdien av oljeformuen var vanskelig å anslå. Dette mente de var et ytterligere argument for å være tilbakeholdene i forhold til omdisponering av olje- og gassformuen og gi avkall på full nasjonal styring.

De påpekte at det var nettopp Arbeiderpartiet som gikk inn for og fikk gjennom modellen som Statoil hadde på den tiden det ble skapt. Et 100% statlig eid operativt selskap, som ble designet slik for å fremme den innsikt og innflytelse som partiet ønsket (Notat om Statoil og SDØE, Oslo Ap 17. oktober) (se nærmere på delen om Statoil for mer om denne modellen). Det konkluderes i notatet med at "nesten 30 års erfaring med organisasjonsmodellen, selskapsformen og vedtektene forteller med klarhet at vurderingene den gang

selskapet ble skapt var både fremtidsrettede og innsiktsfulle". Derav følger det at status quo burde opprettholdes for Statoil.

Når det gjelder SDØE og en eventuell overføring av deler av det til Statoil, så påpekte motstanderne at det ville være en betydelig risiko forbundet med dette. Da ville Statoil benytte disse verdiene til å investere internasjonalt. Det er her et moment for dem at Statoil har et driftsunderskudd i forbindelse med utenlandsinvesteringene fra før, og at dette for 1999 var på 2 milliarder. Videre skrev motstanderne at de stedene som selskapet ønsket å investere i, er forbundet med "ekstrem politisk risiko"(Notat om Statoil og SDØE, Oslo Ap 17. oktober), og pekte på Angola, Nigeria m.fl.

På bakgrunn av dette så de det slik at Statoil uansett ikke burde få eieransvaret over SDØE, men fortsette å forvalte det som de gjorde. Dette forutsatte at Statoil ikke privatiseres, fordi EØS-avtalen ikke tillater at et privat selskap har en slik fordel. På bakgrunn av dette mente motstanderne at "SDØE bør fortsatt i hovedsak eies av staten og ordningen med SDØE bør opprettholdes ved nye konsesjoner." (Notat om Statoil og SDØE, Oslo Ap 17. oktober).

Når det gjaldt argumentet om å delprivatisere for å øke tilgangen på kapital, så hadde motstanderne et alternativt svar også her om dette skulle være noe problem. De mente at i stedet for å hente inn privat kapital for å øke egenkapitalen i Statoil, så kunne heller selskapet få overføringer fra Oljefondet. De mente at spørsmålet måtte være hva eieren, som i dette tilfellet var staten, ville med selskapet; "Skal selskapet bare være en effektiv administrator av våre verdier, eller har samfunnet et ønske om å bruke selskapet, også innen rammen av EØS, i næringspolitikken?" (Notat om Statoil og SDØE, Oslo Ap 17. oktober). De konkluderte med at staten bør ha det, og at de dermed burde eie selskapet 100%.

De ulike argumentene som kommer frem her både på ja- og neisiden, forsterker inntrykket om at dette var en debatt som var svært preget av at partiet stod overfor et veivalg når det gjaldt ideologi.

Mellom sentralstyremøtet og landsmøtet

Ledelsen i partiet satset på å raskt komme tilbake på offensiven, til tross for at den store mobiliseringen mot ledelsen må ha vært en overraskelse. Ledelsen roste nå mobiliseringen, og fremhevet at det var sunt med debatt om slike viktige saker, og at det skulle være rom for debatt i et parti som Arbeiderpartiet (Dagsavisen 3. juni 2000). Måten ledelsen gikk frem for å vinne gehør for sine synspunkt, var å få mest mulig informasjon om saken ut til folk. Dette gjaldt både medlemmer i partiet og andre. Måten dette ble gjort på, var ved å skrive en rekke artikler om saken i landets aviser for å gjøre deres argumenter kjent, noe også nei-siden gjorde. Det var nå den virkelige kampen frem mot landsmøtet begynte.

Nei-siden mente at dette var den viktigste ideologiske debatten i partiet på mange år, og la vekt på at mange på grunnplanet i både partiet og LO, som partiet har nære bånd til, var bastant mot privatisering. De mente at denne saken viste hvor mye ledelsen i partiet hadde distansert seg fra grasrota i partiet, og Stoltenberg og hans rådgivere ble sett på som "Jappene ved Statsministerens kontor" (Leder i Oslo LO i dagbladet 5.juni 2000).

Et spørsmål som dukket opp, var om partiledelsen med Stoltenberg og Jagland kunne leve med et nederlag i denne saken på landsmøtet. Froyen mente at ledelsen kunne det, og at denne saken ikke ville skape en lederkrise i partiet selv om ledelsen ikke fikk det vedtaket de ville ha på landsmøtet. Dette var et spørsmål i denne debatten som ble viktigere utover høsten, og som vil bli behandlet senere i oppgaven.

Debatten i partiet spredte seg også inn i LO. Landsorganisasjonen hadde et år tidligere satt ned et utvalg som skulle avgjøre hvilken innstilling organisasjonen skulle ha om saken, det såkalte Balstad-utvalget. Dagsavisens kilder uttalte at det var stor tautrekking internt i saken, før innstillingen ble lagt frem 5. juni. I innstillingen er hovedkonklusjonen at "det bør åpnes for tildeling av SDØE-

andeler og deretter delprivatisering av Statoil" (Dagsavisen 6.juni 2000). Forslaget skulle nå ut på høring, og det ble ventet strid i saken også i LO.

Videre ut over sommeren skjedde det lite nytt, de ulike standpunktene ble gjenntatt i de ulike mediene. Ulike kompromiss ble skissert, for eksempel i Dagsavisen 23. juni, der det ble spekulert i at et kompromiss i AP i en strid som minnet mer og mer om EU-striden, ville bli at Statoil ble delprivatiseret og at SDØE i hovedsak forble i statens hender.

Mot slutten av juni kom det en interessant meningsmåling i VG som er verd oppmerksomhet. Avisen hadde tatt kontakt med 275 av 300 landsmøtedelegater, og det var på det tidspunktet et flertall mot delprivatisering blant dem som hadde bestemt seg. Av de 275 oppga 103 at de ville stemme mot en delprivatisering, 69 ville stemme for, mens 95 oppga at de ikke hadde bestemt seg. 8 nektet å opplyse om sitt standpunkt (Verdens Gang 25. juni 2000). På denne tiden var det altså nei-siden som hadde størst oppslutning.

Avisen spekulerer i at det er den store "vet ikke"-gruppen som ville bli satset på av både ja- og nei-siden, fordi det var denne gruppen som til syvende og sist ville avgjøre utfallet av striden.

Tidligere i oppgaven ble det nevnt at det i AP var et prioritert mål å finne kompromiss i vanskelige saker som kan true med å sprengte partiet. Også i denne sammenhengen trekkes dette elementet inn, blant annet Marit Nybakk uttaler at "jeg kan ikke se hvordan vi skal klare å inngå et kompromiss" (Verdens Gang 25. juni 2000). Avisen spekulerer i at Stoltenberg kunne stå foran sitt "mest ydmykende tap så langt i sin politiske karriere" (Verdens Gang 25. juni 2000).

Et kompromissforslag var derimot fremmet. Blant veteranene i partiet uttalte Berntsen at han var "på glid" i saken, dersom SDØE ble holdt utenfor. Problemet var at slik ledelsen så det, måtte deler av SDØE overføres til Statoil, slik at selskapet fikk den økonomiske tyngde som det var tiltenkt å ha. Med andre ord, det som for motstanderne fremstod som et mulig kompromiss, var en

utenkelig løsning for ledelsen. Også i Statoil ble dette sett på som et skrekk-scenario, og kilder opplyste til Dagsavisen at om dette blir en realitet, kunne selskapet komme til å be om en utsettelse i saken (Dagsavisen 25.juni, 2000).

Etter hvert bekreftet Olav Fjell, konsernsjef i Statoil, i en kommentar at "Jeg vil ikke gå inn for en privatisering nå, dersom vi ikke får en fusjon med hele eller vesentlige deler av SDØE." (Dagens næringsliv 27.juni 2000).

Kompromissforslaget som forelå var dermed et forslag som ikke hadde støtte av andre enn de som fremmet det, motstanderne av delprivatisering.

Partisekretæren i Oslo AP, Trond Jensrud, var den som organiserte motstanden forut for landsmøtet. Hans mening om hvordan utfallet i saken kunne bli, var at "Hvis dette gjøres til et spørsmål om hvorvidt landsmøtet har tillit til Jens eller Thorbjørn, eller om floskler, da taper vi. Blir det en debatt om hvorvidt det er riktig eller galt å delprivatisere, da tror jeg vi vinner. Og dette har ingenting med tillit til Jens og Thorbjørn å gjøre. Det er en viktig og politisk sak som skal avgjøres av landsmøtet."(Verdens Gang 27. juni 2000).

Dette er det jeg velger å kalle *persondimensjonen* i denne saken, og som vil bli tatt opp senere i oppgaven. På denne tiden var det slik at motstanderne innså at de må satse på å vinne striden, fordi et kompromiss ikke var mulig å finne. Den samme erkjennelsen var å finne hos tilhengerene. Selv om det i slike saker er viktig for partiet å finne løsninger som alle kan enes om, er en kampvotering om saken på landsmøtet er ikke usannsynlig. Slik stod saken mot slutten av juni.

Likevel en mulighet for kompromiss?

Olje- og energiminister Olav Akselsen var blant dem som sterkest hadde ivret for delprivatisering. Han var sterkt kritisk til at landsmøtet skulle fatte vedtak i saken, fordi han så det slik at saken var grundig nok behandlet fra før i Arbeiderpartiets organer. Når Akselsen gikk ut i media 18.august og plutselig ivret for at en må forsøke å finne et kompromiss i saken, var dette nye toner fra

tilhengerene. Akselsen ble sitert på at "Statoil ble opprettet med et bredt flertall på Stortinget. Jeg har hele tiden håpet å få til et vedtak som virker samlende både i Arbeiderpartiet og Stortinget." (Dagsavisen 18. august 2000). På denne måten ble det lagt ut en føler på om det er vilje til et kompromiss i saken.

Kompromissforslaget han fremmet innebar å se på Statoil og SDØE som to separate saker, og muligens ikke gjøre noe med Statoil i første omgang, men å foreta et salg av deler av SDØE til Statoil for å få en mer effektiv forvaltning av det. Dette ble presentert som en "plan B". Han gjorde det klart at "jeg ser helst for meg en løsning som inkluderer endringer både i Statoil og SDØE." (Dagsavisen 18. august 2000). Lederen i partiet, Thorbjørn Jagland, syntes derimot at det var for tidlig å snakke om et kompromiss i saken. Han trodde derimot at "vi kan komme langt ved å oppklare i en del misforståelser; det har for eksempel aldri vært snakk om at staten skal gi fra seg den lovfestede eiendomsretten til olje og gassressursene. Derimot er det snakk om å omorganisere dette. Å få til en modell som slår klart og tydelig fast at staten er eiere til ressursene, vil avklare mye i debatten" (Aftenbladet 19. august, 2000).

Frontene gjorde ulike forsøk på å komme hverandre i møte i denne perioden, men tidlig i september stod det forholdsvis klart at det ikke ville bli noe kompromiss i saken før landsmøtet. Aftenposten bragte nyheten om at det kunne bli kampvotering i saken på landsmøtet 7. september. De pekte på at det ikke vil komme noe konkretisert forslag fra ledelsen for å forsøke å samle landsmøtet, noe som var varslet tidligere. Det som ble sendt til landsmøtet var "vedtaket fra Landsstyremøtet i februar i tillegg til bakgrunns materialet. I tillegg blir bakgrunns materialet sendt ut sammen med mindretallets synspunkter, (...) nå er det opp til landsmøtet å behandle denne saken" (partisekretær Solveig Torsvik til Aftenposten 7. september 2000). Frontene ble nå sett på som harde i saken.

Landsmøtet 2000

Landsmøtet ble avholdt i tidsrommet 9. til 12. november 2000. Her skulle spørsmålet om delprivatisering av Statoil og SDØE endelig avgjøres. Det hele startet med åpningstalen til partileder Jagland, som var på offensiven fra starten. Han påpekte at hvis partiet ikke samlet seg, så vil de miste den regjeringsmakten som de hadde fått tilbake etter Bondeviks avgang. Han påpekte videre de store mulighetene som lå til rette for partiet i dagens situasjon, og kommenterte kritikken mot ledelsen og spliden i delprivatiseringssaken ved å si at "Til dem som i denne situasjonen fortsetter å rette skytset mot eget parti i stedet for mot høyrefløyen vil jeg si: Vi har ikke tid til dere! Det er for mye som står på spill!" Videre så oppfordret han landsmøtet "til å være endringsorientert." (Landsmøteprotokoll for 2000).

Dette er en sterk oppfordring til motstanderne om å slutte seg til ledelsen i saken. Politiske kommentatorer mente at "Partileder Thorbjørn Jagland skaffet seg selv stor fallhøyde i åpningstalen" (Aftenposten 12. november 2000). Det var klart at ledelsen satte sine stillinger inn på denne saken, og at saken indirekte ble et spørsmål om tillit til ledelsen.

Punkt nummer 2 på dagsordenen er Konstituering. Her ble det satt ned ulike komiteer for forskjellige saker. I denne sammenheng er det "komiteen for andre saker" som er viktig. Denne komiteen fikk ansvaret for å komme frem til en uttalelse i delprivatiseringssaken som landsmøtet skulle stemme over. Lederen for denne komiteen var Grete Knudsen, fra Sentralstyret i partiet. Komiteen var sammensatt av både tilhengere og motstandere i saken, og en enstemmig innstilling fra denne gruppen var derfor en utopisk tanke allerede fra den ble konstituert.

Jagland på talerstolen

Dagsordenens punkt 8 er program for neste stortingsperiode. Igjen var det Jagland som gikk først på talerstolen. Her begynte argumentene å komme frem.

Han understreket at det Europeiske gassmarkedet var i endring, og at Statoil måtte få lagt inn deler av SDØE i seg, slik at de kunne få muligheter til å danne allianser. Han sier videre at "det er ikke snakk om å gi bort noe. Det er snakk om å selge. Andelene vil bli industrialisert, og vi vil få mer igjen for dem. (...) Jeg mener at de som gjør det til ideologi til at SDØE skal være like stort som i dag og at Statoil skal være organisert akkurat som i dag, kan komme til å forvalte en ideologi som kan gå ut på å frarøve fellesskapet store verdier og distriktene mange arbeidsplasser. (Landsmøteprotokoll for 2000).

Videre gikk han inn på at det hadde vært endringer i SDØE i senere tid, "SDØE-andelene har gått fra å utgjøre 37 % ved konsesjonsrunden i 1996 til 17 % ved forrige konsesjonsrunde. Det var ikke fordi at staten ville gi bort noe, men fordi man kom til det punkt der man måtte få ut de marginale ressursene langt der nede (...). Vi måtte utvikle ny teknologi for å klare dette. Derfor gav staten eierandeler til selskapene, slik at de fikk økonomi til å drive dette ut. (...) og hva skjer? Staten får selvfølgelig mye mer igjen enn det vi hadde fått hvis vi hadde sittet stille og flyttet investeringene til helt nye felt og ikke fått ut disse ressursene." (Landsmøteprotokoll for 2000). Jagland hevdet at det var spørsmålet om hvordan dette skal organiseres i fremtiden, og hvor mye en skal ha av utbyttet i fremtiden, som var det sentrale i denne debatten.

Debatt

Etter dette startet debatten rundt det som skulle bli programmet til Ap for den kommende perioden. Grethe Fossum uttalte her ikke noe direkte om delprivatiseringssaken, men ville ha frem at "dissens eller et annet syn ikke er noen mistillit til ledelse. Det er bare forslag til en annen løsning på et problem" (Landsmøteprotokoll for 2000). På denne måten oppfordret hun til å tenke sak, ikke personer. Dette var som nevnt viktig for motstanderne i saken, for det er de som vil tape på at saken blir et spørsmål om tillit til ledelsen.

Det ble avholdt en egen debatt som hadde tittelen " Næring, energi og miljø". Her var det Olje- og energiminister Akselsen som var først på talerstolen. Han

oppsummerte sitt innlegg, som var en gjentakelse av de argument jeg tidligere har vært inne på, ved å si at " Vikeligheta har forandra seg. Det vil være eit brudd med våre tradisjonar dersom me for fyrste gang i historia ikkje skulle endra rammevilkåra for å møte dei nye utfordringane. Måla står fast! Me vil ha størst mogleg inntekt. Me vil la industrien få utvikla seg, me vil sikre sysselsettinga, me vil ta vare på kompetansen. Me vil gjøre norsk sokkel attraktiv. Då må me ha verkemiddel som gjer det mogleg. Det vil flertallsinnstillinga (fra sentralstyret, egen anm.) gje oss! (Landsmøteprotokoll for 2000).

Etter dette fulgte Bjørgulv Froyn. Han påpekte at partiledelsen hadde vært i media og sagt at det var et positivt trekk at partiet hadde en debatt om saken, og at det var en kvalitet ved partiet. Ved å si at ledelsen syntes det var bra med debatt i denne typen saker, forsøkte han å få i gang en debatt som gikk på selve saken. Det virker som om han forsøkte å formidle at det er greit å være motstander. Hans hovedbudskap var at det var rimelig at Statoil blir hørt i en sak som dette, men at det var feil av Landsstyret å ensidig basere sin flertallsinnstilling på Statoils argumenter.

Til slutt understreket han at det ikke var gitt at samfunnets og selskapets interesser er sammenfallende i saken. Deretter fulgte det mange innlegg i saken, hvor de ulike personene bekreftet de skillelinjene som var skissert i forkant av landsmøtet. Det er flere som snakker om kompromiss i saken, og disse går i retning av delprivatisering av Statoil, mens kontrollen over SDØE blir på statlige hender. Et kompromiss som tidligere nevnt ikke ble ansett som en mulighet fra ledelsen sin side.

Persondimensjonen blir brukt av flere i debatten, et eksempel på det er Mette Stangeland fra Rogaland, som avslutter sitt innlegg med følgende følelsesladede appell; "Til slutt vil jeg be Thorbjørn (Jagland, egen anm.) reise seg opp litt. Se på denne uskyldige mannen. Hva slags motiver tror dere han har for ikke å gjøre det beste for landet?" (Landsmøteprotokoll for 2000).

Dagen etter var det Stoltenberg sin tur til å tale til forsamlingen. Hans tilnærming til denne saken var hvor viktig det var for samfunnet i Norge at Statoil blir delprivatisert, og får overført "noe av SDØE "(Landsmøteprotokoll for 2000). Etter talen var stemningen endret på Landsmøtet, og motstanderne innså nok at det å finne et kompromiss ble stadig viktigere. Thorbjørn Berntsen var en av motstanderne som på dette tidspunktet la ansvaret over på redaksjonskomiteen, som han håpte ville lansere det han kalte "det intelligente kompromiss". (Landsmøteprotokoll for 2000).

Politiske observatører trodde ikke dette ville skje. For eksempel kaller Kjell Erik Saure (Aftenposten) dette for et "fåfengt håp" (Aftenposten nett 10. november 2000). Etter hans mening ville redaksjonskomiteen komme med en delt innstilling i saken, fordi det rett og slett ikke fantes mulighet til kompromiss. Dette følger av at det ikke var snakk om grader av delprivatisering, men om prinsipper. "I det øyeblikket det åpnes for at noen andre enn staten skal kunne være eier av Statoil, er kampen mot delprivatisering tapt." (Aftenposten nett 10. november 2000).

"Det intelligente kompromiss"

Presset mot redaksjonskomiteen var under landsmøtet stort. Grete Knudsen beskriver hendelsene og bakgrunnen for kompromisset slik; "Det var selve arbeidsformen som jeg tror var med på å få frem kompromisset. Og det kompromisset hadde jo ikke vært fremme på denne måten tidligere i det hele tatt. Så jeg opplevde det slik at denne gruppen var i en prosess, og denne gruppen var jo utsatt for et enormt press. Hele tiden løp disse folkene som var veldig for, og de som var veldig mot, f.eks Trond (Jensrud, egen anm.) hadde kontakt med disse fra AUF, og sine folk, Britt Hildeng satt der, og ja-folkene som da f.eks. Tom Terkelsen, som jo var ansatt hos Statsministeren, og som hadde nære bånd til Statoil, der han også i dag jobber. Han var jo veldig aktiv på ja-siden inn mot gruppen. Men jeg opplevde det ble en identitetsfølelse i denne gruppen som gjorde at man gikk i prosess, og når den gruppen som var

så forskjellig, greide å finne frem til et kompromiss, så tror jeg hele landsmøtet var lettet (...)." (intervju med Grete Knudsen, 03.10.2002.)

Når Grete Knudsen gikk på talerstolen forbauset hun mange ved å erklære at komiteen hadde en enstemmig innstilling i saken. Den enstemmige innstillingen var et resultat av at motstanderne hadde gitt opp kampen om å få flertallet med seg, og heller satset på å få inn en del formuleringer i vedtaket som kunne gjøre det lettere å gi seg for dem, og vanskeligere for tilhengerene å delprivatisere. Kompromissviljen fra motstandernes side ble stor i innspurten. Med denne innstillingen mente de fleste av motstanderne at de hadde fått gjennomslag for en del av sine argumenter. Men hva sier egentlig innstillingen?

Innstillingen har et punkt tre som heter "videre utvikling av olje- og gassindustrien". Jeg vil her presentere hovedpunktene som ble lagt frem.

- SDØE sin rolle skal videreføres og utvikles ved tildeling av fremtidige konsesjoner på norsk sokkel.
- SDØE's nåværende og fremtidige andeler skal i all hovedsak forbli i statlig eie. Begrensede SDØE andeler på sokkelen kan overføres/selges til Statoil og Hydro der dette totalt sett vil gi en bedre verdiskaping og ressursutnyttelse.
- I dagens situasjon med økt internasjonalisering av olje- og gassindustrien er det viktig at Statoil gis økt størrelse og muligheter til å inngå allianser for å møte sterkere konkurranse hjemme og ute.
- Et mulig virkemiddel for utvikling av Statoil er alliansebygging med gass-selskaper som leverer gass til sluttforbrukere i europeiske og andre internasjonale markeder. Ett annet virkemiddel er å danne datterselskaper på ulike områder der eierstrukturen kan være fleksibel i forhold til formålet.
- Eierskapet i Statoil kan utvides til også å omfatte andre eiere enn den norske stat. Dette bør ikke skje ved at staten selger seg ned, men ved at man i tillegg til den statlige henter inn ny kapital som ledd i strategiske allianser. Staten skal fortsatt være majoritetseier med minst 2/3 av aksjene. (Landsmøteprotokoll for 2000).

I sin kommentar til innstillingen i saken uttalte Knudsen at "Vi legger opp til at det kan være flere former for alliansebygging (for Statoil, egen anm.), enten med internasjonale selskaper - for eksempel - eller ved datterselskap. Når det gjelder SDØE, har komiteen funnet ut at det skal videreføres".

(Landsmøteprotokoll for 2000). Men, de åpner altså for at "begrensede deler av SDØE, ressurser som i dag brukes dårlig - ikke de store feltene som vi kjenner til - de skal kunne overføres/selges til Hydro og Statoil, og vi har ikke fra komiteens side konkretisert nærmere hva benevnelsen - begrenset i denne sammenhengen - skulle innebære." (Landsmøteprotokoll for 2000).

"Når det gjelder selve eierskapet (i Statoil, egen anm.) går komiteen inn for at utvidelse av kapital kan komme som tillegg ved at man kan gå ut og finne andre samarbeidspartnere, men at det ikke skal gjøres ved at staten selger seg ned, men altså i tillegg til den statlige henter inn ny kapital." (Landsmøteprotokoll for 2000).

Som nevnt var vedtaket forholdsvis vagt formulert. Til dette kommenterer Knudsen i intervjuet at "Nei, akkurat disse vanskelige områdene, de vil alltid stilles vagt fordi det skal være et forhandlingsgrunnlag. Det kommer som en konsekvens av at en skal inn en i en forhandling (med andre partier på Stortinget, egen anm.) så er det alltid en åpning for "kan tolkes". Og det gav jo kompromisset." (intervju med Grete Knudsen, 03.10.2002.). Senere i intervjuet kommenterer hun kompromisset slik; "Og akkurat dette kompromisset som kom i denne saken, det er jo noe som kjennetegner Ap veldig, når en holder på med vanskelige saker." (intervju med Grete Knudsen, 03.10.2002.).

Innstillingen til komiteen ble vedtatt med et "overveldende flertall" (Landsmøteprotokoll for 2000), det vil si at det var kun få som stemte mot. Sven Hugo Johansen ba fra talerstolen om at "jeg håper at vi gis anledning, vi som prinsipielt er motstandere av all form for privatisering, at vi gis anledning til å stemme mot komiteens innstilling" (Landsmøteprotokoll for 2000). Dette førte til at rundt ti av motstanderne stemte nei.

Politiske observatører mente at motstandernes strategier innså at de ikke kunne vinne en kampvotering, og derfor satset på å unngå den. "De slukte den største kamelen, delprivatisering av Statoil, samtidig som de fikk inn formuleringer som skulle lette fordøyelsen." (Aftenposten 12.november 2000). Håvard Narum, politisk kommentator, uttalte at det ikke ble kampvotering fordi "Stoltenberg og Jagland var klare og tydelige på hvilke mål de satt seg (...) og mindretallet i Statoil-saken fant ut at det ville skade et krisepreget parti mer enn det ville gavne deres egen sak dersom de insisterte på splittende kampvoteringer de visste de likevel kom til å tape." (Aftenposten 13. november 2000)

Etter dette skulle en tro at kampen var over i denne saken. Det var den derimot ikke. Allerede samme dag som vedtaket ble fattet, brøt striden løs igjen. Fra nå gikk debatten på *hva vedtaket faktisk innebar*. Motstanderne var overbevist om at de har vunnet en halv seier. "Jeg ville vært en dårlig taper dersom jeg sa vi hadde vunnet, men dette er så visst et annet vedtak enn det direktørene i Statoil ønsket" (Aftenposten 12.november 2000), uttalte Finn Lied. Han mente også at formuleringen "strategiske allianser" utelukket en generell privatisering av Statoil, og at det på bakgrunn av dette vedtaket ikke kunne bli en børsnotering av selskapet.

Når det gjaldt SDØE, så la Lied vekt på formuleringen som sier at det skal videreføres som system, og at bare "begrensede andeler" skal selges ut. Lied sier at "det heter at SDØE i all hovedsak skal eies av staten. Man kan selvfølgelig diskutere filologien her, men for meg er "i all hovedsak" 90 %" (Aftenposten 12.november 2000). Poengene rundt børsnotering og SDØE ble fremholdt som de viktigste fordelene ved vedtaket, sett fra motstandernes ståsted. Uttalelsene virker lite rasjonelle når en ser på det faktiske innholdet i kompromisset.

Hovedproblemet for motstanderne var at tilhengerene ser på saken ganske annerledes. Stoltenberg avviste at vedtaket gjorde at selskapet ikke kunne børsnoteres, "åpningen for å slippe til andre eiere er klarere her enn i landsstyrets vedtak fra februar. Det var bred enighet den gangen om at

landsstyrets vedtak åpnet for børsnotering, da kan ikke dette, som er tydeligere, stenge for det." (Aftenposten 12.november 2000).

Når det gjelder SDØE, ga Akselsen i samme artikkel uttrykk for at staten kunne selge ut opptil 40 %, og fortsatt eie SDØE "i all hovedsak", som han formulerer det. Dette utgjør store verdier i forhold til de 10 % som motstanderne mente var en øvre grense på hvor mye en kunne selge ut. Uenigheten mellom de to var altså stor, men for partiledelsen var det ikke noe problem at forståelsen av vedtaket var forskjellig. For, som det er poengtert tidligere, der det er strid om fortolkningen av et vedtak fattet på et landsmøte, *er det partiledelsen og regjeringen som gjør den endelige fortolkningen*. Med andre ord, tilhengerne hadde tilsynelatende full kontroll over hvordan dette vedtaket skulle tolkes når det skulle settes ut i livet, siden ledelsen er toneangivende i disse organene.

Skulle så Statoil børsnoteres, og hvor store deler av SDØE skulle selskapet få kjøpe? At selskapet skulle ut på børs, og det raskt, var det liten diskusjon om. Annerledes ble det med SDØE, der striden om hvor store overføringer skulle bli var hard, både internt i regjeringen, og i forhold til de andre partiene.

Eksterne forhandlinger

Forhandlingene med Høyre, Venstre og Kristelig folkeparti begynte en tid etter landsmøtet, i Stortingets olje- og energikomité i. Jan Tore Sanner fra Høyre var saksordfører. De første forhandlingene strandet midten av mars. Det var i tiden i forkant av bruddet blitt en slags enighet i Ap om at en skal selge ut toppen 20 % av SDØE, ettersom den sentrale ledelsen i partiet innså at de ikke stod helt fritt til å gjøre hva de ville på bakgrunn av landsmøtevedtaket. Bakgrunnen for enigheten, var blant annet at motstanderne av delprivatiseringen, den tapende parten fra landsmøtet, hadde fremmet dette synet i Sentralstyret. Hvor grensen skulle gå, var ikke alle enig om.

Akselsen gikk blant annet ut i media og signaliserte at regjeringen kunne strekke seg lengre. Sammen med Tore Nordtun, energikomiteéns leder, var han

sentral i forhandlingene. Dette var et utspill som ble dårlig tatt i mot i resten av regjeringen, som Grete Knudsen, daværende nærings- og industriminister, uttaler; "det som skjedde etter landsmøtet, der trakk jo Akselsen Landsmøtet sitt vedtak mye lenger, og det ble jo veldig mye diskusjoner om dette." (intervju med Grete Knudsen, 03.10.2002.).

Senere i intervjuet svarer hun som følger på spørsmålet om regjeringen gikk ut over sine fullmakter i forhold til vedtaket de hadde bak seg fra Landsmøtet; "Det var vel det som skjedde, for Akselsen gikk ut og sa at han kunne selge ut "hva som helst", på en måte.. så ble dette hanket inn igjen, og det betyr jo også at regjeringen hadde oppfattet at det ikke var fritt frem. Men enkelt-statsråden tolket det annerledes, og ble nok holdt i tømme."(...) "Stoltenberg holdt tømmene, i forhold til de i regjeringen som ville gå langt lenger og som mente at nå var det carte blanche.. for det var det ikke." (intervju med Grete Knudsen, 03.10.2002.). Når så 20 % ble en maksimumsgrense for hva Ap mente kunne selges av SDØE, var det dette som ble årsaken til bruddet i forhandlingene mellom de fire partiene.

SV og Senterpartiet kom da på banen i forhandlingene. Ap hadde som nevnt mulighet for å få flertall i Stortinget sammen med disse partiene også. De to partiene, som var mot salg av Statoil og SDØE, satset på skadebegrensning i saken, sett fra deres ståsted. Dette innebar at de gikk med på å selge ut 20 % av SDØE, og ikke mer. Akselsen uttalte om saken at han "helst hadde sett at det ble et bredest mulig kompromiss om oljepolitikken" (Aftenposten 19.mars 2001), men at dette ikke syntes mulig.

Det kan her understrekes at på denne tiden var det altså mulig for Ap å få et forlik på linje med slik partiet innad var enig om å tolke Landsmøtets vedtak, men de valgte likevel å gå inn i nye forhandlinger med de borgerlige partiene. Dette begrunnet ledelsen med et ønske om å få et *bredest mulig forlik*. Litt over en uke etter bruddet, ble det meldt at Ap er i nye forhandlinger med de borgerlige partiene.

I den andre forhandlingsrunden lyktes partiene i å komme til en enighet. Striden sto som nevnt om hvor mye av SDØE som skulle selges, og kompromisset ble på 21,5%. Av dette gikk 15% til Statoil, og det resterende gikk til Hydro og utenlandske selskaper. Med dette var premissene for norgeshistoriens største transaksjon endelig vedtatt. Når partene ble enig om dette, startet regjeringen forhandlinger med selskapene om prisen de skulle betale. De resterende andelene av SDØE skulle videreføres, men på hvilken måte?

Petoro

Dette navnet som, på poetisk vis, er satt sammen av petroleum og oro (som er spansk for gull), er navnet på selskapet som steg frem fra restene av det som en gang var SDØE. I tråd med regjeringens anbefaling i Stortingsproposisjon nr. 36 (2000-2001) vedtok Stortinget 26. april 2001 endring av eierstrukturen i Statoil og børsnotering av selskapet, restrukturering av SDØE (salg av utvalgte eiendeler til Statoil, Norsk Hydro og andre), og opprettelse av et nytt statsaksjeselskap som skulle forvalte SDØE-porteføljen og til slutt opprettelse av et nytt selskap for transport av naturgass. Det nye forvalterselskapet for SDØE-porteføljen ble stiftet 9. mai 2001 som et statsaksjeselskap under navnet Petoro AS. Styret for selskapet ble oppnevnt samme dag. Det endte som nevnt med at 78,5 % av det gamle SDØE ble videreført, og det er dette som er Petoro i dag. Selskapet er, naturlig nok, 100% statlig eid.

Petoro har hatt ansvaret for å ivareta Statens Direkte Økonomiske Engasjement (SDØE) siden 17. juni 2001. Forretningsføreransvaret ble da gradvis overført fra Statoil til Petoro, som fra 31. januar forvaltet det tidligere SDØE alene. Dette nye selskapet har ikke mer enn 60 ansatte, men besitter andeler i mer enn 100 felt på norsk sokkel, og er dominerende i Norge. Selskapet har en dagsproduksjon på ca 1,4 millioner fat olje, til sammenligning er totalproduksjonen på norsk sokkel på i underkant 3,2 millioner fat per dag.

Petoros oppgave er at det skal på et forretningsmessig grunnlag ivareta og forvalte SDØE-porteføljen i utvinningstillatelser, rørledninger og landanlegg,

samt eventuelle nye statlige deltakerandeler. Selskapet skal også overvåke Statoils avsetning av den petroleum som produseres fra statens direkte deltakerandeler, i tråd med avsetningsinstruksen fra staten til Statoil.

Det ble viktig for regjeringen å begrense selskapets virksomhet og ekspansjonsmuligheter, fordi selskapet *ikke skulle* utvikles til et nytt oljeselskap, i tradisjonell forstand. De kan for eksempel ikke selv søke om nye tillatelser, og de vil heller aldri kunne oppnå operatørskap. Virksomheten selskapet er involvert i som forretningsfører, vil være funksjonelt knyttet til petroleumsvirksomheten på norsk kontinentalsokkel. Petoro eier altså ikke andeler på sokkelen, det er det Staten som gjør.

Petoro står altså kun som forretningsfører, som rettighetshaver for lisensene/interessentskapene. SDØE-andelene forvaltes av selskapet for statens regning og risiko. Utgifter og inntekter knyttet til SDØE-andelene blir som tidligere kanalisert over statsbudsjettet.

Selskapet drives på grunnlag av bevilgninger fra staten, og er altså et rent forretningsførerforetak. Statens overordnede målsetting for forvaltningen av porteføljen er å oppnå best mulig forvaltning av olje- og gassressursene, og å oppnå høyest mulig verdiskaping og avkastning på investert kapital for staten. Beslutninger og oppfølging av virksomheten baseres på forretningsmessig, kostnadseffektiv og sikker drift i alle ledd. Petoro har som oppgave å realisere formålet uten å inneha tilsvarende kompetanse som et tradisjonelt oljeselskap.

Oppsummering av saken

Saken kom altså for alvor opp i Arbeiderpartiet i februar, da landsstyret fattet vedtak i saken. Dette vedtaket kom i skyggen av at Jagland trakk seg som statsministerkandidat, og at partiet igjen fikk regjeringsmakt. Striden dreide seg i første runde om hvilket organ som kunne fatte et slike vedtak. Var det nok at landsstyret gjorde det, eller skulle Landsmøtet være det avgjørende organet?

Motstanderne vant denne dragkampen, og fikk saken utsatt slik at landsmøtet i partiet skulle behandle og avgjøre saken.

Selv om motstanden var stor i partiet når det gjaldt delprivatisering og overføringer av SDØE, endte landsmøtet med et tilnærmet enstemmig vedtak om et kompromiss. Dette er noe påfallende når en ser hvor langt partene står fra hverandre i forkant av landsmøtet. Jeg vil søke å forklare dette i analysedelen av oppgaven.

I de eksterne forhandlingene med de andre partiene, brytes forhandlingene når det blir klart at de borgerlige partiene vil selge ut mer enn 20% av SDØE, som var det regjeringen uttalte at de var villige til å selge. Selv om SV og SP signaliserte at de to partiene er villig til å selge ut akkurat like mye som regjeringen ville, valgte regjeringen i stedet å gå inn i nye forhandlinger med de tre borgerlige partiene. Dette ser ut til å være motivert ut i fra at en vil ha et *bredt kompromiss* i saken, selv om en da måtte gå ut over de 20% som en hadde uttalt var maksimum av hva en ville selge. Kompromisset med de borgerlige partiene ble at 21,5% av SDØE ble solgt, og at de resterende andelene av SDØE ble videreført i Petoro.

Kapittel IV

Analyse av saken

Innledning

I denne delen vil jeg analysere de faktiske hendelsene som er beskrevet i kapittel to, ved å benytte de teoriene som er presentert i kapittel en. Jeg har delt inn saken i faser tidligere i oppgaven. I denne delen skal jeg se på de ulike fasene, og benytte det teoretiske rammeverket for å forklare handlemåter og utfall i de ulike fasene. Dette kapittelet vil derfor starte med en redegjørelse for hvem som er prinsipal og hvem som er agent i Arbeiderpartiet, slik at det er på det rene at disse teoriene kan benyttes.

I den første fasen vil det bli sett på om det er forskjell i prinsipal og agent når det gjelder motiv. Videre vil det bli sett på deres tilgang til informasjon, og hvorvidt dette eventuelt gir seg utslag i hvordan agenten og prinsipalen handler. Et av momentene vil være å se på hvorvidt partiets statutter fungerer som et vern mot en agents muligheter til å forfølge egne interesser, der disse er forskjellig fra prinsipalen. Et sentralt spørsmål vil da være om prinsipalen har muligheter til få informasjon om saken fra andre enn agenten, og om prinsipalen har muligheter til å hindre uønskede handlinger fra agenten.

Fase to er selve landsmøtet. Fokus for denne delen er hva som skjer på Landsmøtet, og analyse av hendelsene ut i fra Chicken-spillet. Denne delen vil plassere de faktiske hendelsene på møtet inn i spillteorien, for å se om spillet kan forklare de valg som aktørene treffer i de aktuelle situasjonene. Det vil også bli rettet fokus på ledelsens strategiske posisjon i forhold til motstanderne, og hvordan ledelsene benytter denne til å få gjennomslag for saken.

Den tredje og siste fasen, omhandler tidsrommet fra Arbeiderpartiet går inn i eksterne forhandlinger med de borgerlige partiene, til saken får sin endelige

løsning. Som nevnt brytes forhandlingene, og det er ventet kompromiss med SV og SP, etter de retningslinjene som ledelsen har å gå på i forhold til partiet. I denne delen vil det bli skissert en mulig forklaring på hvorfor det allikevel ikke ble kompromiss med disse to partiene.

Hvem er prinsipal, hvem er agent?

Delegeringen av arbeidsoppgaver, autoritet og ansvarsområder er, som nevnt i teorikapittelet, vanlig i en hver form for organisering. Som jeg har påpekt, er det landsmøtet i Det Norske Arbeiderparti som har den øverste myndighet når det gjelder vedtak og retningslinjer for hvilken politikk som skal føres på alle politiske felt, også når det gjelder oljepolitikken. Det å samle et landsmøte, er kostnadskrevende både tidsmessig og fiskalt sett. Derfor er myndighet gitt fra landsmøtet til landsstyret og sentralstyret, slik at disse kan handle på bakgrunn av mandatet som er gitt til dem fra landsmøtet.

Landsstyret og sentralstyret skal sørge for at landsmøtets vedtak blir satt ut i livet. De må handle i tråd med de fullmakter som er gitt til dem i landsmøtets vedtak. Disse to organene skal her ikke meisle ut retningslinjer for politikken på egenhånd, men kun handle i tråd med det som er intensjonen bak vedtakene som landsmøtet fatter. Sentralstyret og landsstyret handler slik *på vegne* av landsmøtet.

Slik jeg ser det, er det et prinsipal-agent forhold mellom landsmøtet og sentralstyret, og det er viktig å merke seg at i sentralstyret er det ledelsen i partiet som er den sterkeste grupperingen. Landsmøtet har delegert myndighet til sentralstyret, og gitt dem ansvaret for den daglige driften av partiet med basis i partiets vedtekter og program. Det er for eksempel sentralstyret som satt ned arbeidsgruppen som skulle utrede forslaget om delprivatisering, og som fremmet saken for landsstyret, som har landsmøtets rolle i periodene mellom landsmøtene.

Jeg velger å se på landsmøtet som prinsipal, og sentralstyret som agent. Dette er ut ifra de kriterier som er gitt i teorikapittelet om prinsipaler og agenter, som må oppfylles for at en kan benytte prinsipal-agent teori. På bakgrunn av den allerede gitte informasjonen synes prinsipal-agent teori å være en fruktbar måte å belyse denne saken på, sammen med spillteori på selve hendelsene på landsmøtet.

Fase en, hvem skal bestemme i partiet?

Som tidligere nevnt kommer styringsproblem som resultat av at agenten har ulikt motiv fra prinsipalen, og informasjon som prinsipalen ikke har. Styringsproblemer som dette vil kunne oppstå i planleggingsfasen forut for et vedtak i en sak som delprivatiseringssaken. Denne delen vil starte med å avdekke om disse forutsetningene er til stede. Har prinsipalen og agenten ulike motiv i denne saken, og eksisterer det informasjonsasymmetri i forholdet mellom prinsipalen og agenten? Deretter vil det bli sett nærmere på den strategiske fordelene agenten, som her er ledelsen, har i forhold til landsmøtet, sin prinsipal.

Ulike motiv?

Når det gjelder hvilke motiv ledelsen har i denne saken, hvilke insentiv som ligger til grunn for deres handlinger, så kan dette forklares på flere måter. I forhold til delprivatiserings-spørsmålet kan det som gjør at ledelsen i Arbeiderpartiet ønsker å følge sin egen innstilling, som fikk støtte i landsstyret, være at de ønsker å kunne ta denne typen avgjørelser uten landsmøtets innblanding. Hvis ledelsen endrer sin innstilling, når striden bryter løs, vil det kunne tolkes som en innrømmelse av at større saker skal behandles av landsmøtet også i fremtiden.

Ledelsen i partiet har en stor grad av autonomi når det gjelder å iverksette politikk, noe som de vil være interessert i å beholde. For ledelsen er dette en sak som er viktig prinsipielt sett, det handler om hvor mye innblanding ledelsen

skal måtte finne seg i fra andre organ i partiet. Ledelsen begrunner sine handlinger i delprivatiseringssaken med at det ikke er grunn til å få et vedtak fra landsmøtet i denne saken, fordi det ikke er snakk om endring av politikken. De mener at de kan fatte et slikt vedtak på egenhånd, innenfor de retningslinjene som forrige landsmøte har gitt dem.

Flertallet av landsmøtets delgater er ikke enige i dette synet. Landsmøtet vil beholde sin makt som organ, og saken er dermed viktig for dem av samme grunn som for ledelsen. Lar de ledelsen bestemme dette uten innblanding fra landsmøtet, vil dette kunne skape presedens for ledelsen i andre lignende saker som måtte dukke opp senere. Dette vil underminere deres posisjon som det høyeste organet i partiet, som er en posisjon de vil være interessert i å beholde. Slik sett kan ønske om fremtidig styrke i partiet være motivet for handling for både ledelsen i partiet, og landsmøtedelegatene. Sentralstyrets autonomi er et generelt problem med spesiell betydning i forhold til delprivatiseringsspørsmålet.

Det er også sentralt for begge grupperingene å være med på å utforme den politikken som partiet skal stå for, mest mulig uavhengig av den andre. Dette faller inn under begrepet policy-seeking, og betegner ønsket om å utforme politikk som insentiv for handlinger foretatt av et parti, og dermed også for handlinger foretatt av personer i et parti (Strøm, 1990). Med andre ord, skillet i motiv gjør seg gjeldende på to områder. For det første er det ønsket om mer makt på bekostning av den andre parten som skiller prinsipal og agent, og for det andre er det et skille ideologisk mellom de to når det gjelder denne konkrete saken.

Dette er ikke noe enestående eksempel på at det ofte er ideologiske skiller mellom ledere og aktivister. Som Alan Ware peker på, opplever mange parti at det er motsetninger mellom ledere og aktivister, og at aktivistene gjerne har ulike politiske mål enn lederene i partiet. Ware hevder at motsetningene har de senere årene økt i mange partier, fordi politiske aktivister har orientert seg klarere politisk (Ware, 1992). Dette er noe som skaper friksjon i forholdet mellom lederene og de som er litt lengre nede i partistrukturen.

Forskjell i tilgang til informasjon?

Når landsstyret fatter sitt vedtak i februar, er informasjonen om saken tilgjengelig for alle landsmøtedelegatene gjennom partiets egne organer. De vedtak som fattes i dette landsstyret gjøres tilgjengelig for alle lag av partiorganisasjonen, helt ned til de kommunale lokallagene. I prinsippet har dermed prinsipalen og agenten lik tilgang til informasjon. Likevel vil jeg hevde at det i denne saken oppstod en forskjell etter landsstyremøtet når det gjaldt hvor tilgjengelig og ikke minst *brukbar* informasjonen var, i forhold til det som ville vært det normale i en så omfattende sak.

Et poeng her er at det er en vesentlig forskjell mellom ledelsen og delegatene til landsmøtet. Ledelsen i partiet er heltidspolitikere på sentralt nivå som jobber med politikk daglig. I store deler av tidsrommet denne saken var aktuell, satt også partiet i regjeringsposisjon. For partiets ledelse vil dette bety at de har tilgang til de ressursene som de ulike departementene besitter.

For en landsmøtedelegat kan derimot politikken være noe som en driver med på siden av vanlig arbeid og gjerne mest på lokalplan. Hvor mye en setter seg inn i saker som partiet holder på med på sentralt plan, kan være varierende. Et annet alternativ er at en jobber med politikk i det daglige, men på lokalt nivå.

Dette er noe som kan gjøre at interessen hos en landsmøtedelegat, er rettet mot lokale forhold mellom landsmøtene. Dermed vil de ikke like aktivt oppsøke den informasjonen som er tilgjengelig om politiske vedtak, med mindre det angår deres lokale forhold. Noe som kan underbygge dette, er at til tross for at denne saken har denne størrelsen som den har, så er det fylkeslag som ikke fatter vedtak i denne saken i det hele tatt. Dette er i fylker som har lite eller ingenting med oljerelatert industri å gjøre. Landsmøtedelegatene vil i en slik situasjon stole på at de får den relevante informasjonen om større saker på sentralt plan gjennom media. Av dette følger det at hvis media kun fokuserer på en sak, kommer informasjon om andre saker i skyggen.

Saken om delprivatisering av Statoil og salg av deler av SDØE ble overskygget av at Jagland på samme landsstyremøte trakk sitt kandidatur til statsministerposten. Det var den saken som fikk den store oppmerksomheten i partiet, Statoil-saken ble stilt i skyggen. Ikke minst gjaldt dette også i mediene, som kun fokuserte på det de kalte Jagland-saken. I denne situasjonen, får altså de ulike delegatene til landsmøtet mest informasjon gjennom media om Jaglands avgjørelse om å overlate statsministerkandidaturet til Stoltenberg, på bekostning av delprivatiserings-saken.

Et annet moment er at de som har informasjon om delprivatiserings-saken, slik som for eksempel Thorbjørn Berntsen, ikke så lett kunne gjøre kjent sine synspunkt fra starten av. Han gir som nevnt også uttrykk for dette selv (Dagsavisen 25. mai 2000), han uttalte at han følte at det ikke var rett tid for å rette fokus på denne saken umiddelbart etter landsstyrets vedtak. Hans begrunnelse var at han tolket dette som en sak som ville føre til stor strid internt i partiet. Han valgte sammen med de andre motstanderne å vente til senere på våren.

Ut over våren blir delprivatiseringssaken behandlet i fylkeslagene. Debatten forgår i rolige former, uten de store mediaoppslagene. Det virker som om det i store deler av partiet er en forventning om at saken ikke vil bli aktuell som stridsspørsmål før på landsmøtet, og at alle der vil få sagt sitt om saken. Dette kan underbygges med at det er Akselsen, regjeringens olje- og energiminister, som setter i gang den store debatten. I midten av mai uttaler han i media at denne saken må fort gjennom på Stortinget, og gir signaler om at denne saken vil være avgjort før landsmøtet.

Landsmøtedelegatene har i en slik situasjon mulighet til å få frem sine synspunkt om delprivatiseringssaken i landsstyret og sentralstyret. Dette kan de gjøre ved å pålegge representantene som representerer deres fylkeslag i disse organene om å ta opp saken, og å fremme deres synspunkt. Det var også det som skjedde etter at Akselsen kom med sitt utspill. Motstanderne la stor vekt på å få sine synspunkt fremmet i de to organene, for å få ledelsen til å utsette saken til etter landsmøtet.

Samlet sett kan det vurderes slik at det er forskjell mellom prinsipal og agent når det gjelder tilgang på informasjon og motiv i sakens første fase. Striden, som en kunne forvente ville starte i februar, kom ikke før i mai. Det er rimelig å anta at dette er fordi at den informasjonen som var om denne saken, enten ikke var tilgjengelig for prinsipalen, eller ubrukelig for ham. Ubrukelig fordi det ville skade partiet, og dermed også prinsipalen selv.

Agenten har i denne første perioden mulighet til å forfølge egne mål, fordi det er forskjell i den mengde informasjon som han har i forhold til sin prinsipal. I tillegg, kan agenten handle relativt fritt i denne saken, fordi hans handlinger ikke blir observert av noen tredjepart. Dette endrer seg i mai, med Akselsens uttalelser i media.

Det vil nå bli sett litt nærmere på hvordan informasjonen kom frem til prinsipalen i mai, og deretter hvilke grep prinsipalen kan gjøre for å hindre uønskede handlinger fra sin agent.

Media som overvåker

Som tidligere nevnt, tjener agenten på å sitte på den informasjonen han har selv, uten å dele den med sin prinsipal. For prinsipalen er det kostbart å sette i verk overvåkning av agenten, og prinsipalen vil helst slippe å gjøre dette. Arbeiderpartiet har ikke oppnevnt noe organ som skal overvåke handlingene til ledelsen. I et politisk parti er det som oftest ikke nødvendig med et organ som overvåker ledelsen. Dette er fordi media ofte har en slik rolle, og gjør det vanskelig for ledelsen å handle i det skjulte på en, for landsmøtet, uønsket måte.

Tilgang til informasjon om ledelsens handlinger og planer, er i denne fasen kritisk. I denne konkrete saken er det media som gjør motstanderne oppmerksom på at ledelsen i partiet vil sende en innstilling til Stortinget før sommerferien, og dermed starte forhandlingene der før landsmøtet har sagt sitt

om saken. Det skjer i midten av mai 2000. Informasjonen som prinsipalen har før dette skjer, kan sees på som enten mangelfull eller ubrukkelig. Når så sakens dimensjon blir klar for alle, og informasjonen om ledelsens planer blir tilgjengelig, starter den heftige debatten om vedtaket har legitimitet, da det ikke baserer seg på et vedtak fra et landsmøte.

Virkemiddelet "overvåking og rapportering", altså å la media fungere som en overvåker for å unngå flere uønskede handling fra agenten, fungerte i denne saken fra mai. Da den kollektive prinsipal ble gjort oppmerksom på agenten sine planer, startet arbeidet med å få omgjort planene til agenten. Det var gjennom media sin dekning av saken at alle som utgjør den kollektive prinsipal, fikk tilgang til informasjonen om hva agenten var i ferd med å foreta seg i midten av mai. Før dette var det forskjell i tilgangen på informasjon og hvor brukbar den var, av årsaker tidligere nevnt.

Ledelsens fordel, den strategiske plasseringen

Det at motivene er forskjellige i denne saken, er i første omgang ikke noe ledelsen (agenten) taper på. Ledelsen sitter i den posisjonen at de selv kan velge kalle inn sin prinsipal (ved å samle et ekstraordinært landsmøte). Dette skal gjøres hvis det dukker opp større saker som *agenten mener bør* sanksjoneres av prinsipalen. Hvis en sak ikke regnes som "stor nok", kan agenten la være å kalle inn sin prinsipal. Dette er ikke en ideell ordning, sett fra prinsipalens ståsted.

I denne saken vil ledelsen kunne tape på å kalle inn til et ekstraordinært landsmøte, simpelthen fordi ledelsen ikke vet om de vil få støtte for sitt syn i delprivatiserings-spørsmålet. Store deler av landsmøtedelegatene har gitt uttrykk gjennom media om at de er kritisk til ledelsens innstilling om delprivatisering, i tillegg til at ledelsen ikke vil la landsmøtet bli hørt. Det blir derfor hensiktsmessig for ledelsen å la være å kalle inn til ekstraordinært landsmøte. De vil heller hevde at det vedtak som er fattet fra før i saken av det

høyeste organet i partiet mellom landsmøtene, altså landsstyret, gjør at saken er godt nok debattert i partiets organer.

Ledelsen har full rett til å tolke de retningslinjene som er gitt fra forrige landsmøte slik. I følge partiets statutter er det sentralstyret med ledelsen i spissen, som har som oppgave å fortolke hva som ligger i de vedtak som landsmøtet fatter. Striden går på om deres fortolkning er riktig når det gjelder at landsstyret kan åpne for delprivatisering på anbefaling fra sentralstyret og ledelsen, uten et vedtak på landsmøtet.

Som nevnt, består landsstyret av partiets sentralstyre, to representanter fra AUF og to representanter fra kvinnebevegelsen, som velges av AUF og kvinnebevegelsen selv, og to representanter fra hvert av fylkespartiene. Med andre ord er ledelsen i partiet godt representert også i dette organet, og har nok i sin kraft av sin posisjon som ledelse, større innflytelse enn de andre som sitter i landsstyret. Det er dette organet som skal bestemme om det skal kalles inn til et ekstraordinært landsmøte. Eventuelt kan fylkespartier som representerer minst 2/5 av partiets medlemmer kreve det, heter det i statuttene til partiet.

I denne situasjonen skal altså agenten, som har motiv som går på tvers av sin prinsipal, være med på å bestemme om prinsipalen skal kalles inn for å si sin mening om saken, og eventuelt å gi spesifikke retningslinjer for agentens videre handlinger. Utfallet av dette kan være at retningslinjene blir på linje med det agenten selv ønsker, hvis agenten klarer å overbevise prinsipalen om at han har rett i selve saken. Her er det derimot stor sannsynlighet for at det motsatte vil skje.

I starten av striden er derfor agenten på offensiven. Hvis de får gjennom sitt forslag om å fremme saken for Stortinget, og la det starte behandlingen før sommerferien, vil som nevnt saken være ferdigbehandlet (eller så godt som ferdigbehandlet) når landsmøtet skal uttale seg i delprivatiseringssaken. Ledelsen kan dermed få avgjort saken i sin favør ved å være raske i denne saken.

Etter at agentens plan er kjent, og det er klart at denne ikke samsvarer med prinsipalens ønsker, må prinsipalen sørge for at agenten endrer innstilling. Det første prinsipalen måtte gjøre for å få ledelsen i partiet til å omgjøre sine planer, var å innhente legitimitet for sitt syn om at saken måtte avgjøres av et landsmøte. I en slik situasjon som her er skissert, er det derfor viktig at prinsipalen har de rette virkemiddelene for å kunne stoppe den uønskede adferden til agenten, det vil si forsøket på å få fremmet saken raskt for Stortinget. Fokus vil nå bli rettet mot prinsipalens muligheter til dette.

Kontraktdesign

Prinsipalen er den som i partiet velger agenten, her i form av valg av ledelse på Landsmøtet. Agenten vil trenge en form for påskjønnelse for det arbeidet som han utfører. Hvis agenten velger å bryte kontrakten, så må dette ha konsekvenser, noe som tilsier at prinsipalen må ha sanksjonsmuligheter. En straff må være større enn en eventuell påskjønnelse for godt arbeid. Påskjønnelsen som ledelsen får i dette tilfellet, er makt og innflytelse gjennom å lede et parti.

Hva er så straffen som landsmøtet i dette tilfelle kan gi til ledelsen hvis ledelsen velger å presse denne delprivatiseringssaken gjennom, uten at landsmøtet får sagt sitt? Den første sanksjonsmuligheten landsmøtet har, er at de kan hindre gjenvalg for ledelsen, altså å si opp kontrakten, på neste landsmøte. Dette virkemiddelet er svært sterkt og egentlig nokså hypotetisk i denne situasjonen. Grunnen til det er at et parti som sitter i regjeringssposisjon ikke vil sparke sine ledere når de sitter med makten, nesten uansett hvor sterk striden er mellom ulike fraksjoner og organer i partiet. Muligheten er i teorien likevel til stede.

Den andre muligheten landsmøtet har er at de kan skrive en ny kontrakt, med et mer spesifikt innhold og strengere retningslinjer. Med dette mener jeg en kontrakt som kan binde ledelsens handlinger i slike situasjoner for fremtiden, slik at i større saker forplikter ledelsen seg til å kalle inn til et ekstraordinært landsmøte. Problemet er jo i denne situasjonen at det er ledelsen i partiet som

er med på å bestemme om de selv trenger legitimitet i form av et spesifikt landsmøtevedtak om saken.

En kontrakt kan som nevnt være mangelfull når den blir formulert. Alle forbehold som den skal dekke kan være vanskelig å komme på når kontrakten inngås. Det er ofte slik at disse smutthullene ikke er så alvorlige, men i noen tilfeller kan de være det. I dette tilfellet er smutthullene som agenten kan gjøre nytte av, forholdsvis store. Ledelsen har rett når de i denne perioden mener at de kan iverksette landsstyrets vedtak fra februar, uten at landsmøtet blir hørt. Grunnen er at fullmakten deres er så stor.

Det at fullmaktene til ledelsen er såpass stor, gjør at partiet lett kunne ha havnet i en posisjon som i et Madison's dilemma i denne fasen. Dette innebærer at ledelsen, som har fått store fullmakter for å styre effektivt, kunne brukt disse fullmaktene til å presse gjennom det endelige vedtaket i sentralstyremøtet i slutten av mai, til tross for at prinsipalen, dvs. landsmøtet, ikke ville dette. Og videre, en slik handling vil ikke være i strid med partiets statutter, da disse er klare på det punktet som gjelder ledelsen sin mulighet til å fortolke vedtak. Det er ventet at ledelsen vil benytte seg av denne muligheten når saken skal opp i sentralstyret i slutten av mai, og dermed få det vedtaket som de vil ha i saken.

Samlet vil jeg si at prinsipalen har sanksjonsmuligheter overfor sin agent, men det er usikkert hvorvidt disse kan iverksettes på en effektiv måte i forhold til delprivatiseringssaken. Hvis ledelsen sin opprinnelige plan blir gjennomført, har prinsipalen små muligheter til å hindre den uønskede adferden når den skjer. Prinsipalens eneste virkemiddel i en slik situasjonen, er å straffe agenten i etterkant av et vedtak som er fattet av først agenten, og deretter Stortinget. Det å få omgjort selve vedtaket etter at det er kommet gjennom Stortinget (som da er etter forhandlinger med andre partier), er langt vanskeligere. Statuttene i partiet gjør at agenten har en strategisk god posisjon i forhold til sin prinsipal når det gjelder å få gjennom en sak det er uenighet om.

Hvorfor snur ledelsen? Status frem mot landsmøtet

Ledelsen velger overraskende å bøye av på sentralstyremøtet 29.mai, i stedet for å fatte et vedtak på linje med landsstyrevedtaket fra februar. Det vil bli forsøkt å forklare hvilke vurderinger som ligger bak denne tilsynelatende irrasjonelle handlingen. Selv om det i første omgang kan virke lite rasjonelt å ikke følge sine egne mål og avgjøre denne saken på møtet, så kan det ha vært en riktig vurdering når en tenker fremover i tid. Riktig, både når det gjelder denne konkrete saken, og fremtidige lignende saker. Dette vil nå bli utdypet.

Årsaken til at ledelsen snur kan dette være et resultat av flere ulike måter å vurdere situasjonen på. Den første muligheten er at ledelsen ser det slik at hvis de velger å "trumfe" denne saken gjennom, kan dette få konsekvenser for dem når landsmøtet samles i november. Konsekvensene kan komme i form av de sanksjonene som jeg har vært inne på. En av flere konsekvenser er at landsmøtet kan benytte seg av sin posisjon som prinsipal, og endre statuttene slik at ledelsen på sikt vil få mindre makt.

Med andre ord kan prinsipalen skrive en ny kontrakt med agenten for å fjerne smutthullet ledelsen kan benytte for å følge sine egne motiv. Dette er i stor grad mulig for dem i henhold til den eksisterende kontrakten. Landsmøtet vil da kunne velge å ikke legge inn føring på ledelsen i denne saken, men sørge for å hindre at tilsvarende skjer igjen. En slik situasjon vil ikke være ønskelig for ledelsen, og de vil følgelig forsøke å unngå en den. Dette kan være en måte å forklare at ledelsen skifter innstilling i sentralstyremøtet, altså at kontrakten som er inngått mellom prinsipal og agent er så gunstig for agenten at han vil sørge for at den ikke blir endret for fremtiden.

Jeg har tidligere vært inne på betydningen av tid i denne saken. Planen til ledelsen er i utgangspunktet å få opp saken for Stortinget før sommerferien, men det viser seg at det er for knapp tid til å gjennomføre dette. I løpet av tiden fra 29. mai og frem til avslutningen av vårsesjonen, viser det seg at det ikke er tid for energi- og miljøkomitéen til å starte noen behandling av saken, slik

ledelsen i AP først hadde håpet på. Dette tilsier som nevnt at komitéen ikke vil ha tid til å gjennomføre høringer og deretter samle seg om en innstilling før landsmøtet i Arbeiderpartiet, som er i første halvdel av november.

For at ledelsen skal kunne benytte seg av sin mulighet til å "trumfe" saken gjennom før landsmøtet, må de være sikre på at det er fattet et endelig vedtak i Stortinget før landsmøtet, eller at det endelige vedtaket er kun kort tid unna. Hvis dette viser seg å ikke være mulig, kan de risikere at, siden saken ikke er ferdig behandlet, et forslag på landsmøtet om å stanse selve delprivatiseringen få støtte fra mange som mener at ledelsen har handlet på en uriktig måte i saken. Mistilliten mot ledelsens handlingsmåte i denne saken kan da få den følgen at landsmøtet bestemmer seg for å si nei til delprivatiseringen, for på denne måten å markere sin styrke overfor ledelsen.

Ledelsen må i en slik situasjon sørge for å spille på lag med landsmøtet og vise vilje til å la dem bli hørt. Det er nettopp dette ledelsen gjør ved å endre sin innstilling på sentralstyremøtet 29. mai. De velger å satse på å få flertall i saken på landsmøtet, og på denne måten få vedtaket de vil ha. Dette skjer fordi ledelsen i partiet ønsker å unngå muligheten for senere å bli straffet for sin håndtering av saken.

Felles for forklaringsmåtene for den tilsynelatende irrasjonelle avgjørelsen om å snu i saken når ledelsen har mulighet til å avgjøre den, er altså at det er en frykt om fremtidige represalier som blir utslagsgivende, og fører til at ledelsen snur. Det å snu i denne saken, gir ledelsen håp om at den eksisterende kontrakten ikke blir skrevet om med nye begrensninger på ledelsen sin handlefrihet i fremtidige saker, og at selve saken kan vinnes på landsmøtet.

I tiden fra sentralstyremøtet i mai og frem mot landsmøtet blir det klart at ledelsen har en formidabel jobb foran seg når det gjelder å få flertall i delprivatiseringssaken. Meningsmålinger som jeg har henvist til viser at, blant de som har bestemt seg før landsmøtet, så er det et flertall mot delprivatisering. Gruppen som ikke har bestemt seg er også stor, og det er viktig for ledelsen å vinne tvilerne for å få flertall. I tillegg er det stor misnøye i partiet om ledelsens

håndtering av denne saken, og det faktum at det så ut til at ledelsen forsøkte å få gjennom saken raskt slik at landsmøtet ikke skulle få ta stilling til saken.

Som kjent endret dette seg i ledelsens favør på selve landsmøtet. I den neste delen av oppgaven vil det bli sett nærmere på hva som skjer på selve landsmøtet, og forsøkt forklart hvorfor ledelsen fikk gjennomslag for sitt syn.

Fase to, landsmøtet

Det første spørsmålet her vil være om det er mulig å benytte Chicken-spillet for å analysere de faktiske hendelsene på landsmøtet. For å kunne gjøre dette er det en del forutsetninger som må være på plass.

Det er to aktører i et Chicken-spill, som har til felles at det beste for dem er å "stå på", mens den andre velger å "bøye av". For begge aktørene, eller spillerene, er det verste som kan skje at ingen bøyer av. Det vil naturlig nok vil føre til en "kollisjon", et resultat ingen av de to ønsker. Samtidig vil også begge partene foretrekke at begge bøyer av, at partene finner et kompromiss, fremfor at en selv er den eneste som bøyer av. For at spillet skal gi mening, må det være mulig å rangere preferansene til spillerne.

Når landsmøtet starter, er det to aktører i denne saken. På ene siden er motstanderne av delprivatisering av Statoil og salg av SDØE, på den andre er tilhengerene. Begge trenger å vinne tvilerne i partiet for å få flertall for sitt syn. Som sagt, mener de fleste politiske observatører at det vil ende med en kampvotering på landsmøtet om hva partiet skal mene i denne saken. Videre er det blant de som har bestemt seg for hvordan de skal stemme, et flertall som vil stemme mot delprivatisering.

Preferansene til de to aktørene er kjente i denne situasjonen, og det er mulig å rangere dem. Kjent er også informasjonen de to spillerene har når det gjelder hverandres preferanser og strategier. Dette tilsier at det er snakk om et spill

med fullkommen informasjon, slik det er definert i Hovi & Rasch. (Hovi & Rasch 1990, s.40)

Preferansene til de to aktørene vil i det følgende være forutsatt å kunne rangeres som følger:

Spiller 1 (Ledelsen):

- 4: Ledelsen står på og dikterer et kompromiss, motstanderne "bøyer av".
- 3: Reelt kompromiss mellom partene (som ledelsen kan leve med), begge bøyer av.
- 2: Ledelsen må bøye av, kompromiss diktert av motstanderne
- 1: Ingen av partene bøyer av, kampvotering, krise i partiet som skader dem begge.

Spiller 2 (Motstanderne)

- 4: Motstanderne står på og dikterer kompromiss, ledelsen bøyer av.
- 3: Reelt kompromiss, begge bøyer av
- 2: Motstanderne må bøye av, kompromiss diktert av ledelsen
- 1: Ingen av partene bøyer av, kampvotering, krise i partiet som skader dem begge.

Her er det to viktige moment som må tas med i betraktningen. For det første, det er en tradisjon i partiet for at store saker som dette, skal avgjøres med kompromiss. Det å vinne en kampvotering i en så stor sak som dette er egentlig ikke en seier, selv om en får gjennomslag for sine synspunkter i selve saken. Derfor er ikke det å vinne en kampvotering for å få gjennomslag for saken, satt opp som en ønsket preferanse hos noen av spillerene, men som en del av et verst tenkelig utfall. Det at en sak går til kampvotering er et nederlag for begge spillere, som kan sees på som en "kollisjon".

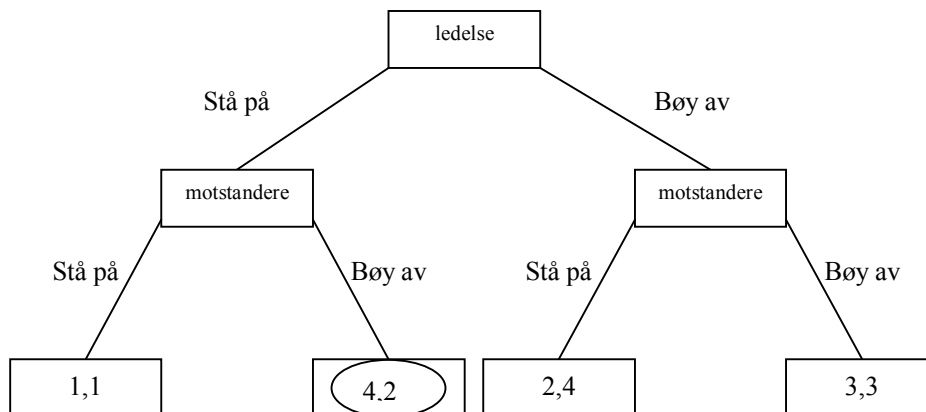
Som eksempel sier Grethe Knudsen følgende om en slik situasjon: "Jeg tror at når det er vanskelige saker som de fleste føler seg veldig usikre overfor, så tror

jeg at å legge til rette for kompromisser, altså gå i en prosess og ende ned i et kompromiss der alle føler at de har en del av det, det er veldig viktig. Hadde vi gått fra landsmøtet med skarpe voteringer der det hadde vært et stort mindretall og et lite flertall, for eksempel, så tror jeg det hadde vært *en veldig ulykkelig situasjon* (egen utheving), fordi det er en så viktig sak." (intervju med Grete Knudsen, 03.10.2002.)

Den andre viktige faktoren når det gjelder preferanser, er at for ledelsen så er et reelt kompromiss så godt som umulig å finne. Forslaget til kompromiss som har vært lagt frem i denne saken før landsmøtet, har som nevnt vært et skrekk-scenario for ledelsen. Grunnen var at forslaget innebar å delprivatisere Statoil uten å overføre eller å selge deler av SDØE til selskapet. Men, det er likevel oppført som en preferanse, for det kan komme seriøse utspill i retning av et kompromiss på Landsmøtet, som gjør det attraktivt for begge aktørene å bøye av. En slik vending i saken med et slikt utfall, vil for begge parter være å foretrekke fremfor at motstanderen dikterer et kompromiss.

Tid er en faktor i den konkrete hendelsen. Spiller 1 har mulighet til å handle før spiller 2, og spiller 2 må handle ut fra spiller 1 sin handling. Her er spiller 1 ledelsen. Thorbjørn Jagland skal gå først på talerstolen, og kan som første taler gjøre klart hva som er intensjonen til spiller 1. Spiller 2 vil da handle som en direkte konsekvens av hva spiller 1 foretar seg. Dette kan derfor analyseres som et dynamisk spill, og vil bli satt opp i ekstensiv form. Spillet vil da se ut som følger:

Figur 3: Chicken-spillet på Landsmøtet 2000

Sirkelen i nederste rad forteller hvor en kan forvente å finne spillets løsning, som utgjør en delspill-perfekt likevekt.

Stemmer det at motstanderne har bøyet av, og at ledelsen har diktert kompromisset, blir verdiene 4 til ledelsen, og 2 til motstanderne i den gitte preferanselisten. Dette tilsier at motstanderne har bøyd av i saken der de hadde valget mellom å stå på eller bøye av. Valgsituasjonen som motstanderne stod i på tidspunktet der de bøyd av, tilsier at de bøyd av for å unngå et verre resultat enn å la ledelsen diktere et kompromiss. Spørsmålet er om det er dette som er utfallet i saken, og for å fastslå dette må en starte med å se på hva kompromisset faktisk innebar.

Baklengs induksjon

Resultatet i denne saken var at det ble et kompromiss mellom de to spillerne, det er begge aktørene enige om. Uenigheten går på hva slags kompromiss det er snakk om. Er det et reelt kompromiss, eller er det ledelsen sitt dikterte kompromiss som er utfallet? Det sentrale vil da være å fastslå om en av spillerene i større grad enn den andre som har lagt premissene for kompromisset, eller om begge spillerenes syn er representert.

Det første elementet i kompromisset fra Landsmøtet er at SDØE sin rolle skal videreføres og utvikles ved tildeling av fremtidige konsesjoner på norsk sokkel. SDØE`s nåværende og fremtidige andeler skal i *all hovedsak* (egen utheving) forbli i statlig eie. Begrensede SDØE- andeler på sokkelen kan overføres selges til Statoil og Hydro, i de tilfeller hvor dette totalt sett vil gi en bedre verdiskaping og ressursutnyttelse.

Videre blir sier vedtaket at det er viktig at Statoil gis økt størrelse og muligheter til å inngå allianser for å møte sterkere konkurranse, noe som kan gjøres ved alliansebygging med andre gass-selskaper som leverer gass til sluttforbrukere i europeiske og andre internasjonale markeder. Eventuelt kan selskapet velge å

danne datterselskaper på ulike områder der eierstrukturen kan være fleksibel i forhold til formålet.

Eierskapet i Statoil kan utvides til også å omfatte andre eiere enn den norske stat, ved at man i tillegg til den statlige henter inn ny kapital som ledd i strategiske allianser. Staten skal fortsatt være majoritetseier, med minst 2/3 av aksjene. (Landsmøteprotokoll for 2000).

Hvis en ser på innstillingen til Sentralstyret i denne saken i forkant av landsmøtet, er det helt klart mye av det samme som står i det endelige vedtaket. Innstillingen fra Sentralstyret legger vekt på at "Gjennom allianser med andre selskaper kan Statoil få kompetanse, markedsadgang, deling av risiko og andre ressurser som kan styrke selskapets muligheter til å lykkes internasjonalt". Dette punktet er ivaretatt i det endelige vedtaket. Det samme gjelder at deler av SDØE blir lagt ut for salg, selv om tallene ikke er fastsatt, så er dette annerledes enn det motstanderne ville ha som resultat.

Når det gjelder eierforholdet i Statoil, sier innstillingen fra Sentralstyret at den private eierandelen ikke må overstige 1/3. Igjen kan en se at dette momentet er med i det endelige vedtaket fra landsmøtet.

Alt dette tilsier at det er *ledelsen* som har fått gjennomslag for sitt syn, at ledelsen har diktert kompromisset. Det er også i overensstemmelse med spillets løsning slik det er skissert i figur 3. Dette vil bli den foreløpige konklusjonen, det vil nå bli forsøkt forklart hvordan dette lot seg gjennomføre.

Hvordan binder ledelsen seg?

Resultatet i saken tilsier altså at det er ledelsen som har diktert kompromisset, og at motstanderne bøye av. I følge spillet innebærer dette at ledelsen valgte å stå på, og bandt seg til beslutningen på en måte som tilsa at motstanderne ikke hadde andre valg enn å bøye av. Ledelsen må med andre ord ha kommet med en troverdig trussel, og gjort det klart at de valgte å stå på uansett. Spørsmålet

blir da hvordan ledelsen gjorde det i denne saken. Med andre ord, hvordan bandt ledelsen opp sine handlinger på en måte som gjorde det uholdbart for motstanderne å "stå på"?

Landsmøtet starter med at Thorbjørn Jagland går på talerstolen i kraft av sin posisjon som leder for partiet. Noen av uttalelsene han kommer med i denne første talen sin, kan sees på som en måte å binde handlingene til ledelsen på. For eksempel uttaler Jagland at "Til dem som i denne situasjonen fortsetter å rette skytset mot eget parti i stedet for mot høyrefløyen vil jeg si: Vi har ikke tid til dere! Det er for mye som står på spill!" (Landsmøteprotokollen for 2000). Dette er en klar kritikk av motstanderne, og kan anses som en kraftsalve i politisk retorikk.

I sin neste tale sier han at "Jeg mener at de som gjør det til ideologi at SDØE skal være like stort som i dag og at Statoil skal være organisert akkurat som i dag, kan komme til å forvalte en ideologi som kan gå ut på å frarøve fellesskapet store verdier og distriktene mange arbeidsplasser." (Landsmøteprotokollen for 2000). I dette ligger det en forståelse av at det vil være et brudd med partiets tradisjoner om å skape nye arbeidsplasser, og å forvalte gamle arbeidsplasser. Ledelsen i Arbeiderpartiet kan ikke stå inne for en slik politikk, og de vil heller trekke seg enn å være nødt til å sette en slik politikk ut i livet.

Jens Stoltenberg understreker hvor viktig det er for samfunnet i Norge at Statoil blir delprivatisert, og får overført noe av SDØE, og gjentar en del av argumentene til Jagland på dette området. *Delprivatiseringssaken er med uttalelsene til ledelsen, blitt til en sak om tillit til ledelsen eller ikke.* På denne måten gjør ledelsen delprivatiserings-saken til en sak om personer, noe motstanderne på forhånd har sagt vil gjøre denne saken umulig å vinne (jfr. Trond Jensrud sin uttalelse i forkant av landsmøtet, Verdens Gang 27. juni 2000).

Det er altså det som tidligere er referert til som *persondimensjonen*, altså det å knytte selve saken til tillit til ledelsen, som kan sees på som en måte å binde

seg til å "stå på" uten mulighet til å vike. Andre som taler på landsmøtet understreker også at ledelsen handler til det beste for landet, og at en må tro på deres motiver i saken.

Dette poenget blir også understreket av politiske observatører, som mener at ledelsen helt klart setter inn sine stillinger på å få gjennomslag i denne saken, for å få det vedtaket som de vil ha. Med andre ord, det at *ledelsen trekker inn persondimensjonen i saken, gjør at de ikke kan "bøye av" i saken.*

Motstanderne innser da at de ikke har noe annet valg enn å "bøye av", om de skal unngå å få det verst tenkelige resultat i saken, en kampvotering. Det overordnede målet om å unngå dette, blir utslagsgivende. Det er grunnen til at ledelsen vinner spillet, og dermed kan diktere kompromisset. Kompromisset fikk et såkalt "overveldende flertall", som innebærer at rundt ti stemte mot kompromisset.

Uttalelser om kompromisset, rasjonaliteten bak det tilsynelatende irrasjonelle

Når det endelige vedtaket fra landsmøtet er klart, bryter det ut en ny strid med en gang, om hva vedtaket faktisk innebærer. Fremtredende motstandere er ute straks vedtaket er fattet, og hevder de har vunnet en halv seier. For eksempel er Finn Lied en av de fremste som mener dette, med utsagnene om at formuleringen "strategiske allianser" utelukker en generell privatisering av Statoil, og derfor ingen børsnotering av selskapet. Når det gjelder "begrensede andeler" av SDØE skal selges ut og at SDØE i all hovedsak skal eies av staten, tolker han det slik at kun 10 % kan selges (Aftenposten 12 nov. 2000).

Synet på vedtaket som et såkalt "reelt kompromiss" (jfr preferanseliste og figur 3) som motstanderne så tydelig hevder, er noe som blir avvist av ledelsen i partiet. Stoltenberg er derimot klar på at vedtaket går lengre i retning av at Statoil kan delprivatiseres og at deler av SDØE selges til selskapet, enn det som landsstyre-vedtaket åpnet for. Det synet ledelsen forfekter, er altså i tråd

med det utfallet som er i boks to fra venstre, der det er motstanderne som må akseptere et kompromiss diktert av ledelsen, og der spillet faktisk har sin løsning i denne saken.

Fortolkningen av vedtaket er svært forskjellig blant aktørene. Uenigheten om hva vedtaket innebærer kan skape tvil om spillet som er benyttet her, faktisk beskriver den virkelighet det er ment til. Det reiser for eksempel spørsmål om det var fullstendig tilgang til informasjon og oversikt over handlingene. For eksempel kan det være en indikasjon på at det foregikk ett reelt spill, mens motstanderne trodde det var et annet som foregikk, og handlet ut fra det. Disse uttalelsene må derfor sees nærmere på, for å underbygge at modellen beskriver den virkelighet den er satt til å beskrive.

Det er ingen tvil i at motstanderne tapte slaget på landsmøtet når en ser på de rammene som vedtaket gir i forhold til ledelsen sin innstilling. Samtidig vet både motstanderne og ledelsen at siste ord i saken ikke er sagt. Med posisjonen som ledelsen i partiet har i kraft av å være en agent med store fullmakter, er det de som skal fortolke vedtaket. Dette gjør det rasjonelt for motstanderne å uttale seg slik som de gjør.

Når motstanderne slik hevder at de har vunnet en halv seier, er det ikke fordi de har misforstått vedtakets premisser, at de ikke har kunnskap til å se hva som vil komme ut av vedtaket, at de ikke forstod at det kun var de som bøyde av, eller at vedtaket var for vagt til at motstanderne forstod konsekvensene av det. Uttalelsene kommer frem for å få en endelig fortolkning av vedtaket som motstanderne kan leve med.

For å utdype dette litt. Den endelige fortolkningen av vedtaket angående hvor mye av SDØE som skal selges og hvordan selve delprivatiseringen skal finne sted, er ikke endelig bestemt med et vedtak fra landsmøtet. Som Grete Knudsen sier (Intervju med Grete Knudsen 03.10.2000), blir slike vedtak gjort vage, for at ledelsen skal ha noe å forhandle med i samtaler med andre partier. I denne situasjonen, så kan *uttalelser om at det er et reelt kompromiss som er resultatet i saken, legge føringer på ledelsen når de skal fortolke vedtaket.* Det

vil kunne begrense ledelsen sitt handlingsrom når de skal forhandle med andre partier. På denne måten kan motstanderne få et vedtak som er litt nærmere det de ønsket som resultat, om enn ikke så mye. Det er altså på bakgrunn av dette rasjonelt å uttale seg slik motstanderne gjør.

Med andre ord, dette er et eksempel på en situasjon der det er rasjonelt for en aktør, i dette tilfellet motstanderne i av delprivatisering i Arbeiderpartiet, å opptre irrasjonelt. Denne strategien var den eneste som motstanderne kunne benytte i denne situasjonen, for å få en endelig fortolkning av vedtaket som lå nærmere deres standpunkt i saken. Det kan også virke som om denne strategien gav resultater.

Olje- og energiminister Akselsen var som nevnt ute kort tid etter vedtaket og kom med sin tolkning av det. Han mente at vedtaket var et fritt-frem-vedtak, der alt var opp til ledelsen å bestemme. Som Grete Knudsen påpekte det: "Akselsen gikk ut og sa at han kunne selge ut "hva som helst", på en måte.. så ble dette hanket inn igjen, og det betyr jo også at *regjeringen hadde oppfattet at det ikke var fritt frem* (egen utheving). Men enkelt-statsråden tolket det annerledes, og ble nok holdt i tømme." (intervju med Grete Knudsen, 03.10.2002.).

Dette kan tilsi at motstanderne fikk lagt begrensninger på ledelsen med sine uttalelser, ledelsen trekker ikke tolkningen av vedtaket så langt som enkelte i regjeringen vil. Det vil også kunne hevdes at når Stoltenberg griper inn overfor Akselsen, så er dette for å bevare roen i regjeringen og partiet, og ikke fordi Stoltenberg selv er imot å selge mer av SDØE enn 20 prosent. Hvordan fremmet så motstanderne sitt krav om fortolkning overfor ledelsen etter landsmøtet?

På spørsmål om landsmøtet har mulighet til å gripe inn overfor regjeringen, og altså da ledelsen, når forhandlingene med eksterne partier er i ferd med å starte, svarer Grete Knudsen (intervju med Grete Knudsen, 03.10.2002.) : "Nei, det ville være at det kommer opp som sak i for eksempel sentralstyret, hvis en mener at en har gått ut over sine fullmakter, jeg mener og at vi fikk diskusjon

om dette i sentralstyret etterpå, med de utspillene som hadde vært, og da spesielt tolkningen om å gå veldig langt, og i det sentralstyret satt da både Hildeng og jeg, som ledet redaksjonskomiteen, og var innforstått med at det var en stram linje som var lagt fra landsmøtet, men det gav åpninger for det som regjeringen gjorde (å forsøke å tolke vedtaket som en blankofullmakt, egen anm.). (...)For å legge til, hvis det da viser seg at ikke sentralstyret var enig med seg selv, så kunne dette være en sak som en landsstyredelegat tok opp med sin representant i landsstyret, slik at det kom opp i landsstyret igjen. Det er kanaler en kan bruke, men for en som en sjelden gang møter på et landsmøte vil det kanskje være vanskelig å vite hvilke kanaler en skal bruke. Men for Trond Jensrud og disse, så ville jo de ta det opp med sin landsstyredelegat, og få det inn i sentralstyret. Og det ble, etter det jeg husker, drøftet der." (intervju med Grete Knudsen, 03.10.2002.). Med andre ord, uttalelsene i etterkant av landsmøtet ble fremmet igjen i sentralstyret fra motstanderne, og de fikk gehør for sitt syn.

Dette bekrefter også opplysninger fra media, som sier at "på møtet i partiets sentralstyre i midten av februar ble uttalelsene fra Nordtun og Akselsen (som gikk på en vid tolkning av vedtaket, egen anm.) tatt opp av sentralstyremedlem og leder i Oslo AP, Bjørgulv Froyn. Partiledelsen forsikret den gang at om at AP ikke var i ferd med å gå utover den tolkningen av landsmøtevedtaket som sier at man bare kan selge 20 prosent av SDØE" (Aftenposten 03.03.01).

På bakgrunn av dette, vil jeg hevde at den spillteoretiske modellen som her er benyttet for å forklare utfallet av landsmøtet, beskriver på en god måte den virkelighet den er satt til, og at uttalelsene som i etterkant av vedtaket er et eksempel på et tilfelle der det faktisk var rasjonelt å fremstå som irrasjonell. Ved å uttale seg på den måten de gjorde, kunne motstanderne i etterkant av landsmøtet si at de tolket kompromisset de stemte for som å være et reelt kompromiss. Da kunne de også kreve at dette synet burde tas til følge når ledelsen skulle inn i forhandlinger med andre partier. Slik kunne motstanderne i saken legge begrensninger på ledelsen, og få et resultat som er nærmere det resultatet de ønsket seg.

Det at et vedtak formuleres vagt, er med andre ord et tveegget sverd for ledelsen i partiet i denne saken. Dette fordi det gir motstanderne en åpning til å legge føringer på ledelsen i motstandernes favør, i tillegg til at det gir ledelsen et stort handlingsrom.

Fase tre, eksterne forhandlinger

I tiden etter Landsmøtet brer det seg en enighet i partiet om at en kun skal selge ut 20 % av SDØE til oljeselskapene, i følge kilder som ulike aviser som dekker saken har (f. eks Aftenposten 03.02.2001). Ledelsen har på bakgrunn av dette altså et forhandlingsmandat i de eksterne forhandlingene som er basert på to element. Det første er et vagt vedtak fra landsmøtet som de selv skal fortolke, det andre er at det er lagt inn en begrensning på fortolkningsmulighetene, ved at det er en enighet i etterkant av vedtaket der 20 % er satt som maksimum av det som partiet skal selge. Det siste er kommet inn som en begrensning etter at motstanderne har fremmet sin sak i sentralstyret, der de ber om en tolkning av vedtaket der en selger ut minst mulig av SDØE. På dette tidspunktet er det ikke lenger strid om Statoil skal på børs eller ikke, den saken er tapt for motstanderne. Striden dreier seg nå om hvor mye av SDØE som skal selges til Statoil, og andre oljeselskaper som er interessert i å kjøpe.

Arbeiderpartiet trenger, som jeg har vært inne på, støtte fra konstellasjonen Høyre, Venstre og KrF for å få et flertall, eller de kan få støtte fra SV og Sp. Det siste er regnet som lite sannsynlig, siden de to siste partiene er motstandere av både delprivatisering av Statoil, og dermed også salg av deler av SDØE. Bruddet med Høyre, Venstre og KrF, kom som et direkte resultat av at ledelsen med Akselsen og Nordtun som forhandlingsledere fulgte sitt mandat om ikke å gå ut over denne fullmakten. I det øyeblikket det ble klart at de tre partiene ville ha salg av en større del en 20 % for å være med på en avtale, kom bruddet.

I denne situasjonen, kommer da de to partiene SV og Sp på banen, for å være med på det som Arbeiderpartiet har satt som grense, 20 %. En skulle i denne situasjonen tro at det dermed ble resultatet, det kompromisset som

Arbeiderpartiet er enig innad om er oppnåelig. Det skjer derimot ikke. Etter nye forhandlinger med de tre partiene, kommer en frem til enighet om et salg av 21,5 % av SDØE, fordelt på flere oljeselskap.

Begrunnelsen fra ledelsen i partiet var at de ønsket å få til et "bredest mulig kompromiss" i saken, og en forpliktende avtale mellom partier som til sammen har en slik størrelse at denne avtalen ikke kunne bli endret av et valgresultat. Slik kan en få et kompromiss som vil ha flertall selv om et eller flere av partiene en samarbeider med gjør et dårlig valg. Grunnen er at en vil unngå en situasjon der et nytt stortingsflertall ville kunne endre avtalen, noe som ville være skadelig for et næringsområde som er avhengig av langsiktighet. Denne begrunnelsen kan helt klart være det som styrer handlingene til ledelsen i Arbeiderpartiet på dette tidspunktet, men det kan også her være andre måter å se på dette.

Hvis en benytter Prinsipal-agent teori for å analysere denne situasjonen, der agenten har andre mål enn sin prinsipal, kan en på andre måter forklare det som skjer. Når landsmøtet er over, og motstanderne har gjennom sine kanaler inn i sentralstyret fått lagt til grunn en strengere tolkning av vedtaket enn det ledelsen hadde, så er det jo fremdeles en forskjell i motivene til de to. Ledelsen vil fremdeles ha et ønske om en videre tolkning av vedtaket enn det som de får beskjed om skal gjelde. Deres opprinnelige mål om å selge ut mer enn 20% står fremdeles fast. Spesielt gjelder dette forhandlingslederen til partiet (Nordtun), som har profilert seg selv som tilhenger av delprivatiseringen, og sagt at han mener oljeselskapene bør få kjøpe store andeler av SDØE.

Når det endelige resultatet kommer, vet heller ikke prinsipalen om det er agentens manglende innsats som gjorde at saken gikk i hans disfavør. Agenten kan i slike situasjoner handle på den måte han mener gagnar ham selv best, uten nevneverdig bekymring for at prinsipalen skal finne ut hva som egentlig har funnet sted. Når agenten er i slike forhandlinger, har ikke prinsipalen noen mulighet til å drive oppsyn med ham.

I denne situasjonen har heller ikke prinsipalen noen sanksjonsmuligheter overfor agenten, med andre ord ikke noen mulighet til å hindre en uønsket

handling fra ham. Det eneste prinsipalen kan gjøre, er å straffe agenten neste gang prinsipalen er samlet, altså neste landsmøte. Landsmøtet fungerer jo som en "lovgivende forsamling" for partiet, og der kan prinsipalen skrive en ny og mer begrensende kontrakt med ledelsen.

Det neste landsmøtet ligger på dette tidspunktet nærmere to år frem i tid. Slik sett er det på dette tidspunktet tryggere for ledelsen å søke å forfølge egne mål, enn det som har vært tilfelle tidligere i saken. Når ledelsen i tillegg har gått med på en del av de begrensningene som er gitt fra motstanderne, vil de ha litt å gå på når det gjelder "good will" i forhold til sin prinsipal. Det er dette de benytter seg av når de går inn i nye forhandlinger med de tre borgerlige partiene.

Når ledelsen på nytt går inn i forhandlinger med de tre borgerlige partiene, går ledelsen ut over sitt forhandlingsmandat, ved å komme til en enighet med de andre partiene om å selge ut mer enn 20 % av SDØE. Prinsipalen har gitt fullmakter som er såpass sterke, at agenten benytter dem til å forfølge sine egne mål, og får et forhandlingsresultat som er nærmere det agenten selv vil ha, enn det de hadde fått om de fulgte de retningslinjene som prinsipalen gav.

Dette faktum gjør at det hele ender med en situasjon som kan karakteriseres som et "Madisons dilemma". Kombinasjonen "bred fullmakt", få/ingen sanksjonsmuligheter fra prinsipalens side, god begrunnelse overfor prinsipalen til å gå ut over sitt mandat (få et bredt kompromiss), muliggjør agentens ønske om å forfølge egne mål.

Saken ender dermed med at ledelsen i Arbeiderpartiet går utover den fullmakten som de har fått av partiet, og får et resultat i saken som er nærmere det de selv ønsker.

Kapittel V

Oppsummering av oppgaven, og konklusjoner

Oppgaven startet med å presentere det teoretiske rammeverket som ville bli benyttet, prinsipal-agent teori og Chicken-spillet. Det sentrale i prinsipal-agent teori, at en prinsipal delegerer avgjørelsesmyndighet til en agent, passer godt til å beskrive det forholdet som er mellom landsmøtet og ledelsen i partiet.

Landsmøtet i Arbeiderpartiet, som er partiets høyeste organ, kan ikke selv fatte detaljvedtak i alle saker. Grunnen er at det er for kostnadskrevenende å samle landsmøtet til alle saker av en viss størrelse. Dette er årsaken til at landsmøtet har delegert myndighet til to organ andre organ, sentralstyret og landsstyret, der ledelsen er den sterkeste grupperingen i begge.

Fordi mange ser på prinsipal-agent teori som en presisering av oligarkiets jernlov, ble deler av jernloven diskutert. Dette ble gjort for å vise at det er helt klare skiller mellom jernloven og prinsipal-agent teorien, og at kritikken mot jernloven ikke treffer prinsipal-agent teorien like godt. Chicken-spillet ble trukket inn i oppgaven fordi situasjonen på landsmøtet 2000 best kunne forklares om den ble satt opp som et spill. Resten av prosessen kunne best forstås ved bruk av prinsipal-agent teori.

Det ble også trukket inn teoretiske bemerkninger om det rasjonelle bak det tilsynelatende irrasjonelle. Begrunnelsen for det er at når det gjelder en sak som dette, så er det det endelige resultatet som gjelder for aktørene. Poenget blir da, at en handling som kan virke irrasjonell hvis den sees på isolert, kan likevel være rasjonell når den sees på i lys av de videre handlingene, og det endelige utfallet.

Det neste kapittelet startet med en presentasjon av hva saken faktisk dreide seg om, det tidligere helstatlige oljeselskapet Statoil, og statens direkte

eierandeler på norsk sokkel, SDØE. Deretter kom en gjennomgang på hvordan saken kom opp i partiet, altså som et initiativ fra de tre vestlandsfylkene. Når saken så skulle opp på høyere nivå i partiet,

Den siste delen av oppgaven var en analyse av sakens gang, der jeg fulgte de aktuelle hendelsene etter hvert som de skjedde. Målet var å se om de teoriene som jeg benytter, kunne forklare sakens gang. Det vil nå bli gått gjennom de funn som ble gjort i analysekapittelet.

Oppsummering av funn i fase en

Striden i sakens første fase, dreide seg om hvem som kunne fatte vedtak internt i Arbeiderpartiet i en så viktig sak. Her var det stor uenighet. Ledelsen (agenten) mente at landsstyrets vedtak fra februar, som var på linje med deres preferanser om saken, var nok til at Arbeiderpartiet kunne fremme saken for Stortinget. Andre i partiet så det annerledes, blant dem en gruppering som tilhørte den kollektive prinsipal, landsmøtet. Deres syn var at agenten deres, ledelsen i partiet, ikke har myndighet til å fremme et slikt vedtak uten basis i et konkret vedtak fra landsmøtet.

I denne perioden sitter ledelsen svært strategisk posisjonert i forhold til å avgjøre saken endelig allerede i mai. Selv om informasjonen om hva som er i ferd med å skje i saken i prinsippet er tilgjengelig for partiets medlemmer, er informasjonen ikke mulig å bruke for motstanderne. Grunnen til det er at det innad i partiet er en forståelse av at det vil skade partiet om saken tas opp på det daværende tidspunktet. Partiet har akkurat fått regjeringsmakt, og det er i tillegg en forståelse av at det vil bli landsmøtet i november som skal avgjøre saken. Media er heller ikke særlig interessert i saken, da de vier den såkalte "Jagland-saken" mer oppmerksomhet.

Dette endrer seg når Olje- og energiminister Akselsen går ut i media og sier at regjeringen vil komme med en innstilling i saken før sommerferien. Først da blir saken kjent for alle i partiet, og motstanderne kan mobilisere. Men, på denne

tiden har de kun to uker før neste sentralstyremøte, noe som gjør at det ikke er ventet av politiske kommentatorer at de vil klare å vinne frem med sitt krav. Ledelsen fortolker partiets statutter slik at de selv har myndighet til å avgjøre om saken skal fremmes for Stortinget, dersom de får et vedtak om det i sentralstyret. Det er også ledelsen som har den øverste fortolkningsmyndighet i partiet.

Ledelsen har altså mulighet til å avgjøre at partiet skal være for en åpning av salg av Statoil og SDØE. Dette tilsier at partiets statutter fungerer ikke fungerer godt nok som vern mot en agent sin mulighet til å forfølge egne motiv i en enkelt sak. Ledelsen snur slik uavhengig av statuttene. De snur derimot fordi de innser at deres tidsplan om å få saken ferdigbehandlet før landsmøtet, ikke kan gjennomføres. Hadde det vært en mulighet for at saken kunne være ferdigbehandlet på Stortinget før landsmøtet, ville nok ledelsen i partiet benyttet sin mulighet til å avgjøre saken.

Det at saken ikke vil være ferdigbehandlet før landsmøtet, gjør at prinsipalen kan iverksette et eller flere virkemidler mot agenten på landsmøtet. Sett på dette møtet alene, blir beslutningen om å snu på sentralstyremøtet i mai altså overraskende, og tilsynelatende irrasjonell. Avgjørelsen kan derimot forklares rasjonelt når en ser på de mulighetene som landsmøtet har for å straffe ledelsen i ettertid.

Det ble pekt på flere mulige sanksjoner som landsmøtet som prinsipal kunne ha. For det første, landsmøtet kunne velge å si opp kontrakten med agenten, altså å velge en ny ledelse. Det ble understreket at dette egentlig kun var en teoretisk sanksjonsmulighet, for et parti vil ikke velge å kaste sine ledere når de sitter i regjeringskontoret. Den andre sanksjonsmuligheten var at landsmøtet kunne velge å straffe ledelsen, ved i protest over fremgangsmåten deres blokkere selve saken. Den tredje sanksjonsmuligheten som landsmøtet kunne velge, var å skrive en ny kontrakt med ledelsen, altså å minske ledelsen sin mulighet til å fortolke vedtak i fremtiden.

Disse tre sanksjonsmulighetene er den sannsynlige grunnen til at ledelsen ikke "trumfer" gjennom et vedtak på sentralstyremøtet i mai, som en kunne forvente at de ville gjøre. I stedet satser ledelsen på å vinne frem med sitt syn på saken på Landsmøtet i november.

Oppsummering av funn i fase to

Landsmøtet i Arbeiderpartiet år 2000, ble avholdt i november. Det er viktig å huske at ledelsens syn i denne saken ikke har støtte blant et flertall av delegatene til landsmøtet når møtet starter. Til tross for dette, klarer ledelsen å vinne frem med sitt syn på dette møtet, og altså få et overveldende flertall for kompromissforslaget. Dette tilsier at det som skjer på selve møtet er avgjørende for utfallet.

Den situasjonen som er på landsmøtet, valgte jeg å analysere som et spill, et Chicken-spill. Dette spillet er ment å analysere en situasjon der to aktører har mest å tjene på å stå på sitt krav, og at den andre bøyer av. Det verste for dem, derimot, er at begge står på og ingen bøyer av. Ved å benytte baklengs induksjon ut fra hva det endelige vedtaket sier om hvem som vant frem med sitt syn, kunne jeg avdekke hvilke valg aktørene hadde foretatt i valgsituasjonene de sto overfor. Her vil jeg derimot sammenfatte handlingene slik de skjedde kronologisk. Ledelsen var her spiller 1, motstanderne av delprivatiseringen spiller 2. Spillet ble satt opp dynamisk, fordi tid og bruk av trusler er viktige faktorer. Ledelsen går først på talerstolen og presenterer da sine intensjoner, og motstanderne velger sitt neste trekk ut fra hva ledelsens intensjoner er.

På landsmøtet gikk ledelsen offensivt ut fra starten, og gav klar beskjed om hvilket vedtak de ville ha. Måten partilederen og statsministeren gav beskjed på var at de, fra talerstolen, gav uttrykk for at de ikke kunne leve med et vedtak som gikk mot dem i denne saken. Dette var en måte å trekke inn det jeg har kalt for persondimensjonen, og denne peker på at ledelsen gjør saken til et spørsmål om tillit til dem, eller ikke.

Når ledelsen trekker inn persondimensjonen, binder de altså sine stillinger opp til det vedtaket som skal fattes. De gjør det helt klart at de vil stå på uansett hva som skjer. Dette førte til at det for motstanderne ble et valg mellom fortsatt å stå på og få en "kollisjon", altså en kampvotering, eller å bøye av og å la ledelsen diktere et kompromiss. Med den gitte preferansestrukturen følger det naturlig at de bøye av, noe som gav dem et bedre resultat enn en kampvotering.

I slike store saker fattes det vedtak som er vage, slik at ledelsen skal ha forhandlingsgrunnlag med de andre partiene når saken skal opp til forhandling med andre parti. Ledelsen er dermed de som til syvende og sist fortolker vedtakene, og de står rimelig fritt til å gjøre dette. I den situasjonen som er rett etter at vedtaket er fattet er det derimot motstanderne som benytter seg av at vedtaket er vagt. De går ut i media og sier at deres fortolkning er slik at det ikke kan bli børsnotering av Statoil eller salg av mer enn 10 prosent av SDØE. Når en ser på innholdet og retningslinjene som kompromisset gir, er det overraskende at de fortolker vedtaket slik. Det kan sees på som en irrasjonell handling isolert sett, men det får mening når en ser på hva som skjer i ettertid av landsmøtet.

Etter landsmøtet fremmer motstanderne sitt syn for sentralstyret. De hevder at deres tolkning av kompromisset må legges til grunn når partiet skal inn i eksterne forhandlinger. De taper når det gjelder børsnotering av selskapet, men vinner frem når det gjelder hvor mye av SDØE som skal selges. Der Akselsen, og flere med ham, mener at det er mulig for Arbeiderpartiet å gå inn i forhandlinger med en slags blank fullmakt, mener motstanderne at det er en strengere fortolkning som må legges til grunn. Det hele fører til at det blir et kompromiss mellom partene om hva vedtaket fra landsmøtet faktisk innebærer. Det viktigste momentet i dette, er at Arbeiderpartiet ikke skal være med på å selge mer enn 20 prosent av SDØE i et eksternt kompromiss.

Oppsummering av funn i fase tre

I sakens tredje fase gikk Arbeiderpartiet inn i forhandlinger med andre partier for å få et flertall på Stortinget som kunne avgjøre saken endelig. Disse partiene var Høyre, Kristelig Folkeparti og Venstre. Hovedspørsmålet er hvor mye av SDØE som kan selges. Forhandlingene blir harde, og bryter etter kort tid sammen. Hovedårsaken er at de tre partiene som Arbeiderpartiet forhandler mot, ikke aksepterer grensen på 20 prosent som Arbeiderpartiet har satt.

Som jeg var inne på, kommer Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet da på banen, og erklærer seg villig til å støtte forslaget fra Arbeiderpartiet om ikke å selge mer enn 20 prosent. Det skjer ikke. De som er sentrale i forhandlingene på vegne av Arbeiderpartiet er Olav Akselsen og Tore Nordtun. Begge har tidligere uttalt at de tolker vedtaket fra landsmøtet slik at de kan selge mer enn 20 prosent av SDØE. Selv om deres mandat ikke tilsier at de kan gå lengre enn dette, har de to fremdeles interesse av å selge ut mer enn de nevnte 20 prosentene. Med begrunnelsen i at de vil ha et "bredest mulig kompromiss", går partiet inn i nye forhandlinger med de tre borgerlige partiene.

I disse forhandlingene, er det en agent som har andre preferanser enn sin prinsipal, og det er agenten som skal forhandle med de andre partiene på vegne av prinsipalen. Som et resultat av den manglende kontrollen prinsipalen har over denne situasjonen, og mangel på sanksjonsmuligheter, velger agenten å gå ut over sin fullmakt, og forfølge egne interesser.

Det endelige utfallet tilsier at 21,5 prosent av SDØE skal selges, et resultat som innebærer at verdier for nærmere 10 milliarder mer enn det opprinnelige mandatet til agenten, skal selges til oljeselskapene. Saken får dermed en endelig avgjørelse, en situasjon som kan sees på som et Madisons dilemma, fordi agenten går ut over sin fullmakt og forfølger egne mål.

Svar på problemstilling

Denne oppgaven hadde følgende problemstilling: *Kan rasjonelle teorier forklare utfallet i saken om delprivatisering av Statoil og salg av deler av SDØE, og hvor viktig var synspunktene, handlingene og den strategiske posisjonen til den sentrale ledelsen i Arbeiderpartiet? Og videre, kan tilsynelatende irrasjonelle handlinger og uttalelser i denne saken, egentlig være rasjonelle?*

De rasjonelle teoriene jeg benyttet for å forstå de ulike handlingene i denne saken, var Prinsipal-agent teori og Chicken-spillet. Og, jeg fant at de ulike poengene som tas opp i disse teoriene, godt beskriver den virkelighet som utspant seg i forbindelse med striden om delprivatisering av Statoil og salg av deler av SDØE. Prinsipal-agent teoriens tilnærming, der en agent får delegert myndighet fra sin prinsipal, beskriver situasjonen mellom ledelsen og landsmøtet i partiet. Ledelsen er landsmøtets agent, og de to har motstridende interesser i denne saken.

Den strategiske posisjonen til ledelsen, som agent, gjør at de kan fremme sine synspunkt og handle som de gjør i denne saken. Ledelsen i Arbeiderpartiet har forholdsvis vide fullmakter når det gjelder å iverksette politikk på bakgrunn av vedtak som landsmøtet i partiet fatter. Selv om det er to andre organ, landsstyret og sentralstyret, som i prinsippet har makten til å sette vedtak ut i livet, så veier ledelsens syn sterkt. Grunnen til det er at ledelsen er så godt representert i de to organene, og at ledelsen i kraft av sin stilling har stor innflytelse.

I denne oppgaven er det pekt på flere hendelser der ledelsen benytter seg av sin posisjon som ledere for å fremme egne synspunkt, og de mål som følger av dem. Den første er når ledelsen tar opp saken i landsstyret og får landsstyret med seg i at partiet kan åpne for en delprivatisering av Statoil og salg av deler av SDØE. En så stor endring i partipolitikken på dette området burde klart vært sanksjonert av et landsmøte når en ser på partiets statutter, men ledelsen velger å fremme saken i landsstyret, og å få dem til å vedta at partiet kan være

for en åpning for delprivatisering. Når ledelsen etter dette forsøker å avgjøre saken i ekspressfart, er det et eksempel på at en agent vil hindre sin prinsipal å fremme sine interesser, fordi agenten antar disse er motstridende med hans egne.

Videre er situasjonen på landsmøtet et godt eksempel på at ledelsen benytter sin stilling til å forfølge sine egne mål. Måten ledelsen gjør dette på, er at de stiller et slags ultimatum til landsmøtet. De gjør det klart at deres innstilling i delprivatiserings-saken må få flertall, ellers kan ikke de selv stå som ledere for partiet. Kun en ledergruppe kan benytte en slik strategi, og den virket i høyeste grad inn på det endelige vedtaket som landsmøtet fattet. Når ledelsen i Arbeiderpartiet setter inn sine stillinger på en sak, slik som de gjorde her, tvinger ledelsen resten av partiet til å gi dem støtte. Dermed får ledelsen vedtakene som de vil ha i denne saken.

Strategien som ledelsen benytter på landsmøtet gjør at situasjonen kan analyseres som et Chicken-spill. Dette spillet viser hvordan ledelsen sitt ultimatum til landsmøtet gjør at motstanderne må bøye av. Å bøye av er det eneste de kan gjøre når ledelsen sier de vil stå på. Grunnen er at det kun er slik motstanderne kan handle for å unngå at saken havner til kampvotering. Det er som nevnt verre for motstanderne en å la ledelsen diktere kompromisset, med den gitte preferansestrukturen.

Underveis i denne saken handler begge parter på en måte som kan virke irrasjonell. Ledelsen gjør det først, ved å snu på sentralstyremøtet i mai. Ledelsen kunne i stedet for å snu, benyttet seg av sin fortolkningsrett og vedtatt saken endelig. Motstanderne gjør det også, ved å uttale seg som om de har fått ledelsen til å gi etter for deres krav. Det har her vært argumenter for at disse episodene er eksempler på tilsynelatende irrasjonalitet, altså handlinger som ikke gir mening hvis de sees på isolert.

Ved å peke på de sanksjonsmulighetene som landsmøtet har til å straffe ledelsen, ble det vist at den handlingen fra ledelsen ikke var irrasjonell. Ved å snu, unngår de å få straff fra landsmøtet og kan i tillegg fremdeles få avgjort

saken i deres favør. Det var dermed rasjonelt av ledelsen å snu i sentralstyret. Motstanderne handlet også tilsynelatende irrasjonelt underveis i denne prosessen, med uttalelsene som de kommer med etter vedtaket er fattet på landsmøtet. Også her kan handlingene forklares rasjonelt når en ser på hva som skjer i etterkant av landsmøtet. Ved å fremme det samme synet på kompromisset i sentralstyret, får motstanderne lagt inn en begrensning på ledelsens ønske om hvor mye av SDØE som kan selges. Det er i begge tilfellene rasjonelle handlinger det er snakk om, når en trekker inn hva som skjer i *etterkant* av de tilsynelatende irrasjonelle handlingene.

Begrensningen som motstanderne får inn, med at toppen 20 prosent av SDØE skal selges, blir derimot ikke fulgt. Den siste fasen av saken kan igjen forklares med en del av prinsippal-agent teorien, denne gangen Madison`s dilemma. Her er det snakk om en agent som går utover sin fullmakt, og får et resultat som er nærmere det agenten selv vil ha som. Grunnen til at agenten handler som han gjør, er at det er relativt trygt for ham. Prinsippalen har her ikke mulighet til å komme med sanksjoner mot den uønskede handlingen.

Det er kombinasjonen av rasjonelle teorier som gjør at alle aspektene ved denne saken kan forklares rasjonelt, til og med de tilsynelatende irrasjonelle handlingene. Ledelsen sin strategiske posisjon er helt klart utslagsgivende for det endelige resultatet.

Kapittel VI

Kilder og litteratur

Bøker og artikler:

-Christensen, Dag Arne og Midtbø, Tor.

Leaders and Activists in Scandinavia Left Socialist Parties: Still Pressure From Below? Paper presented at ECPR joint session of Workshop, Workshop 3. Warwick: the University of Warwick 23-28 March 1998.

-Fossum, Egil.

Er nå det så sikkert? Journalistikk og Kildekritikk. J.W. Cappelens Forlag, 1991

-Hagen, Kåre P.

Principal-Agent Teori; Implikasjoner for offentlig styring og politikk. LOS-Senter. Notat 90/17. Bergen 1990.

-Hovi, Jon & Rasch, Bjørn Erik.

Strategisk handling. Universitetsforlaget 3.opplag 1997

-Kiewiet, D. Roderick & McCubbins, Mathew D.

The Logic of Delegation. Congressional Parties and the Appropriations Process. The University of Chicago Press. Chicago 1991.

-Kaarbøe, Oddvar M. & Olsen, Trond E.

Career Concerns, Multiple Tasks, and Short Term Contracts. LOS-senter notat 01, 19. 2001.

-Larsen, Stein U.

Oligarkiets Jernlov. Lov og Struktur, 1987.

-Martimort, George.

Multiple Charter as a Safeguard against Opportunism.
Discussionpaper, INRA, Toulouse. 1993.

-Olsen, Trond E. & Torsvik, Gaute.

Authority and incentives in ongoing organizations.
LOS-senter notat 97, 10. 1997

-Ragin, Charles C.

The Comperative Method. University of California Press, Berkeley and Los Angeles 1989.

-Strøm, Kaare.

Parlimentary Government and Legislative Organization, i Herbert Døring (red),
Parliaments and Majority Rule In Western Europe. Campus Verlag, Frankfurt
1995.

-Strøm, Kaare.

A Behavioral Theory of Competative Political Parties. American Journal of
Political Science, vol. 34. University of Texas Press, Texas 1990.

-Tsebelis, George.

Nested Games. Rational Choice in Comperative Politics. University of
California Press, Berkeley and Los Angeles 1990.

-Trankell, Arne.

Reliability of Evidence. Beckmans forlag, Stockholm 1972.

-Tvedt, Kjetil.

Kan Prinsipal-agent teorien forklare overskridingar i offentlig sektor?
Hovedoppgave Sammenlignende Politikk, Universitetet i Bergen, 2002.

-Ware, Alan.

Activists-Leader Relations and the Structure of Political Parties: "Exchange" Models and Vote Seeking behavior in Parties. British Journal of Political Science, 22. 1992.

Aviser:

Atftenposten, Dagbladet, Bergensavisen, Verdens Gang, Bergens Tidende, Dagsavisen,

Offentlige dokument:

Landsmøteprotokoll (med direkte gjengivelse av alt sagt fra talerstolen og vedtaksprotokoll) fra Det Norske Arbeiderpartiets landsmøte år 2000.

Fellesuttalelse fra Vestlandsfylkene om forslag til innstilling angående Statoil og SDØE sin fremtid, 31.jan 2000.

Årsmøte-rapport fra Hordaland Arbeiderparti, 11-12 mars 2000.

AUF Hordaland sitt forslag til innstilling ang. delprivatisering av Statoil og SDØE. 12.mars, 2000.

Om forvaltning av Statoil og Statens direkte eierandeler på sokkelen. Dokument fra Sentralstyret til fylkespartiene og kommunepartiene. 1. juni 2000.

Norsk oljepolitikk. Notat om Statoil og SDØE. Oslo Arbeiderparti, 17.oktober 2000.

Appendiks

Intervju med Grete Knudsen, 03.10.02.

Det som står i kursiv, er spørsmål fra intervjuer. Uttalelser uten relevans er utelatt, markert ved dobbel parentes.

- *Strukturen i Ap. Hvilke nivå har en i partiet?* Da har du jo lokallag som er på kommuneleddet, de store kommunene har jo nivå under kommunenivået, som i Bergen, Stavanger og Haugesund, der en har ulike bydelslag under kommuneplanet. Så kommer kommuneplanet, deretter fylkesplanet. Så har en da landsstyret og sentralstyret.

Hvem sitter i landsstyret? I landsstyret er det lederene av de ulike fylkene.(..) To fra hvert fylke, som oftest en mann og en kvinne.

- *Hva er det høyeste organet i Ap?* Sentralstyret har den daglige ledelsen på vegne av landsstyret, men det er jo landsstyret som er den som jeg opplever som det øverste organet, og som er den som i neste omgang sender over anmodninger eller henstillinger til landsmøtet. Men, sentralstyret er det daglige utførende organet.

- *Hva ligger i mandatet til partiledelsen? Hvilke typer vedtak kan de fatte på egen hånd?*

Sentralstyret kan jo, som et utøvende organ, gjøre sine vedtak, men i henhold til det partiprogrammet som er nedfelt, eller de tolkningene av vedtektene som er nedfelt i partiprogrammet.

Opplever du det slik at partiledelsen har større tilgang på informasjon enn det landsmøtet og landsstyret har? Ja, det er jo helt klart, fordi de lever jo i de miljøene til enhver tid, og dermed så vil jo de da ofte være i forkant av det som kan forventes av et landsstyre medlem eller et landsstyre som sådan, som gjerne har dette tillitsvervet ved siden av en annen jobb som ikke har noen ting med partipolitikk å gjøre. Mens de som sitter i toppledelsen de har jo vanligvis dette på heltid.

Er det et eget organ som kontrollerer ledelsen sine handlinger? Nei, det er jo den regulering som ligger i hele det tillitsvalgte, selve systemet, ved at arbeid som gjøres sentralt (...) gir igjen informasjon som går ned i de lokale leddene, slik at det hele tiden er gjennom statuttene som finnes i partiet som gir mulighet for dialog. Så kan en jo diskutere hvordan den blir i praksis, men det er et system innebygget i organisasjonen for en dialog begge veier. Men når en diskuterer vanskelige saksområder, så har det vel vist seg at det er veldig få som deltar, og benytter slike anledninger.

Har landsmøtet sanksjonsmuligheter overfor ledelsen i partiet? (..)

sanksjonsmulighetene ligger der hele tiden, ved at en kan velge dem bort, og i Ap har jo dette skjedd i det siste.. eh, der har vært en slags udemokratisk ordning, ved at Thorbjørn Jagland har gått mellom landsmøtene, altså (...) han har på en måte blitt presset ut, dette kan man jo diskutere, men det har altså skjedd ting mellom landsmøtene, mens det normale i en demokratisk organisasjon er at man viser hvem man ønsker å ha under valgene på landsmøtene.

Om delprivatiseringen

Hva gjorde at spørsmålet i det hele tatt kom opp? Var det et initiativ fra Statoil?

Ja, jeg tror at det var et initiativ fra Statoil, samtidig som en hadde sett at de fleste andre lands statlige oljeselskap ble delprivatisert. (...) en hadde sett den trenden over lang tid, dette var jo selskaper som Statoil i neste omgang skulle konkurrere med.. (...) det er også en helt klar trend at statsmonopoler faller, man går inn mye mer i partnerskap. (...) selskapene tok dette opp, det gjaldt jo ikke bare Statoil, men også Telenor, for å ta et annet eksempel.

Har Statoil noen innflytelse i slike saker, gjennom lobbyvirksomhet eller

høringsrunder? Jeg opplever det jo slik at de store selskapene i Norge har innflytelse, både ved at de har kontakten i vanlige høringsrunder, men også ved den kontakten de har i det politiske livet, enten det er mot regjering eller mot Storting, og slike viktige selskap har jo også både i sitt styre og i sin daglige ledelse folk som har nær kontakt med de politiske organene.

Litt om frontene i delprivatiseringsspørsmålet før landsmøtet, hvem var motstanderene? Var det ideologi og prinsippet om at staten skulle være eeneier av Statoil som var viktig for dem? Jeg opplevde det slik, men nå kan det være at jeg ikke rekonstruerer dette riktig, det er en tid siden dette, (...) det var lang tid i forkant av dette landsmøtet lite engasjement om selve delprivatiseringen. Men når det nærmet seg landsmøtet så ble det en heftigere debatt. Jeg opplevde det slik at en del av debatten gikk på Vestlandet og Sørlandet, der man jevnt over var veldig for delprivatisering, der en hadde seminarer med folk som var for en delprivatisering, og der det gikk forholdsvis rolig for seg. Så, når det nærmer seg landsmøtet, så kom det mer og mer frem fra blant annet Oslo Ap, og de gamle hærførerne som kommer på banen, disse som hadde drevet aktivt innen industripolitikk, som forente seg med Oslo ap, men jeg tror nok at innad i Ap, ble det opplevet slik at det var nei til EU-siden som (...) ikke ønsket en privatisering. Frontene ble da litt mer nei/ja-siden.

Ville det uten denne ekstra dimensjonen gått langt stillere for seg? (...) uten denne ekstra dimensjonen ville det nok gått roligere.

Hvem var tilhengerene? Hadde de sin basis i vestlandsfylkene? Det var folk de fleste steder som var for, også for eksempel i Oslo ap, men i og med at dette gikk på denne dimensjonen ja/nei til EU, så tror jeg nok at de hadde rett de som mente at det ville være relativt bra flertall for en delprivatisering, også fordi at Statoil selv mente at det ville være riktig, det også kom nok inn i slike avveielser.

Tror du at noe av motstanden er resultat av manglende informasjon om saken? Jeg tror nok at de som hadde motstand, de hadde jobbet veldig systematisk med det frem mot landsmøtet, men samtidig så kan det være at de ikke hadde hatt så god tid som (...) vestlandsfylkene, for eksempel, som jo var veldig berørt av dette. Det er jo her mye av denne verdiskapningen skjer, så de hadde nok aktivisert seg over en lengre periode.

Jeg ser at først vedtar landsstyret å åpne for delprivatisering. På bakgrunn av dette mener bl.a Akselsen at det ikke er nødvendig å behandle saken på landsmøtet, saken er godt nok debattert i dette organet. Hvorfor blir det likevel til at det blir en sak på landsmøtet?

Jeg er jo her helt uenig med Akselsen, for og kun gå til landsstyret med en så viktig sak, som dreier seg om våre ressurser, og en endring av den politikken

som vi hadde, vil ikke være nok. Det gjør at det vil være riktig å gå til landsmøtet. Og det ble jo også etter dette landsstyret om dette, (...) det var også samme møte der Jagland bestemte seg for trekke seg som statsministerkandidat. Slik at hele saken ble veldig lite drøftet. Den andre saken overskygget alt. Det ble veldig mye murring, både åpent og skjult, om at de som hadde laget premissene for det landsstyre-vedtaket, det var det som var blitt gjort fra vestlandsfylkene. Det var en gryende misnøye med det. Men at slike store saker skal opp på landsmøtet, det var jo helt klart.

Betydningen av Statens Direkte Økonomiske Engasjement i saken. Ville det vært mulig å selge ut deler av Statoil uten å selge deler av SDØE til Statoil? Det var jo dette som ble diskusjonen, og da også om hvor store andeler av dette som skulle selges. Hydro var også et selskap som skulle ha sine andeler i dette, men Statoil var jo interessert i forhold til sin internasjonale status, å få mest mulig av SDØE-andelene i sin portefølje. dette var jo noe av den store diskusjonen som kom på landsmøtet, og det som skjedde etter landsmøtet, der trakk jo Akselsen mye lenger Landsmøtet sitt vedtak, og det ble jo veldig mye diskusjoner om dette.(...)

Noen mener at det er viktig å få til brede kompromiss i oljepolitikken med andre partier, var dette et prioritert mål i Ap i denne saken? Ja, dette gjelder jo også i henhold til for eksempel utenrikspolitikken og vannkraft, der diskusjonen vi har hatt går på at en skal være sikret en langsiktig politikk, uavhengig av endringer i partipolitiske forhold (...) vi har jo visst hvor Høyre og Frp står i dette, men det har jo også vært mye Ap og KrF som har utgjort en sentrumsbase som har sikret en langsiktig politikk. De samme frontene er i Ap, finner en også i KrF. Slik har på en måte kompromissene kommet frem. (...) andre parti har ikke hatt tilsvarende diskusjoner innad i partiet, jeg tror det er helt avgjørende at en har de brede kompromissene.

Meningsmåling i VG viser at en tid før landsmøtet er fordelingen blant 275 (av 300)av delegatene slik:

Mot: 103, for: 69, ubestemt: 95. Om salg av deler av SDØE: mot: 47, for: 59, ubestemt 161. Hva er det partiledelsen gjør så riktig på landsmøtet? Jeg tror at når det er vanskelige saker som de fleste føler seg veldig usikre overfor, så tror jeg at å legge til rette for kompromisser, altså gå i en prosess og ende ned i et

kompromiss der alle føler at de har en del av, det er veldig viktig. Hadde vi gått fra landsmøtet med skarpe voteringer der det hadde vært et stort mindretall og et lite flertall, for eksempel, så tror jeg det hadde vært en veldig ulykkelig situasjon, fordi det er en så viktig sak. Det samme er jo det i EU-saken, men her må en jo leve med at det er et stort mindretall, som er mot EU, og så kan vi utvikle oss videre og ta opp i oss hverandres argumenter.(...) ut fra dette ble det satt ned en gruppe som da hadde alle de ulike synspunktene i seg, i den redaksjonsgruppen der nei-siden også var ganske sterkt representert. Vi ble da enig om at vi skulle gå i et 3-dagers seminar, at vi selv skulle på en måte få frem hva som er fakta, fordi vi hadde ulike ståsteder alle sammen, og hva har liksom vært Ap sin holdning fra vi startet med olje-eventyret. Så de to første dagene så hadde vi rett og slett bare "fact-finding", som vi gikk inn på, at alle skulle føle seg vel med at når vi da gikk videre så skulle vi ha et tilnærmet likt utgangspunkt. Det gjorde nok noe med selve gruppen, og den prosessen som vi var inne i.

Hvem ledet møtet? Det var jo vi selv som hadde seminaret, men vi hadde jo også hjelp, for eksempel rådgiverne våre som skaffet oss bakgrunnen, så jeg tror at alle følte seg vel med det vi fikk frem av fakta. Det gjorde sitt til av vi var rede til å gå videre.(...) premissene for hva vi skulle lete etter, hva vi skulle få frem, det var hele gruppen enig i.

Trond Jensrud sa at "Hvis dette gjøres til et spørsmål om vi har tillit til Jens og Thorbjørn, så taper vi. Blir det en debatt om det er riktig å delprivatisere Statoil eller ikke, da tror jeg vi vinner." Er det noe i dette utsagnet? Ble det en sak der det var nei eller ja til Jens og Thorbjørn? Jeg opplevde det ikke slik. Den som vel engasjerte seg sterkest var vel oljeministeren. Det var han som hadde vært ute og gitt noen tolkninger som gjorde at de som var for var veldig for, mens det økte nok aggresjonen, tror jeg, blant de som var mot. Jeg opplever at det som skjedde mellom landsstyret (...) og frem til landsmøtet, da økte etter min mening, den andel som var skeptisk, og at en trengte tid, men at dette ikke hadde noe mot Jens eller Thorbjørn å gjøre.

Hvor skadelig kunne et nederlag for ledelsen i denne saken vært? Jeg opplevde det ikke slik at dette var agendaen, men at agendaen var at vi må sikre at vi har nok kunnskap, og at vi må sikre en politikk som dette landsmøtet føler seg vel med.

Kunne et nei til delprivatisering på landsmøtet i ytterste konsekvens ført til noen lederkrise i partiet? I og med at fallhøyden virker stor etter åpningstalene?

Jeg tror som sagt at dette ikke var på agendaen. Når du kommer inn på et landsmøte, og det er viktige ting som står på dagsordenen, da har du en enorm ansvarsfølelse hos delegatene til å finne løsninger. Da har du følelsen av at du er inne i et verksted, der det dreier seg om å meisle ut en politikk som dette partiet kan leve med. Og det var en enorm aggresjon, blant annet fra vestlandsfylkene mot meg, der de ikke forstod at jeg ikke hadde kjørt dette frem til votering. Fordi de mente at da kunne de bare ha valset over nei-siden. Men Ap kunne ikke leve med det. Ap må, i sånne tunge saker, samle seg. Så etter min mening var ikke dette en problemstilling, at du skulle komme i en situasjon på en knivsegg, med en skarp votering.

Om kompromisset

Da Berntsen fra talerstolen ber redaksjonskomiteen om å finne "det intelligente Kompromiss", var det få som trodde det var mulig. Hvilke alternativer jobbet redaksjonskomiteen med? Det var selve arbeidsformen som jeg tror var med på å få frem kompromisset. Og det kompromisset hadde jo ikke vært fremme på denne måten tidligere i det hele tatt. Så jeg opplevde det slik at denne gruppen var i en prosess, og denne gruppen var jo utsatt for et enormt press. Hele tiden løp disse folkene som var veldig for, og de som var veldig mot, f.eks Trond (Jensrud, egen anm.) hadde kontakt med disse fra AUF, og sine folk, Britt Hildeng satt der, og ja-folkene som da f.eks. Tom Terkelsen, som jo var ansatt hos Statsministeren, og som hadde nære bånd til Statoil, der han også i dag jobber. Han var jo veldig aktiv på ja siden inn mot gruppen. Men jeg opplevde det ble en identitetsfølelse i denne gruppen som gjorde at man gikk i prosess, og når den gruppen som var så forskjellig, greide å finne frem til et kompromiss, så tror jeg hele landsmøtet var lettet. (...)

Var vedtaket et kompromiss? Det virker jo som om ledelsen får fullt gjennomslag for sitt syn, og allikevel stemmer nesten alle for vedtaket. Hva er grunnen til det? Jeg opplever jo det slik at kompromisset har i seg en stram føring, at en skal videreføre det som lå til grunn fra tidligere. Finn Lied satt der

jo på hele landsmøtet og var svært aktiv. Det syntes jeg var svært flott! For vi skal jo videreføre den politikken og de prinsippene som de står for, det skal vi også stå for. Innenfor dette kan en ha ulike praktiske løsninger, men det betyr jo ikke at en ikke kan stramme opp politikken, at når vi gikk for delprivatisering så kan vi fremdeles ta med oss den plattformen som Ap bygget sin olje og gasspolitikk på. Den plattformen var jo motstanderne svært opptatt av, og dette kom med i vedtaket. Men etterpå, så skjedde det jo det at man måtte gå i diskusjoner med Stortinget, og der ble det jo en diskusjon etterpå om da regjeringen vår gikk for langt i forhold til det vedtaket som var gjort. Jeg vil jo si det at man strakk det. Ja..

Jeg ser at det umiddelbart etter vedtaket er fattet er det strid om hva vedtaket innebærer.. Ja, det er vel også Olav Akselsen da, som gikk ut og tolket det med en gang. Da opplevde jeg at Stoltenberg gikk inn og strammet litt i tøylene.. det var vel Schjøtt Pedersen og Akselsen internt i regjeringen, slik jeg har forstått det.. at Schjøtt Pedersen ville holde igjen mens Akselsen ville gå lengre..

Finansdepartementet vil alltid holde igjen, de er merkverdig slik, men det var nok flere som ville holde igjen i regjeringen. *Hva lå fra deres side (redaksjonskomiteen) i formuleringene "åpne for strategiske allianser", og at SDØE skal "i all hovedsak være statlig eid"? Lied mener jo at dette gjør at Statoil ikke kan foreta en generell delprivatisering og bli børsnotert, men bare inngå avtaler med andre oljeselskap, og at over 90% av SDØE måtte eies av staten.* Dette er jo den åpningen som en gav til regjeringen, for å forhandle seg videre. Nei-siden mente jo også det at de strategiske alliansene var nødvendig for selskapet, så de levde vel med den formuleringen. Og ja-siden hadde den andre delen som de var opptatt av. Og med det så lå jo forhandlingsgrunnlaget klart til regjeringen å gå videre, men samtidig så var det jo den svøpen over dem, med å holde seg veldig kontrollert. Så det var ikke fritt frem.

Som du sier er det et åpent vedtak så regjeringen skal ha noe grunnlag å gå på i forhandlinger.. ja. Opplever du det slik at det kunne slå tilbake, at de kan gå utover sine fullmakter? Det var vel det som skjedde, for Akselsen gikk ut og sa at han kunne selge ut "hva som helst", på en måte.. så ble dette hanket inn igjen, og det betyr jo også at regjeringen hadde oppfattet at det ikke var fritt

frem. Men enkelt-statsråden tolket det annerledes, og ble nok holdt i tømme. Men dette går jo frem av de avisreferatene som du har. *Ja, riktig. Det gjør det. Etter at regjeringen går i forhandlinger med andre partier, har landsmøtet da noen mulighet for å gripe inn?* Nei, det ville være at det kommer opp som sak i for eksempel sentralstyret, hvis en mener at en har gått ut over sine fullmakter, jeg mener og at vi fikk diskusjon om dette i sentralstyret etterpå, med de utspillene som hadde vært, og da spesielt tolkningen om å gå veldig langt, og i det sentralstyret satt da både Hildeng og jeg, som ledet redaksjonskomiteen, og var innforstått med at det var en stram linje som var lagt fra landsmøtet, men det gav åpninger for det som regjeringen gjorde. Det vil kanskje være lurt og snakke med henne, for hun husker kanskje enda mer av det som skjedde i oppfølgingen etterpå, i og med at hun og satt i sentralstyret etterpå, og at hun var en av de aller sterkeste på nei-siden. Den sterkeste på nei-siden.(...) for å legge til, hvis det da viser seg at ikke sentralstyret var enig med seg selv, så kunne dette være en sak som en landsstyredelegat tok opp med sin representant i landsstyret, slik at det kom opp i landsstyret igjen. Det er kanaler en kan bruke, men for en som en sjelden gang møter på et landsmøte vil det kanskje være vanskelig å vite hvilke kanaler en skal bruke. Men for Trond Jensrud og disse, så ville jo de ta det opp med sin landsstyredelegat, og få det inn i sentralstyret. Og det ble, etter det jeg husker, drøftet der.

Ledelsen har vel en strategisk riktig stilling i slike saker, så der de får et vedtak som de kan strekke det litt, så vil de vel gjøre det litt, for å få det slik de vil ha det? Ja. Men der opplevde jeg, som sagt, at Stoltenberg holdt tømmene, i forhold til de i regjeringen som ville gå langt lenger og som mente at nå var det carte blanche.. for det var det ikke. Og akkurat dette kompromisset som kom i denne saken, det er jo noe som kjennetegner Ap veldig, når en holder på med vanskelige saker. *Tror du at motstanderne tenkte slik også, at de ikke var tjent med en kampvotering, vi må prøve å komme litt i møte, gi litt for å få litt?* Jeg tror i hvert fall at alle som hadde vært igjennom disse tre dagene (...) følte at de hadde fått gjennomslag for sine syn, i større og mindre grad. Neisiden vil nok si at når det gjelder hva som skal være den oljepolitiske plattformen i Ap, den vant de. Og det var viktig, for du kan ikke sette oljepolitikken i dag helt ut av sin sammenheng. Det utredningsarbeidet som de hadde jobbet med hadde vesentlig innvirkning. *Jeg har et spørsmål til, som jeg håper du ikke synes er*

frekt, (...) tror du at vedtaket, eller kompromisset, ble formulert vagt med vilje?

Nei, akkurat disse vanskelige områdene, de vil alltid stilles vagt fordi det skal være et forhandlingsgrunnlag. Det kommer som en konsekvens av at en skal inn en i en forhandling, så er det alltid en åpning for "kan tolkes". Og det gav jo kompromisset.